

85. szám

2014.

EX

S y m p o s i o n

irodalom művészet filozófia reflexió

„Cigányokról folyton szó van. Folyton a cigányozás határait tapogatjuk. Szabad-e azt mondani, hogy »probléma«, kezdjük ezzel. És ha megállapodtunk, hogy »probléma«, akkor áttérünk a beszélgetés arra, hogy »megoldás.«”

BABARCZY Eszter

...TERHES...

A harag határvidékein bolygok. Néha kiégett tarló, néha nedves agyag, de mindig ellenséges és üres terep. Ketten vagyunk, egy gyerek valahol a haragos tájban, és én, aki üldözi, hogy csírájában elfojtsa. A „csírájában elfojtsa” foglalja össze a történetet, ilyen zombi vagyok ebben az álomban. Égett szag van. Olyan zombi vagyok, aki az előző életéért vezekel, miközben gyerekcsírákat próbál elfojtani. Sziszifuszi zombi. Rossz lelkiismeretű. Nekem is hiányzik egy, amelyet elabortáltam negyedikben.

Az anyukaság jól ment eddig, az elabortáltat kivéve, nem a legjobb anya, de nem is a legrosszabb, ezt büszkén mondhatom. Mindenkinek ki kéne próbálnia, a megfelelő feltételek fennállása esetén.

De ez cigánygyerek lesz, azt a kurva anyját neki. Nem megfelelő feltételek.

Cigányokról folyton szó van. Folyton a cigányozás határait tapogatjuk. Szabad-e azt mondani, hogy „probléma”, kezdjük ezzel. És ha megállapodtunk, hogy „probléma”, akkor átterelődik a beszélgetés arra, hogy „megoldás”.

Most is vissza tudok zökkenni a hét évvel ezelőtti önmagamra, el tudom kapni a fonalat, és beszélni tudok a magyar cigányság helyzetéről, a növekvő feszültségek negatív spiráljáról, amelyben ellenséges várakozás ellenséges várakozást, aztán dühöt és dacot szül, és a kulturális kódok eltérése már nem áthidalandó probléma, hanem a permanens hadviselés része. És a többi. Ha nem is teljes szakértelemmel, de fel tudom mondani az

integrált oktatás irodalmát, a *charter school* mozgalom viszontagságait, a KIP-modell előnyét és korlátosságát, aztán át tudok térni a magyar oktatásügyre. Nem folytatom.

Ilyesféle absztrakt megfontolásokat házasítottam hét évvel ezelőtt azzal a gondolattal, hogy a fene a liberális belükbe a liberális barátainknak, akik csak prédikálnak, mások bazinegy bűneit sorolják, másokon kérik számon a bazinegy megoldást. Elvégre mindenki tehet valami keveset, személyesen, mindenki megpróbálhat hidakat építeni. A jóismerőseim által alapított szívességbank oldalon, az *ad6kap6.hu*-n föladtam egy hirdetést. Szívesen vendégül látok olyan gyereket, aki nem járt még Budapesten. Rögtön megérkezett a kereslet, az Igazgyöngy Alapítvány igazgatónöje. Ő küldte a gyerekeket kettesével, én fogadtam.

Talán a negyedik alkalommal érkezett Vera, egy másik kislánnyal. Akkor tudtam már, hogy sétálgathatok Arankával, Szamantával, Barbival vagy Szilviával, és kinevethetnek, amiért nem tudok rendesen főzni és palackban veszem a vizet, én pedig megtudhatom, hogy hány lépést kell menni a boltig, ki a kurva a faluban, hová lett a kiskutya és mikor kiabál apu, azután mozgólépcsőzhetünk és liftezhetünk naphosszat, de ezek a futó kalandok kielégületlenül hagyják mindkét felet. Egyébként, ahogy a szerelemmel lenni szokott, Vera nem is hagyott helyet további futó kalandoknak. Vera korcs, ezt ő mondja a kádban ülve. A másik kislány szerint nem korcs, cigány vagy te. De, korcs, Verának sírásra áll a szája.

Volt tehát Vera, hazatelefonáltunk mindjárt első este, hogy a szokott rettenetes zavarral próbáljuk nyugtatni egymást a szülőkkel, minden rendben lesz, a gyerek is rendben lesz, én is rendben leszek, senki nem tartozik senkinek, senki nem követel semmit. Verát kiokították, hogy aztán jó legyen, és biztosítottam az anyukát, hogy Vera jó, remek, aranyos, nagyszerű. Még fel tudom idézni a beszélgetés jellegzetességét, hogyan érzékelem a tájszólást, a szóhasználatot, milyen modulációkkal próbálkozom, hogyan próbálom átgyúrni kicsit legalább a szókészletem, hogy

Géczi János

CIGÁNYOK

Ömlik a körúton s az időn
zúdul a szégyentelen tömeg
A folyam irányvesztett
Ingem alatt búzló szív
ingemen kénsárga köpet: két medália

A régi kultúra roncsai
a járdából fa tövén nőtt gaz nevében
a foldozott kondérban
A mohó jó
megszerkesztve látja a jövőt
kárörvendésében
Fölragyog a tenyérbe csúsztatott forint
a pénzdarab fölvész
a maga illékony fényű univerzumát

A nyelv roncsai a mocskos árból
e korból felbuknak
majd a mélybe süllyednek
A felszínen örvények
széttartó hullámgyűrűk
vízió marad utánad cigányság
vagy hasonlat
aranylánc az emlék nőbokáján
És olyan rettegés – a tiéd volt – amelyről nap-
fénynél
beszélni nem lehet

A Duna zajlása ily komor
a víz
jégtömbökkel sok szennyes torlaszával
s a kopár part egymás mellett eloson:
így látlak mosdatlan szájú hontalan tömeg

Hymnum dicamus Domino – énekből szállnak fel
körüznék fémes szárnyú vad madarak
az ég mágnese szüntelen átrendezi
a károgó horda mintázatát

Az évezred nem fogad el
akár ital maradékát a koldus
Az ételként odavetett keserű májban
hol élelem volt az
hol gyógyszer hol mítosz: most áldozat
sincs se lélek se olajbarna tűz se búzsárga keselyű

E nép mint a teremtés kezdetén
a négy őselem
a világ porában e történelemben szétvegyül.

enyhítem a szorongását, és milyen regisz-
terben próbálja formalizálni ő a hálát, amit,
gondolja, elvárok, „amiért ilyen nagy dolgot
teszek.”

Ez az utolsó beszélgetésem egy cigányasz-
szonnyal meg egy cigányemberrel, akiknek a
tízéves gyereke háromszáz kilométerrel
odébb egy idegen ágyában alszik, és aztán el-
mehet az Állatkertbe és a Vidámparkba.

Hogy mi történik, nem tudnám megmon-
dani, de néhány hónappal később kevésbé
modulálunk, Magdi lassan elhagyja a „kicsit
tudnál segíteni most, mert nagy bajban va-
gyunk” mantrát, vagy legalább személyesre
veszi, és keresi folyton, mit adhatna vissza.

Egy napon át főz, hogy vendégül lásson ka-
rácsonykor, pedig csak három órát vagyunk,
oda is majdnem négy óra az út, vissza is.
Harminc éve nem jártam Kádár-kori ünnepi
ebéden, a dédnagyanyám tálalt ilyet Pécelen.
Ott is, jut eszembe, nagy dolog volt bevinni a
vécét, és amikor lett kád és melegvíz.

Önszorgalomból leporolja a könyveim, és
gerinccel befelé teszi őket vissza, mialatt én
megint átalszom a reggelt, ott hűl a kávé,
amit nekem csinált, és aztán nem tudja egyi-
künk se, hogy most örül-e vagy ideges a má-
siknak, illetve -tól. Normális dolgok. El lehet
mondani. Lehet nem kínosan vigyázni.

Előre tekerek. Nagy terveink vannak. Mag-
dinak mindig is nagy tervei voltak. Például
felköltözött a magyarokhoz. Addig verte az
asztalt a polgármesternél, a végén a törvényt
is odarakta az asztalára, hiába ordított az
polgármester vele, hogy a bugyiját is leperli
róla, ha még egyszer odatolja az orrát. Őt csi-
nálják ki aztán a magyarok, ha cigányokat
enged közéjük, mert egyet odaenged, akkor
megy a többi is, hogy lehet ezt nem érteni.
Magdi úgy volt vele, hogy a gyerekei ne ott
nőjenek fel, és addig járt a polgármesteribe,
míg megkapta az engedélyt.

Milyen engedélyt? – kérdezem. Ennek
nincs sok értelme, mert semmilyen engedély
nem kell, de valamilyen engedély mégis kel-
lett. Fel is vették a hitelt, szépen megcsinálták
a házat.

Ő buta volt, Magdi azt mondja, mert inté-
zetbe tett az apu, amikor az anyukám meg-

halt, és akkor is mindent intézni kellett, amikor haldoklott, mert én ápoltam, azzal elment sok idő, nem lehetett iskolába járni, és az intézetben összejöttünk Józsvival, pedig csak viccből ugrattak össze minket, kiskoromban a cigányoktól úgy tiltott apu, hogy még meg is vert, de már akkor a másik nővel élt, mi meg a húgommal és a bátyámmal nem kellettünk, így pedig a nyolcadikat már nem sikerült befejezni, úgy jött az Evelin. A semmibe.

Evelin már ballag idén, abba az iskolába felvették, ahol pincérnek tanulhatna, szakácsnő lenne inkább, de arra nem volt hely, Magdi sír a telefonban. Megnézte azt az iskolát, ott verekedtek a fiúk, a lányokat a sárban húzták, még le is videózták telefonnal, és feltették a YouTube-ra. Jobb iskola kell, nem kérdés. Szerzek jobb iskolát, amelyet lehet még, kettes bizonyítvánnyal. Evelin hozzám költözik. Majd jön utána Vera is, úgy tervezzük.

Neveltem én már a más gyerekét, de tizenöt éves lányt még nem neveltem. Talán ha az első telefonszámla-ügyet nem azzal rendezem, hogy így mégsem tudom befizetni a hiphop-tánciskolába, máshogy alakul. Az is lehet, hogy ugyanúgy, vagy párhuzamosan. Talán ha nem hallgatok a többi gyerekeknél otthon, és mégis leveszem a szobája ajtaját. Talán ha rendőrt állítok melléje. Talán ha nem tűnök olyan balek módra barátságosnak a szenvedélyes ki-bejárások idején, amikor Renátóka kezében egy kilincs marad, és hajnali háromkor suhan az ablak alá, vagy ha Renátóka nem egy autótolvaj-klán része, ha Renátóka nem Renátóka, hanem valaki egészen más, mert valami egészen más a valóság, a csajok egészen máshová járnak diszkózni, nem a Westendbe, esetleg nem is diszkózni járnak, de ne akarjunk túl sokat.

Szegény anyám, hogy kamasz lánya volt.

Talán ha hazaküldöm már az első lopás után.

Bombasztikus metafora, de hirtelenjében nincs adekvátabb, mint a pokolban égés. Hogy miért Magdi és én kerülünk oda, azt a Jóisten tudja, de mérgező forró gáz van a fejünkben, és a kezünkre ég minden tárgy, a telefon főleg, mert főleg az van a kezünkben, a rendőr például azt mondta, ha megszökik, mit tud csinálni, ha kurva lesz Bécsben, talán jobb is ott neki, amire én feljelentettem ott helyben, de egyébként vagyok-e olyan biztos benne, hogy nem lesz kurva Bécsben? Nem.

Halványan ott marad az égett szag a levegőben, érzem a számban is, egy nem kibontandó kérdés, hogy kinek a hibája.

És akkor alighogy feltápáskodunk ebből, alighogy elrendezzük, hogy időközben, mert ki figyel erre ilyenkor, bedől a hitelünk és elveszítjük a munkánk, alighogy betuszkolja otthon Evelint Magdi a helyi gimnáziumba (milyen gimnázium?), ahol a szomszéd teremben a padokat törik össze szórakozásképp, ha elfogyott a fű, mert ingerszegény a környezet, alighogy megtérnek Krisztushoz, a megbocsátásban kell segítség néha, a gyerekek. A kietlenben. Van apja, valami apja van. Néha dolgozik is.

Adjak húszezer forintot, mert így most rendbe kellett hozni a kisszobát, és a bojlert kicserélni, a veteményre nem maradt, és ültetni kell.

ne haragudj hogy kérdezem esztet mert már annyit segítettél de a vetemény miatt aból lesz egész évre

elkűtted ?

Árulás, hogy ezt megírom? Neked is valahogy el kell rendezni, hát igazad van, Magdi azt mondja. De mindent? Majdnem mindent? A felét? *Megbocsássuk mer család és meg kell de az őszintét meg mondom a haja le let vágva.*

Angolozunk minden nap, Vera azt mondja. Facebookon.

És így angolozunk. A cigánygyerekekről nem beszélünk. Do you like Facebook? *I yes.* Valami hányzik még. ☺ Amit mindig elfelejtesz. *The?* Úgy hangzik, csak máshogy írják. *Yes i do?* Igen, szuper vagy. ☺ ☺ *tuttam hogy jó! I love you! kérdezhetek valamit ??? jöhetnek hozzád ?? ha nem vagyok terhes neked*

A HALÁL KÉT PILLANATA

– élettöredékek

Piroska Józsefnek

Nagy védőbeszédre készültem. Tizennyolc éves voltam, és ez volt az első bírósági tárgyalásom.

Mindenféle motoszka a fejemben, előástam ezt is, azt is, amazt is, így megmondom, úgy megmondom, ezzel védekezek, meg azal védekezek. Fogalmazgattam magamban, hogy mi az igazság, amire én majd hivatkozni fogok, pedig pontosan tudtam, hogy nem igazság. Magamat is be akartam csapni vele.

Amikor aztán eljön az idő, az embernek begörccsöl a gyomra, hasmenés kerülgeti, arébb tolná azt a várva várt, nagy pillanatot, az igazság pillanatát, hogy még jobban fel tudjon készülni rá.

És a pillanat egyszer csak eljött, hatalmas nagy megdöbbenésemre.

Bevezetnek. „P. J. elsőrendű vádlott, álljon fel!” Feláll. „Akar valamit módosítani a rendőrségen tett vallomásán?” „Nem.” „Megértette az ön ellen felhozott vádakát?” „Igen.” „Akkor x hónap börtönbüntetésre ítélem.”

Ennyi. És le van zárva a dolog. Te meg csak nézel, hogy várjunk, várjunk már egy kicsit, hé, hé, mi történik itt velem?! És akkor kezd tudatosulni benned, hogy te már el vagy ítélve, és nincs apelláta. Kivezetnek.

Valahogy így képzelem el a mennyei bíróság előtt állást is. Az ember életében gyűjtögeti magának a jó pontokat, dob a perselybe, átvezeti a vakot a zebrán, hogy majd ha Isten elé kerül, legyen valami a tarsolyában. Vagy a mérgesebbje arra gondol, hogy lesz majd neki elszámolnivalója az Istennel, majd megmondja, jól odamondja ő akkor végre egyszer! Csakhogy nincs rá mód. Ugyanis ott egyetlen pillanat alatt, egyszerre történik az egész: osztás, szorzás, összeadás, kivonás, minden egyszerre, mint valami szuperszámítógépben. Csak az embernek van szűksége időre ahhoz, hogy számolgassa az eredményt, de ott egyszerre történik minden. Hiszen már minden megtörtént; az életben tett jó cselekedetek, rossz cselekedetek már mind megestek, és ott, ne kérdezd, hol, el vannak tárolva. És nincsen mód vitatkozni.

A büntetés tetemes része az ítéletre való várakozás. A bíróságon nem azon izgul az ember, hogy mennyit kap, hanem azt akarja, hogy legyen már vége, szülessen meg végre az ítélet. *Mondják ki végre!* Szabadságérzetet tud felhozni benned az ítélet, amikor kihirdetik; katarzist tud okozni a kiszabott börtönbüntetés. Már nem kell rettegned, hogy tíz év, vagy főbelövés: már biztosan tudod, hogy ez van, megtörtént, végeztünk.

1.

Én az egész életemet végigkártyáztam. A kártya és a kezem egyik. Csecsszopó koromban is kártyáztam, én már pici gyerekkoromban is hazardjátékos voltam, kapkáztam, csörgőztem; amióta az eszemet tudom, amióta látom ezt a tíz ujjamat, kártya van a kezemben.

Tévedsz, a hazardjáték nem a pénzről szól. Csuda dolgokat képes felhozni a kártya. Nem a pénz az alapvető, nem az a lényeges, hogy ki mennyit nyer, és nem az összecszerűségtől függ az izgalom mértéke. A pénz

nem a mozgató ok, csupán a mozgató eszköz. A hazardjáték a győzni akarásról szól. A kártyázás harc, háború, csata, amelyben a pénz a fegyver. Azzal lehet harcolni.

Hit kell a kártyázáshoz. Röss, vagyis lendület, betöltöttség, bizalom, reménység, bizonyosság. Hinni kell abban, hogy képes vagy rá, hogy győzni fogsz. A lap a bázis, a lap egy értéket képviselő tárgy. Fogtál már aranytömböt? Hát nekem volt hozzá szerencsém. Hogy magyarázzam el, milyen az? Ugyanolyan, mint megfogni egy kártyalapot. Nem üres papír; van annak a lapnak bizonyos tartalma. Nézni kell, összerakni és kombinálni, kihasználni a maximális erejét. A bázis alatt a biztonságot, az erőt értem, a mennyiséget és a minőséget; tudod, mit bírsz vele legyőzni. Mint egy katonai bázis, amelynek van meghatározott funkciója, ezt meg ezt a területet levédi. Egyetlen katonai bázissal nyilván nem lehet egy országot legyőzni. Ahhoz több katonai bázis kell.

Amikor vége, mindegy, hogy nyert vagy veszített az ember. Csak legyen vége már! Na de nem ám a világbéke kitörését jelenti itt a vég, hanem csak fegyverszünetet. Mindegy, kinél van a pénz; meg vagy róla győződve, hogy az a pénz csak ott éjszakázik, és majd visszakerül tehozád. Érted? Te csak akkor győzöl, ha a világ összes kártyásától elnyered az összes pénzt; addig csupán harcolsz. Nem számít, szinte egyáltalán nem gondolsz azzal, hogy pillanatnyilag nyertél vagy veszítettél-e; abban az állapotban, egy végigkártyázott éjszaka után tökmindegy. Megnyugszol, hogy egy időre vége van, pihenhetsz egy kicsit. Egyet mindenképp elértél, ha nyertél: hogy már estére tovább tudod folytatni.

A játékkaszinó, az más. A kaszinóban mindenféle ember megfordul: tolvaj, vezérigazgató, sportoló, színész, híres emberek, az angol királyi család sarjai, maffiózók és csórók... Akkora a feszítáv, hogy ötven forinttól milliárdokig áll vagy bukik a dolog. Ott nem kell társaságot találni; te meg a rulettkerék vagytok a társaság. Ez egy teljesen magányos munka: egy ember meg egy szellemi erő párharc, amely szellemi erő a rulettkerékben realizálódik. Maximálisan le van kötve a

szellemi kapacitásod. Egyfolytában csak pörögnek előtted az esélyes százalékok, valószínűségek, számjegyek. A kaszinó hideg halál. Elég gyors lefolyású játék tud lenni.

Minden egyes játéknak az a célja, hogy minden pénzt elnyerjek, az a céloom, hogy zárják be a kaszinót, és ismerjék el országvilág előtt sírva-zokogva, hogy én vagyok a király! Addig csak részeredmények vannak. De a háború végeredménye, az talán majd csak a halál pillanatában derül ki.

*

Reggel volt. Nem szerettem a világosságot a szobában. Legyen besötételve. A természetes fény, a nappali világosság, a nappali emberek teljesen idegenek voltak számomra, és irritáltak. Napközben általában lehúztam a redőnyt, behúztam a függőnyt, és felkapcsoltam a villanyt. Este kezdődött számomra az élet, a vadászat, akkor nyílt meg a világ.

Azon a reggelen, lehettem vagy negyvenhárom, teljesen ugyanolyan éjszaka volt mögöttem, mint a többi ezer meg ezer, mégis egészen más volt az a reggel; az volt az érzésem, hogy nem olyan, mint lenni szokott. Nem tudtam az okát. Mi történik? Már az éjszakai órákban is kerülgetett valami különleges, furcsa érzés, de nem tudtam, mi a probléma, nem tudtam, mitől van, mi a baj. Hiszen teljesen egészséges voltam, és nyertem is valami hetvenezer forintot.

Voltaképpen elérkezett az életem egy állomáshoz. A lelkem már tudta, amit az agyam még nem.

Amikor reggel tájt hazaértem, bementem a szobába, és ledőltem az ágyra úgy, ahogy voltam, ruhástól. Akkora fáradtság tört rám, és nem mindennapi fáradtság volt ez, hogy se fürödni, se vécére menni, se borotválkozni nem volt erőm. Valahogy rettenetesen kimerültem, mintha minden életerőm elfogyott volna. Csak a gondolatok jöttek, a gondolatok, csapatostól.

Nem lehetett szabadulni az érzéstől, hogy halálosan unom az egészet, nem távozott tőlem a gondolat, hogy dögunalom az egész

világ. Mindig, minden este ugyanazok az arcok, ugyanazok a viccek, ugyanazok a helyszínek sorban, *Góbé, Szimpla Kávé, Ibo-lya* és így tovább, ugyanazok a bűnözők, ugyanazok a kártyacsaták. Mindig minden ugyanaz.

Ilyen gondolataim támadtak, pörögtek abban a fáradt fejemben, és közben látom, hogy szürkül, gyűrődik a bőröm, hűl, már-már teljesen hideg lesz, rugalmatlan és sprőd. Leáll a vérkeringésem. Kilátástalanság, mérhetetlenül nagy kilátástalanság kerített hatalmába, és hiába is kutattam kézzelfogható magyarázatok után. Hányingerem támadt, de nem valóságos hányinger volt, hanem mint amikor a lelkednek, a szívednek van hányingere. Megémelyedett bennem az egész élet. A torkom, az arcüregem és a koponyám, le egészen a szívemig megtelt gusztustalan keserű lepedékkal. Mindent végtelesen viszolyogtatónak éreztem, émelyítő ragacs borított kivétel nélkül mindent.

Biztosan tudtam, hogy itt az idő. Nem félttem a haláltól. Átléptem a félelemhatáron. Addig félsz valamitől, amíg meg nem látod, meg nem fogod, meg nem tapasztalod, ameddig fenyegetnek, addig; de amikor pofon vágnak, akkor már nem félsz. Akkor már tudod, mivel állsz szemben. A halállal is ugyanígy van. Amikor üt az óra, akkor már nincs halálfélelem.

Nos, akkor fejezzük be, gondoltam. Nem látam értelmét, hogy ennek tovább kelljen folynia, ennek a harcnak, ennek a küzdelemnek.

Mocskos, szennyes, undorító minden, amire csak ránézel; mocsok minden, amire gondolsz, amit ismersz a világból, minden ragad a szennytől, valami hideg verejtéktől, a bűntől, az életteleniségtől, a haláltól. Még a levegőhöz sincs kedved hozzáérni, mert még az is undorító.

Az ember lelke kiált Istenhez, nem is a tudata. Istenhez vagy nem Istenhez, akkor még nincs meg a hit, hogy Isten van. Talán csak a születéstől meglévő Isten-tudat ébred meg, bár nem kerül napvilágra, csak gomolyog homályosan.

Azt mondja az Istennek az ember: ha ennyi az élet, ha ezért születtem a földre, akkor mi-

nek? Ki kíváncsi erre? Nekem ez mind nem kell! Nincs rá szükségem többé! Mi újat tudnak mutatni nekem az emberek? Inkább fejezzük be. Itt az idő, húzzuk alá a számlát, kész, elég volt. Csináltam elég sok mocskos dolgot; raboltam, csaltam, ütöttem; ha a pokolba kerülök, kerüljek oda most. Most, ebben a pillanatban. Nekem ne kelljen még várni! *Most!* Ez az a pillanat, amikor számot kell adni, *most* akkor húzzuk alá, számoljunk el, elég volt az ostoba várakozásból. Történnem meg ebben a szent pillanatban, aminek történnie kell.

Ez egy végpont-állapot, ami mögött nincs semmi. Senki nem úgy képzelem, hogy ennyi az élet, de aki eljut egy ilyen állapotba, az megkérdőjelezi az élet valóságos tartalmát vagy értelmét, mi több, biztosan tudja, hogy nincs értelme. Semmi. Abba kell hagyni. Főúr, kérem a számlát, fizetek! Lesz, ami lesz, legfeljebb meghalok. Hisz mindenki meghal, az életbe más is belehalt már.

És így kiált az ember Istenhez: ha van más, ha van olyan élet is, aminek értelme van, amiben van valami jó, hát akkor is itt vagyok. Nagy hatalom vagy, Uram, gyere, mutasd meg!

Ebben az állapotban úgy beszélsz Istenhez, hogy vagy van Isten, vagy nincs. Ha nincs Isten, akkor tényleg jobb aláhúzni a számlát. Ha van, akkor tegye meg: *most* kerüljek a pokolra.

Senki sem győz. Mindenki veszít, mint egy háborúban; ott sem győz senki, mindenki vesztes. Így, ezek között a gondolatok között aludtam el. Kimerülve, halál fáradtan, pizkosan, izzadtan, retkesen. Teljesen valóságosan lehetett érezni, ahogy a halál körülvesz és hozzám ér. Hozzáér mindenedhez. Lehet érezni a hajadon, a bőrödön, még talán a bensődben is.

Arra ébredtem, hogy a szomszédom, aki kőműves, átjött, bekopogott, és megkérdezte, hogy akarok-e dolgozni neki. Akkor, abban a pillanatban nem gondoltam, hogy ez Isten keze. Pedig annyira irreális volt, annyira nem fordulhatott elő az én életemben ilyesmi, hogy bekopogjanak, és rendes munkát kínálnak. Rögtön igent mondtam, és attól a pilla-

nattól lezártam az életemben végérvényesen, ami addig volt. Nem csak lelkileg; teljesen konkrét, kézzelfogható dologgá vált, hogy egy életre befejeztem ezt a mocskos életet.

2.

Egy nagyon-nagyon kis kunyhó volt az, ahol én születtem. Egyetlen helyiség az egész. Asztal, ágy, hokedli. Nincstelenség, nélkülözés. Ami a születésem évében, '56-ban a forradalommal még fokozódott, ha fokozni lehetett egyáltalán.

Azt mondják, annak idején Túrkeve volt a legkisebb város Magyarországon. Itt alakult meg az első termelőszövetkezet, a Vörös Csillag Téesz. Apám családja, a Boci família nagy dinasztia volt. '54-ig, a haláláig a nagyapám volt a családban a vezéregyéniség, ő karmesteri szinten tudta kezelni a család tagjait. Az ő nyomdokaiba lépett János bátyám, szintén egy nagyon határozott, körvonalas egyéniség. Ő vállalta magára a törzsi „keresztapa”-szerepet, vagy rá jutott ez a szerep.

Amikor '56-ban kitört a forradalom, a Boci óriási lehetőséget láttak a felfordulásban, de az is lehet, hogy minden megfontolás nélkül csaptak bele a dologba: fel kell oszlatni a téeszt, mindenki vigye magával azt, amit a szövetkezetbe hozott. Hazahajtották az állatokat, hazavitték a búzát. A Boci család felszlatta a téeszt – azaz hazalopta.

Mivel a forradalom elbukott, következett az elszámoltatás. A Boci familiában voltak emberek, akik tulajdonképpen érinthetetlen szinten álltak, így például János bátyám. Azonban nem tudta megvédeni a fivéreit. Apám volt az, akin csattant az ostor. Megszökött, és bujkálásban volt, amikor én születtem.

Megszülettem ezerkilencszázötvenhat december harmincegyedikén a szülőotthonban. Anyám beteges kis asszonyka volt, hét hónapos terhesen velem együtt harmincnégy kilót nyomott. Megszült, és azonnal elvitték Szolnokra a kórházba, ahol aztán hosszú hónapokig nyomta az ágyat, úgyhogy engem néhány óra leforgása alatt elválasztottak az anyamelltől, és az anyatej ízét soha életemben nem volt

módom megismerni. A nagymamám hazavitt a kis kunyhókba, és végül is életben maradtam, valami isteni gondviselés által.

Nagymamám meg az asszonyok – akik olyan egy szívdobbanással álltak ezekhez a dolgokhoz – összeröföntek, hogy van egy újszülött a háznál. Egy ordító, fekete jószág. Nagyon-nagyon sírós és éktelenül csúf csecsemő voltam, ráadásul lábbal születtem, és az egyik lábam rövidebb volt, mint a másik. Meglóbáltak: a bokámnál fogva hirtelen megrántottak, és még aztán is nagyon sokáig madzaggal méregették a lábaimat, hogy egyformák-e. Főztek nekem finom sós grízeket. Ez a tejbegríznek egy változata, csak nincs benne tej. Tej nem volt, honnan lett volna. Tej, az nem létezett.

Nyakukon a tél, kőkemény hidegek. A nővérem nagyon pici volt, egyéves múlt, anyám kórházban, apám bujdosásban. A nagyanyám eljárt a városba koldulgatni, kéregetni, dolgoztatni, ha éppen akadt valami munka. Elment kitakarítani egy tyúkólat, és kapott egy darab szalonnát. Ha lemeszelte az istállót, kapott egy szál kolbászt, vagy egy tyúkot, vagy krumplit. Vagy semmit.

Szenteste előtt való napon történt. Úgy előttem van, mintha tegnap történt volna. Kicsik voltunk a nővéremmel. Én három, ő négy éves. Tán ez az első emlékem. A nagymamám az eget kémleli és könyörög, hogy essen a hó. Mert olyankor bement a városba a magyarokhoz. Esett is. Mire felébredtünk, a mamám már nem volt otthon. Mi ketten csak bámultuk azt a kis ablakot, amire ráfagyott a pára.

Mamám elment havat lapátolni a magyarokhoz. A házuk előtt meg az udvarukon lapátolta a havat, hátha kap valami ennivalót érte. Aznap nem gyűjtöttünk be, mert nagyon kevés szalmánk volt, és azzal csak este fűtöttük be azt az egy szobát, amelyben mindannyian laktunk. Játszottunk egy ideig az ágyban a nővéremmel, aztán valamikor délelőtt anyánk, aki ágyban fekvő beteg volt, felöltöztetett bennünket. A nővéremnek volt cipője, az én lábamra zsákvásznat tekert. Menjünk, keressük meg a mamát! Éppen befordultunk egy utcába, alig mentünk pár

mért, amikor kinyílt egy nagy fakapu, és háttal jött ki rajta a mamám. Kidobták az udvarból. Elestett a járdán, amit ő takarított fel, és belehempergett az árokba. Mire odaszaladtunk hozzá, a kaput már becsukták. Emlékszem arra is, hogy könny volt a szemében. Húztuk-vontuk, hogy álljon fel. „Elestem, a fene egye meg”, mondta. Pedig mi tudtuk, láttuk, hogy ellökték. De úgy tettünk, mintha nem láttuk volna. Nem adtak neki semmit, hanem kidobták.

Nem volt otthon semmi ennivalónk, de nem is gondoltunk rá, hogy éhesek vagyunk. A mamám begyújtott és teát főzött égetett kenyérből.

Szóval a cigányok a munkát cserélték élelemre. Abban az időben a cigányoknál a pénz igazából nem is nagyon létezett. Ismerték, de olyan nagy fontosságot nem tulajdonítottak neki, ha van, van, ha nincs, nincs, nem az jelentette a megélhetést, ha valakinek van pénze, mivelhogy adva volt az állapot, hogy senkinek sincs pénze.

De térjünk vissza a csecsemőkoromhoz. Esméletlenül sokat ordítottam. A vénasszonyok tanácsa összeült, és kifíkázták, kilogikázták, hogy engem tulajdonképpen elcseréltek. Engem az ördög hozott, és van erre egy kiváló gyógymód, amit ott együtt kisütöttek. Be kell fűteni a kemencébe és beledobni a gyereket, akkor a kéményen keresztül elviszi az ördög, az Isten pedig ledobja az igazi, egészséges csemetét. Úgy gondolták, hogy behajítanak a tűzbe rútan, betegen, aztán egészségesen, megszépülve kikapnak a lángokból. Rendesen begyújtottak, és már készülődtek erre a szertartásra, amikor betoppant István bátyám, és megmentette az életemet.

István bátyám felvilágosult gondolkodású hentesember volt, és kinevette ezeket a boszorkányos vénasszonyokat. Évtizedek múlva, a halála előtt egy kést, egy fenőacélt meg egy bárdot ajándékozott nekem. De a felvilágosultsága ellenére elég züllött életmódot folytatott, sok nő volt az életében, rengeteg szépasszony, és kártyázott, mint az apja. Én azonban hálás lehetek neki, hogy kiragadott a tűzből az életre.

Meghan O'Rourke

KÍVÜLÁLLÓ

Eleven a szél, felemelkedik és ellebeg;
eleven a folyó, elsodródik
a cukorgyár mellett;
eleven a fű, remeg és kavargó,
elevenek a hangyák, kik keresztüljárnak a barnafűn;
eleven a szenny, nyirkos a záportól.
A nagy igyekezetben és kitartó munkában
elevenek föld nélkül a kövek.
Aztán mi leszel te, az üveg
foglya, aki lassan és nehézkesen mozog?
A bűnös; senki kedvese,
a szél útjába álló igaz nő—

Azonban neki köszönhetem a kártyát is. Amikor már kezdtem cseperedni, néhány hónapos csecsemő voltam, de még mindig nem tudták sehogy sem kezelni az üvöltéseimet, soha senki sem tudott megvigasztalni semmivel, jött István bátyám, és a kezembe adta az ördög bibliáját. Magyar kártyát. Megmutogatta a lapokat, mesélt a szép kis színes képecskékről, és akkor nem ordítottam többet. Megragadtak a kártyák színei, meg maga a lap tapintása is, a tárgy, a matéria, és játszani kezdtem.

3.

Ezen a fényképen tizenegy éves vagyok. A hatodik osztály legelején készült. A zöld twist-pulóver, az a kis mohair pulóver... Emlékszem, sírtam-rítottam anyámnak, hogy másnap nem megyek iskolába, mert tudtam, hogy nincs másik pulóverem, csak ez az egy, ez meg rongyos. Anyám nem értette, miért nem akarok iskolába menni. Mondtam, hogy fényképezés lesz, és rendesen fel kell öltözni... Tekintettel volt rám a kis tanárnőm, forgatott, pergetett, hogy ne látszódjék a fényképen a rongyosság, és szépen megfésült, mielőtt lefényképeztek volna.

A megelőző nyári szünidőre emlékszem mindhalálig.

VADÁSZAT

A ragyogó elme színe a vörös. Egy vörös utca, amely sosem ér véget, és mégis a megszokott időben érkezik. Amikor minden rendben van,

az éjjeli vadászkutyák is meghátrálnak tőle. Rókák osonnak el a sötét levéltakaró alatt; akár a gleccser, csapdába ejt minden vadat.

Mindezt természetünknel fogva megtanuljuk. Akár a feltörő nevetést, a megszott figyelmet, ahogy a fák alatt a levedlett, nyálkás pikkely.

A ragyogó elme színe a vörös. Egy vörös utca, melynek sötétlő végén a jéghideg otthon vár és ahova a rókák szaladnak a ropogó levelek alatt.

NAGYPÁL István fordításai

Akkor már Budapesten éltünk, apám a városban dolgozott. Az iskolában egész évben, de főleg tavasszal és nyár elején azt hallgattam, hogy az iskolatársaim készülnek az úttörőtáborba, Szigligetre. Ez nekem olyan utópisztikus dolog volt, mint ma egy polgári gyerekeknek Disneylandbe utazni. Maga az a kifejezés, hogy úttörőtábor, rettentően tetszett nekem, és úgy, de úgy tudtam irigyelni a többieket, akik utazhattak! Tetszett nagyon ez a szó, vágytam oda iszonyúan.

Megemlítettem itthon, és nem kis ellenállásba ütköztem. Akkorra már a szüleim megtollasodtak valamelyest, de háromszázharminc forintba került az úttörőtábor, ami abban az időben sok pénz volt. Ahogy közeledett az iskola vége, a könyörgéseim áthágtak minden határt. „Hadd mehessek el én is!” Anyám ráérezett a szívfájdalmamra, megengyhült, és elkezdett apámnak könyörögni, hogy erresszen el, hiszen egész évben annyit dolgoztam.

Itthon kőműveseket fogadott apám, és segítenem kellett téglákat pucolni; ha más feladatot nem talált, akkor régi, rozsdás szögeket kellett kiegyenlítőgetnem üllő-kalapáccsal. Maltert kavarni, vödörrel a kezük alá hordani, ez iskola után mindennapos dolog volt.

Anyám nagy nehezen rávette apámat, hogy mehessek. Emlékszem apám arckifejezésére, a határozott mondatára: „Rendben van, *de*. Nagy gyerek vagy már, ha a táborhoz elég nagy gyerek vagy, akkor ahhoz is elég nagy vagy, hogy a tábor után elgyere velem dolgozni.” Könnyen igent mondtam, boldogan, bátran vállaltam, mert azt hittem, hogy a munka az, amit én tudok róla itthonról. Tégla, vödör, kalapács. Mi bajom lehet?

Valami csodálatos, káprázatos dolgokra vágytam. Ezzel szemben mi volt az a híres úttörőtábor? Egy bekerített terület valahol egy erdő mellett, rajta sátrak. De nagyon-nagyon jól éreztem magam ott. Megtapasztaltam olyat, amit akkor, ott éltem meg életemben először. Egy tanárnő körtáncot vezetett. Körben állunk, a tanárnő elmond egy mondókát, és amikor vége a mondókának, kiválaszt valakit, aki beállhat a kör közepébe. És a tanárnő engem választott! Megdöböntett az a szeretet és az az egyszerűség, ahogy rám nézett. Olyan teljes elfogadás áradt ki belőle. Mintha azt mondta volna, hogy nincs semmi különbség közted meg az összes többi közt. Sőt, szeretlek. Nagy érzés volt. Voltak persze aztán viszontagságok, elhagytam az evőeszközeimet, a zoknim nem volt meg, csak az egyik, és egy napon az úttörőtábornak vége lett.

Hányszor elátkoztam azt a pillanatot, amikor vágyakoztam erre az úttörőtáborra! Apám a veresegyházi téaszben vállalt munkát, cséplőgép mellett, és ahogy megmondta, engem is magával vitt. Belecsöppentem a munka dandárjába, és azóta sem tapasztaltam meg annál nehezebb munkát.

Talán az a cséplőgép volt a legeslegutolsó ebben az országban. Már sehol sem használták, de ott még volt, traktor hajtotta, meg egy nagy, hosszú ékszíj. A cséplőgép mellett különböző *posztok* voltak, érted? Rudasgyűrű, kazlázó, gégeetető, zsákoló. Munkakezdés előtt mindig kijelölték, hogy ez ide megy, az oda megy, ez ezt csinálja, az azt csinálja, ez lesz a feladatod, az lesz a feladatod, és így összehangolták a munkafolyamatot. Szóval minden embernek megvolt a posztja. Volt olyan poszt, ahova két ember kellett, volt,

ahova négy, volt olyan is, amelyikhez csak egy. Irigyeltem a traktorost az állandó posztja miatt, ült a gépen, pöfögött-csühögött a traktor, neki nem kellett semmit csinálnia.

En első nap a zsákoló posztra kerültem. Ez azt jelenti, hogy egy pódiumszerű kis dobogóra felrakják a zsákot, és egy csőből belefolyatják a búzamatot. Egy ember tartja, csatolja a zsákot, a másik megköti a száját – ez a zsákkötő poszt, de azt csak nagyon tapasztalt férfiakra bízta, mert a zsákot nem mindenki tudja megkötni. Ő billenti rá a zsákot a zsákolónak a vállára.

Az az első zsák, ami onnan a pódiumról rám került! En voltam a harmadik, aki zsákot fogott; apám és Imre bátyám után következtem, aztán Öcsi jött mögöttem, és mire Öcsinek a vállára zsák került, addigra apámnak már vissza kellett érnie, mert így négyen folyamatosan tudtuk elhordani a zsákokat. *Máglába* kellett rakni őket, ez azt jelenti, hogy kettő ment alulra, aztán kettesével, kilencven fokos szögben elfordítva ment a másik kettő rá, hogy lefedjék és lekössék egymást. Tizennégy zsák magasra kellett összerakni, az volt egy máglá.

A harmadik zsák az én vállamra került. Nem féltem tőle. Láttam apámat, ahogy felveszi, Imre bátyám a vállára igazítja, és egykedvűen, egyszerűen megindul vele. Nem féltem. Odaálltam a pódium mellé, megbillentették a zsákot, fogtam a száját, és azt hittem, hogy összeszarom magam. A csontjaim rövidültek, tömörödtek össze, szabályosan a csontjaim. Az első három lépést úgy tettem meg, hogy nem vagyok a tudatomnál, nem tudom, mit csinálok, fogalmam sincs, hogy egyáltalán emelnem kell-e a lábamat. Három-négy lépés után döbbsentem rá, hogy a lábamat tulajdonképpen nem is bírom megemelni. El kellett mennem olyan tizenöt-húsz méterre a mágláig. Ott lebeg a cél a szemed előtt, mint ahogy a versenysportoló, a futó látja kiírva, hogy „cél”, és ott a szalag, és érzi a távolságot, ahogy fogy, és az a küzdelem, hogy addig mennyi erő kifizetésére van még szükség!

Ahogy cammogtam azzal a zsákkal, az első utam a pódiumtól a mágláig szinte egy egész

életet magába foglalt. Minden lezajlott azalatt a néhány perc alatt. Az úttörőtábor is lezajlott, újrarájátszódott. Amikor néha lenéztem, megdöbbenve láttam, hogy mégsincs elsüllyedve térdig a lábam a földbe, hanem ott állok, és még léphetek. Hat-nyolc méter után már borsószem nagyságú könnyek csöpögtek a szememből. És az egész napot végigdolgoztam ezen a poszton.

Ehhez képest, amikor rudasgyűró lettem néhány nap múlva, azt játszói könnyedséggel csináltam. A rudasgyűró az, amikor a cséplőgép egy nyíláson keresztül kitérja magából a szalmát, és azt a szalmát ilyen rudakra kell ráhengergetni, elvinni a kazalhoz, ott pedig a villások feldobják a kazal tetejére.

De az az első zsák, amit ott végigvittem... Mire odaértem a máglához, azt hittem, belehalok. Nem is hittem el, hogy élek. És nem mersz belegondolni az elkövetkezendő egy órába. Csak az elkövetkezendő néhány másodpercre mersz gondolni. Mert ha végiggondolná akkor az ember, hogy estig, amíg be nem sötétedik, ezt kell csinálni, akkor inkább felakasztaná magát. Nem meri végiggondolni. Csak az elkövetkezendő néhány másodperc létezik, hogy mikor érek vissza, visszaérek-e addigra, mire jön a következő zsák.

Belehalsz, akkor is menni kell. Nincs itt alternatíva, eszébe sem jut az embernek, hogy feladja. Nem lehet, ez a verzió nem létezik. Apám figyelt. Ha elájultam volna tizenegy óra körül, nem nyitja ki a száját, de miután nem ajultam el ebéd előtt, apám mutogatta az embereknek, hogy: ez az én fiam! „Még hogy nehéz? Munka – munka, hát dolgozni kell. Ebből élünk!” – dünnyögte, de úgy, hogy azért én is halljam.

Napkeltétől napnyugtáig. Amikor kezdett sötétedni, abbahagytuk, bementünk a munkásszállóra, ettünk, akinek volt ereje mosakodni, az megmosakodott, és elkábult. Mert az nem elalvás volt! Teljesen hirtelen, minden átmenet nélkül tudattalan állapotba zuhantunk. Beléptem az ajtón, és két-három perc múlva már ájulásszerű állapotba kerültem. Pirkadatkor, ahogy a zajok a környezetből megérintenek, magadtól felébredsz. A fé-

lelmeid miatt, a fájdalmaid miatt nem tudsz olyan mélységekbe elvánszorogni álmodban, mint egyébként.

Nem, nem csökkent a borzalom, végig ilyen szörnyű volt. Akkor csökkent, valami katarzis értékű felszabadulást éreztem, amikor nem arra a posztra kerültem néhány napra. Már este tudták a munkások, hogy másnap ki hova megy. Forgó rendszer volt ez, körforgásszerű valami, rákerült a sor mindenkire, néhány posztot kivéve, például a zsákkötők nem cseréltek senkivel, mert ahhoz komoly szaktudomány kellett, és a gégezetők sem cseréltek senkivel, mert az meg életveszélyes munkakör volt.

Amikor este megtudtam, hogy másnap zsákolás jön, elképesztő nagy fohászok szakadtak ki belőlem, nem Istenhez, hanem nem tudom, mihez. De olyan jó volt felébredni, ha tudtam, hogy az a nap nem zsákolással fog eltelni. Meg az is jó volt, amikor felébredtem, és hirtelen nem tudtam, hogy most dolgozunk, munkahelyen vagyunk-e vagy a téészenben, vagy otthon vagyunk és focizni kell menni, az az egy-két perc, amíg ki nem tisztult a tudat, hogy „*húha!*”, az olyan jó érzés volt. Meg jólesett leülni ebédelni a fűre. Hozták ki lovaskocsival, alumíniumkannákban a levest, egy kövér, idősebb szakácsnő osztotta az ebédet. Jólesett meghallani annak a kocsinak a zörgését, hogy közeledik, hiszen akkor már nincs messze a pihenés.

Többet nem mentem úttörőtáborba. A pénz? A pénzt, amit apámmal kerestünk, én nem láttam és nem is foglalkoztam vele, egy gyereknek az nem volt téma. Hazajöttünk, és egyik napról a másikra ott termett egy hálósoba-bútor. Úgy hívták, hogy *Erzsébet háló*, nagyon menő cucc volt a felkapaszkodott szegények számára akkoriban. Politúrozott páros ágy szalmazsákokkal, a fejtámlának íve volt, masszív, súlyos, erős fából. Apámék összerakták a bútort, és emlékszem, milyen magasztos érzés volt állni az ajtóban, és meglátni a hálósobát. „Ez a nyári keresetetek”, hallom anyám hangját, és boldog vagyok, hogy többes számot használ. Ránézel arra a bútorra: ez a nyári munkád, és akkor végigfut benned a nyárból minden pillanatot, egyszerre. Egy pillanat alatt történik meg ott újra minden. Hazudnék, ha azt mondanám, hogy a szívemben nem voltam mérhetetlenül büszke. De nem kellene, nekem nem kellene hálósobabútor! Nem szeretnék még egyszer *Erzsébet háló*t.

4.

Felébredt a világ, tehát éjszaka van. Eleve adott volt, hogy az éjszaka, az az élet. Ez igazából akkor ütött szöveget a fejembe, amikor egyszer kedveskedni akartam a családnak azzal, hogy itthon maradok, hadd lássák, becsülöm őket, tisztelem őket, meg akartam mutatni, hogy van bennem szeretet. Megpróbáltam otthon maradni. Apámék megnéztek valami filmet a tévén, nyolc órakor kezdődött, fél tízkor véget ért. A film vége felé már ideges voltam, hogy mi lesz most itt? Kizökök a világ? Valami nem olyan, amilyennek én az este természetes folyamatát gondolom. Vége lett a filmnek, na, hát akkor kapcsoljuk le a tévét, mondják, aludjunk. Én hitetlenül rácsodálkoztam erre: mi az, hogy aludjunk? Lehetetlen! Aludjunk el, miközben én mindenhol lemaradok? Éjszaka van, felébredt a világ, zajlik az élet!

Késő délutánonként, ahogy közelgett az este, én mindig a legnagyobb természetességgel készülődtem. Alapvető feltétel a fürdés, mert nem tudja az ember, meddig marad távol otthonról. Számptalan olyan eset volt, hogy három-négy napig nem mentem haza, mert a helyzet úgy hozta, hogy bejött egy hosszabb kártyacsata, vagy történet történet után következett, nem lehetett abbahagyni, vagy letartóztattak, vagy nem merem hazamenni, mert féltem, hogy letartóztatnak, mert közben elköttem egy-két dolgot. Szóval az ember eleve megfürödve indul el, mert nem tudja, mikor lesz legközelebb zuhany alatt.

Borotválkozás, fésülködés. Raktam össze magamat, a zsebeimet, a ruhámat, akkora természetességgel, ahogy egy munkásember ledolgozik az életből negyvenöt évet a Ganz-MÁVAG-nál, és minden reggel felkel, megká-

vézük, villamosra száll; a tisztviselő fogja az aktatászkáját, esernyő, kalap, és megy az irodába. Furcsa volt reggel ránézni az emberekre, ahogy mentek dolgozni. Olyan külföldinek látszottak!

Voltak a hétköznapi ruhák, és voltak az alkalmi viseletek. Ha pontosan tudtam, hogy az éjjel kaszinóba megyek, akkor öltöny-nyakkendővet vettem fel. Egyébként sima hétköznapi munkásruha, farmer, dzseki. A betörésre való öltözéket úgy hívták, hogy *játszóruha*. Széles a repertoár, mert nem mindegy, hogy hova törsz be és mikor. Ha éjszaka mérsz valahova betörni, akkor oda sötét ruhát vesz fel az ember, ha viszont nappal kell betörnod valahova, nem járhatsz ilyen lopakodó, sötét ruhában, mackóban, melegítőben, amiben kényelmesen, gyorsan tudsz kerítést mászni, hanem fel kell öltözni rendes, hétköznapi ruhába. Ráadásul számítani kell a legeslegrosszabb esetre, hogy ha bármi történik a betörés alatt, utána azonnal meg is semmisítheted a játszóruhát, és legyen mit felvenned. A betörések nagyon kis százaléka szorítkozik az éjszakára, és betörni nem egy egész éjszakát igényel. Vitte magával az ember a kocsiban a játszóruhát, és aztán visszaöltözött a rendes, hétköznapi ruhájába, vagy felvette a kaszinós öltönyét.

Én betörni nem azért mentem, mert van nálam húszezer forint, és még szerezhetek hozzá kétezret. Betörni kizárólag akkor mentem, amikor valami nagyobb összeg volt kitalálásban. Tolvajos betörésekben soha nem vettem részt. Az eredmények néha tyúktolvajos szintűek voltak, az igaz, de a reményesség nagyobb összegekhez fűzött.

Rendszerint vendéglőkben találkoztunk. Mindig voltak helyek, ahova bejárt az ember, ezek változtak, volt, amelyik bezárt, volt, ahonnét elszokott a társaság, máskor meg új helyek nyíltak és odaszoktak a srácok. Az isten a megmondhatója, hogy mitől válik egy étterem alkalmassá erre. Egyszerűen odaszoknak az éjszakai vadászok. Az igazi köpködőktől az osztályon felüli helyekig, a komoly, belvárosi éjszakai lokáloktól, báróktól az útszéli kocsmákig bárhol kialakulhatott ilyen fészkek. Az ilyen helyeken a borraival

nagyságrendekkel több, mint egyebütt, mégis sok vendéglős tiltakozott ez ellen, pedig nem nagyon kellett tartani a rendőröktől. Annál azért keményebb hely volt az ilyen, hogy egy rendőr bejárjon molesztálni, igazoltatni. Hamar elküldték a piczába. A rendőrség és a környék ezzel az életformával szemben mindig tehetetlen volt. Jóval nagyobb hatalom ez annál, semhogy egy-két paragrafussal, törvénnyel, rendőrrel le lehessen mosni a világ színéről.

Tehát az épp aktuális vendéglők szerint gondolta végig az ember az estét. Úgy indultam neki, hogy mindenhova elmegyek; majd meglátom, hol töltök több időt. Otthon csak annyit mondtam, hogy „na, én megyek”, de lehet, hogy még ennyit sem. Nem voltam számon kérhető sem mint fiú, sem mint férj, sem mint családapa, sem mint ember, soha, életem egyetlen társa sem kérhette számon, hogy hova megyek, meddig maradok, és mit csinálok közben.

Megnyílik a front és elkezdődnek az ütközetek; elindulsz, és dönthetsz, hogy melyik ütközetben akarsz részt venni, attól függően, hogy melyik frontvonalat vállalod fel.

A harc a cél. Beültem a kocsiába, és elindultam. Egy régi barátom üzemeltetett egy éttermet, oda szívesen jártam, sokan összeverődtek ott éjszakai bitangok, és mindig volt valami kis okos dolog, amit ki lehetett csürni-csavarni. Egymás közt csavargóknak neveztük magunkat, vagy újítósoknak is szoktuk. Az ember újít, azaz pénzt csinál. Addig járja a lehetőségeket, addig okoskodik, hogy nem volt pénze, és lesz neki. Új gazdája lesz a pénznek vagy a vagyontárgynak: megújítja a tulajdonviszonyt.

A bűnözők ritkán járnak egyedül. Minél több bűnöző képviselteti magát egy ilyen helyen, annál nagyobb az esély, hogy valami lehetőség felmerüljön valamire. Ha valakinek ötlete van, hogy valamit meg kellene csinálni, de kellünk hozzá négyen-ötten, akkor rendszerint kialakul egy spontán brigád. Voltak évek, amikor az egész kerületben csak négy-öt ember volt újítós, de voltak évek, évtizedek, amikor ötvenen-hatvanan is voltunk. Az emberek elkopnak, börtönbe kerül-

nek, elköltöznek, meghalnak, jó útra térnek, és jönnek a fiatalok.

Bemegyek az étterembe, először is körülnézek, ki van ott, mi van ott, kivel, mibe lenne érdemes belefogni. Számomra is rejtélyes, hogy ismeretlen emberekről minden jelzés, utalás nélkül pontosan tudod, hogy ez bűnöző. Öltözködésben, külsőben nem különbözik az átlagembertől. Hogy mi az, ami mégis egyértelművé teszi a kilétét, a mai napig rejtély előttem. Talán a tekintetek, a tartás, a gesztikuláció.

Sokan voltunk. Elmondok erről egy kis történetet, jó?

Egyszer egy bűnöző egy sporteseményen tett egy felelőtlen nyilatkozatot: bármikor bokszolna azzal a kis senkiházi, pojáca sráccal, aki épp akkor nyerte meg a magyar bajnokságot. Ifjúsági bokszoló volt ez a gyerek egy nagyon alacsony súlycsoportban, jelentéktelen külsejűnek látszott. Addig fejlődött a szópárbaj, mígnem valaki belekapaszkodott ebbe a kijelentésbe, és összehozták a bokszmeccset.

Kibéreltek a bűnözők egy ringet, és híre ment az alvilágban, hogy lesz egy bokszmeccs x. y. bűnöző, aki egy nehézsúlyú, kigyúrt, sportos alkatú férfi volt, meg a fiatal kis srác között, aki viszont országos bajnok. Nagyon komoly volt a tét, százezer forintba ment a fogadás, ami akkor komoly pénz volt; két-háromszázezerért már családi házat lehetett venni. Az alvilág krémje képviseltette magát ezen a meccsen. A csarnok udvarán gyűltünk össze a kezdés előtt egy órával; ott voltak az igazi nagyagyúk a budapesti éjszakai életből, akikről ma már olyanokat lehet hallani, hogy meggyilkolták, kocsiját felrobantották, géppisztolysorozat végzett vele, alvilág pénztárosa stb. stb.; azóta sztárokká váltak. Körülnéztem: eszméletlen sokan voltunk. Több százan. És ez csak a krémje volt a bűnözőtársadalomnak. Emlékszem egy öreg bűnöző szavára. Végignézett a társaságon, csupa jó erőben lévő, bevállalós férfi, és elröhögte magát: ő ugyan már nem számítja magát az erős férfiak közé, de így, ahogy vagyunk, akár egy tömött futballstadiont is meg tudnánk verni! Akkora erő demonstr-

rálta ott magát! De ezen ne csak a fizikai erőt értsd, hanem az a *bevállalás*, az a vakmerőség! Nagyon sok ezer lelkes vagy lelketlen embert számláló közösség ez.

Az alvilágban van egy hierarchikus rend. Az ember tud a másik múltjáról, tudja a dolgait, és annak alapján felállít egy értékrendet. Ismertük egymást, hogy ki mire képes, ki mit tett már meg, és kitől mire lehet számítani. Olyan szövetségek, barátságok kötöttek, hogy nem is tudom, mihez lehetne hasonlítani. Mint egy erdő vadállománya. Vannak a rókák, akik a rókákkal barátkoznak, és vannak a szarvasok, akik a szarvasokkal barátkoznak, a vaddisznók a vaddisznókkal. A betörők a betörőkkel, a zsebtolvajok inkább a zsebtolvajokkal, a lopakodók a lopakodókkal. A kasszafúrók általában magányosak.

Ez a réteg kegyet gyakorol azokkal az emberekkel, akiknek megvan a múltjuk, de már nem képesek betörni jární. Az ilyen öreg betörőnél van tizenöt-husz pakli kártya, meg mindenféle hazardra alkalmas játékszerek, és a játékosok őtől veszik bérbe a kártyát, aztán a nyereségből adnak neki valami jelképes összeget. Nem kötelező, valahogy mégis mindenki megteszi. Tulajdonképpen ez egy járandóság, nyugdíj az életpályáért.

Megvolt a rangod, a helyed, a pozíciód. És abban a pozícióban tiszteltek, amilyen pozícióban voltál. Nekem mint kártyásnak, betörőnek és kasszafúrónak volt meg a rangom. És egy rövid ideig mint stricinek is. A strici biztos, hogy betörő is, markecoló, nagyon sok köztük a rabló; és kártyás is, eleve. Azért strici. Minden bűn a hazardrból fakad.

A hazardjáték-tudásom elég magas szinten állt. Én bármikor bárkivel leülhettem bármit játszani, semmiben nem voltam eleve vesztes, a mérleg nyelve egyértelműen az én javamra billent; ha nem én nyertem, akkor az egy súlyos pech volt.

Szóval bemegyek a vendéglőbe, körülnézek, és ha vannak kártyások, felkínálom a lehetőséget. Ha az illető elfogadja, akkor ott rögtön ki is élesedik a helyzet, és elkezdődik a háború, vagyis a nagy, szellemi szintű csata, az erőfitogtatás, a demonstráció, a szívós küzdelem.

Egy alkalommal két hatalmas nagy pukli nőtt a két alkaromon. Nézem, mi a fene ez, daganat? Hát az asztal széle hetvenkét órán át nyomta a karomat, attól keletkezett a duzzanat. Volt, hogy még pisilni sem álltam fel, csak a kávékat ittam, és megállás nélkül kártyáztam, lehajtottam harminc-negyven-ötven kávé, alkohol semmi, cigaretta tizenöt dobozzal.

Ha nincs játéklehetőség, akkor várni kell más fejleményekre, de ez a várakozás soha nem tölt el unalommal. Mindig van valami történés. A hely szelleme gondoskodik arról, hogy ott maradj. A gonosz démonai betöltik azt a teret annyira, hogy ott tartsanak. Hogy ne menj haza a családotához, hisz otthon nem történik semmi; sokkal érdekesebb és jobb dolog itt lenni.

A várakozás alatt szinte elképzelhetetlen, hogy valami ne alakuljon ki. Mondjuk, beesik egy üzletember, betéved, megiszik két-három viszkít, mert összeveszett a feleségével, van nála egy diplomataatáska, készpénz. Na, ezt *be lehet firölni*. Megbeszélés nél-

kül is mindenki veszi a lapot, aki ott van, hogy kinek mi a dolga, tudjuk, hogyan kell csinálni, mit kell tenni ahhoz, hogy belevonjuk a játékba, amelyben eleve csak vesztes lehet. Miután el van nyerve a pénze, jön az osztzkodás. Ha a csoport támogatása csak abban merült ki, hogy nem figyelmeztették azt a szerencsétlent, már ezzel is a játékos malmára hajtották a vizet, hisz azt is megtehetnék volna, hogy szólnak neki: ne játssz, haver, hisz részeg vagy. De nem teszik meg, tehát ezzel megtámogatták a játékos érdekeit, és jár nekik a nyereimből.

Ez a *palivadászat*. Elindul egy ember tévét venni, közben beugrik a vendéglőbe, hogy megforgassa a pénzét. Volt, aki minden fizetésosztás után megjelent, habár minden egyes alkalommal minden garasát elvesztette. Ha beesik egy palimadár, az ember még egy tartalmas, komoly, nagy szellemi erőt igénylő kártyacsatát is képes félbeszakítani. A palit, azt mindenképp le kell vágni, legfeljebb aztán folytatjuk a komoly, tartalmas, tapasztalt játékosok közötti csatát.

És van az a lehetőség, ha valakinek a társaságból van egy jó tippje. *Écca*: ez egy jó cím, ahova esetleg érdemes betörni. Ekkor magánérdekű megbeszélés-sorozatok alakulnak ki, susmorgások, kis intim jelenetek, beszélgetések, négyszemközti tárgyalások, és előbb-utóbb a megbízó és a megbízott egymásra talál, akármekkora nagy társaságban is.

Az újító címre megy, figyel; ha minden rendben, akkor már veszi is fel a játszóruhát, és behatol. Utána elmegy az előre megbeszélt helyre, a találkára, ahol megtörténik az osztzkodás a megegyezés szerint. Volt egy kialakult rend, hogy a tippadó tíz százalékot kap. De ha biztos a tippje, és tevélegesen is részt vesz, tehát gondoskodik róla, hogy a tulajdonos ne legyen otthon, a kutyája legyen zárva, vagy kulcsot másoltat a lakáshoz, akár az ötven százalékot is elérheti a része. Na, ez mára már teljesen kifordult a sarkaiból, és olyan viszony áll fenn, mint a munkaadó meg a munkás között, és a munkás csak egy elenyésző részt kap a zsákmányból. Ha nem tetszik az elosztás, nincs cím.

De mindennek az alapja a hazárdjáték.

A hazárdjáték pontosan azért mocskosabb minden bűnnél, mert minden bűnt magával húz. Ha nincs tőke a kártyázáshoz, mindent be kell vállalni ahhoz, hogy legyen. Előbb vagy utóbb, legkésőbb hajnalban vagy reggelre minden alkalommal kialakult valamilyen kártyacsata. Ha valami miatt mindazonáltal túl kevés volt a készpénz, akkor csoportok fogtak össze, összedobták, amijük volt, és kijelöltek egy-egy személyt maguk közül, akik bevállalták a csatát.

5.

A legenda szerint az apai dédapám vagy annak az apja valamelyik háborúban huszártiszt volt, és hősi cselekedetéért az alispán neki ajándékozott egy földdarabot a város peremén. Azt beszélnek, hogy ez a dédapám vagy ükapám igen nagylelkű magyar ember volt, és megengedte a vándorcigányoknak, hogy letelepedjenek arra a pusztai mezőre. Így keletkezett a cigányváros. Később, amikor a fia vagy az unokája, szóval a Boci nagyapám a cigányvárosból vett feleségül valakit, kitagadta, soha többé látni nem akarta. Azt megengedte, hogy a földjén letelepedjenek a cigányok, de hogy a családjából valaki cigánylányt vegyen el, azt azért már nem...

El is cigányosodott a Boci nagyapám rendesen, ő lett a kompánia feje, és Don Corleonének nevezték el. Pedig szintiszta magyar ember volt, azt nem lehet rámondani, hogy parasztember, mert a parasztság semmilyen formáját nem hozta, nem volt földműves, nem járt napszámba se; magyar léteire kártyás ember volt, sőt hamiskártyás, abból tartotta fenn a hatalmas családját a háborús években is. A család fekete báránya volt, akárcsak én.

A cigányvárost Bihari-telepnek hívták, és egy földút választotta el a várostól. Öt-hat utcából, jobban mondva kis közökből állt, járdák nélkül, egy, legfeljebb két helyiségből álló, apró házacskákkal. Volt ott deszkából összeeszkábált vityilló, kis takaros, szalmatejtős vályogház; egyetlenegy cseréptető ház akadt, a Boci nagyapámé.

Magasabb férfiember nem tudott úgy be-

lépni egy házba, hogy be ne húzza a fejét. Csak egy-két ház körül volt hulladékokból összetákolt deszkakerítés, a többinek jázminbokor volt a kerítése. Kutak, azok nem voltak. Egyáltalán nem volt kút a telepen. A földes országút túloldalán volt a Rác-kút, a Hideg-kút meg a Meleg-kút, oda jártak a telepéről a cigányok kannákkal meg vödörrel, mindenféle edényekkel felszerelve. Mosni is onnan hordták a vizet. Talán azóta szeretek csapból, a tenyeremből inni.

Lepusztult, földes udvarok voltak, fák, virágok nélkül. Csak kint a határban voltak gyümölcsfák a senkiföldjén, a szabadban. Csak a Boci nagyapám cseréptető háza előtt állt egy barackfa. Emlékszem, hogy rácsodálkoztam, amikor kivirágzott. Szép, nagyon szép volt! Egy hatalmas nagy barackfára emlékszem, amely mintha a háztetőig ért volna.

Senki nem termelt semmit. Talán nem ismerték a természetnek a fortélyait; gondolom, ez különleges, nagy tudománynak számított, amit csak a magyarok ismertek. Akadt egy-két disznó. Tyúk, csirke, az nem volt senkinek, hisz azt etetni kellett volna valamivel, ha szabadon engedi, akkor meg közös préda.

Két-háromszáz ember lakott a cigányvárosban. Mindenki mindenkit ismert, mindenki mindenkiről pontosan tudott mindent, egymás szeme előtt folyt az életük. Voltak szegények és még szegényebbek, ha el lehet képzelni a szegénytől, a nyomorgótól még szegényebbet, hát akkor azok voltak, nincs is rá magyar szó.

A cigányvárosban csak egy familia beszélt cigányul, ők oláh-cigányok voltak, később kerültek a telepre. Ők eljártak lopni. A többiek nem jártak lopni. Tudták, mikor melyik szántóföldre lehet menni összeszedni az aratás után elhullott termést, ebből eltengették az életüket. Mindig valahogy kialakult, hogy mit lehet csinálni, mit lehet csereberélni, mivel lehet kereskedni, mit lehet dolgozni. Gyűjtötték a kamillát, ócskaruhával kereskedtek. Mindig akadt valami, amivel túl lehetett élni.

A parasztság alkalmazta őket a ház körüli munkára, de a földeken nem. Ősszel, amikor

a parasztság kicsit fellélegzett, megkönnyeb-
bült, kellett valaki, aki fölött dirigál. Kime-
szeltette a tyúkólját a cigánnyal, ilyenkor ki-
csit kiereszthette a nadrágszíját, vagy meg-
csináltatta vele téglából a járdát egy darab
szalonnáért.

Később a téesz szinte erőszakkal agitálta a
cigányokat, nőket is, férfiakat is, gyerekeket
is, mindenkit, aki élt és mozgott. Akkor foly-
tak Magyarországon az első kísérletek a rizs-
termelésre. Az egy eszméletlen nehéz munka,
a rizsaratás, a rizs gyomlálása, kapálása, ott
nagyon sok cigányt alkalmaztak. Főztek ne-
kik, ebédet osztottak, beírták őket tanfolya-
mokra az országos statisztika kifényesítése
érdekében. Anyám is járt traktoros iskolába.
Analfabéta volt, a nevét sem tudta leírni, de
elég volt, ha a keresztekét odarajzolta, akkor
már járt az ebéd. Eljártak a cigányok a
téeszbe, és messzemenően megállták a he-
lyüket. Ezt a kötöttséget vállalták, viselték.
Óriási felszabadulást jelentett, bizalmat és
hitet és reménykedést a holnapban – a dá-
tumi holnapra gondolok, nem a költői hol-
napra, nem a jövőre. Sok cigány végérvénye-
sen is letette a voksát az állami munkahely
mellett, elhelyezkedtek a vasúthoz, sokan a
téeszből, gépjavító műhelyből mentek nyug-
díjba. Becsülettel megállták a helyüket, és az
egész családjukat erre alapozták.

A mi fehérre meszelt kis házunk egyetlen
helyiségből állt. A nagyanyám, a nővérem,
apám meg anyám laktunk benne, plusz a
vendégek. Mindig volt még valaki, valami
rokon valahonnét. Egy asztal, két hokedli
deszkából összeszögelve, vályogból vert
kemence. Nagyon jó kis családi fészek volt.
Olyan emlékem nincs is a cigányvárosból,
hogy az apám otthon van. Milyen érdekes!
Olyanra nem emlékszem, hogy az apám bent
van a kunyhóban.

Apámat, amikor a bujdosásból jött engem
először meglátni, elkapták, elvitték, és na-
gyon megverték, de valami rettenetes módon
összetörték a testét. Szabadon engedték
ugyan, de ezzel nem úsztuk meg ezt az '56-os
dolgót, mert nem kapott munkát, soha többet
nem alkalmazták a téeszben. A Boci család
feketelistára került. Nem volt miből élni.

Akkor voltunk csak igazán rászorulva a
nagymamám kolduskaskájára! '56 után hat
kőkemény esztendő következett Túrkevén
a kilátástalanságban. Később jó gondolko-
dású cigány férfiak elindultak munkát ke-
resni gyalog, bejárták az egész országot, vagy
összekuporgattak vonatra pénzt, és elmen-
tek távoli helyekre, téeszekbe, állami gazda-
ságokba, ott vállaltak munkát. Voltak, aki
összeszedték a család apraja-nagyját, és el-
mentek Hegyeshalomba kukoricát törni.

Arra emlékszem, hogy apám hozott nekem
egyszer valahonnét messziről egy similab-
dát, a nővéremnek meg egy babát.

A következő három napot átmulatta. Esz-
méletlen mértékben szórta a pénzt, zenésze-
ket hozatott, énekesnők énekeltek neki. Vár-
tuk kint az utcán, már sötét volt, vártuk,
hogy apám abbahagyja, és hazajön a család-
hoz. Szegény nagyanyám meg anyám szo-
morúak voltak, már nem volt erejük vesze-
kedni, háborogni sem. Benn az egyik házban
nagy duhajkodás, hangzavar, ének. Tisztán
előttem van egy kép: repül apám pénztárcája
ki az ablakon. Ezzel szimbolizálta, hogy őt
nem érdekli a pénz. És a következő nap, ami-
kor vége volt ennek a mulatásnak, nagy-
nyám felvette a kolduskosarát, és elment ké-
regetni. Mert mind elmúlta apám, amit
anyámmal kerestek. Pünkösdi királyság volt.

Emlékszem, apám évek, évtizedek múlva
is büszkén emlegette, hogy negyvenezer fo-
rintért tanult meg ő egy nótát! Abban az idő-
ben negyvenezer forintért az egész cigányvá-
rost meg lehetett volna venni. Éhezünk
előtte, mint a kivert kutyák, és éhezünk egy
nappal utána is. Egyszerűen csak besötéte-
dett a szoba, ahol éltünk, a szomorúság töl-
tötte be, a szegény nagyanyám vette a kis
kolduskaskáját, és ment a magyarokhoz.

Apám nem élte ezt meg ilyen tragédiának.
Ő a fellegekben járt, ment azokkal, akik nem
mulatták el annyira az összes pénzt, ment inni,
kártyázni, kurvázni, és várt a jó szerencsére,
úgy gondolta, itt is lesz majd munka, ott is vál-
lal majd valamit, és aztán amikor ez az „itt is,
ott is vállalom majd, innen is, onnan is csurog
majd egy kis pénz”, amikor ez az elv dugába
dőlt, akkor kerekedett fel a család Pestre.

ALL MACHINE

ARATÓ

a növények szárát metszi
kettészeli vasfogakkal
harap a kombájnvezető
diktál a széken a motor
kapcsolódnak a húzókarok
este beindulnak az arató
gépek rugók a csigolyák
akupunktúrás pontok
a csavározásban találkozások
a szemérem előtt a zsák
pozdorjás aljából pörög
a termés a letépettek
vágják a hámot szálkát
nyomnak a hasüregbe
a szár hengeres mint a bél
tekereg a lábon a föld
száraz fedőrétegét szűri
a gyűjtőbe fentről a tejet
csorgatja a csíkon *zsír*
a földdel

BETONETETŐ

megmaradt félbemaradt
építkezős maradékból
házakból félkész betonetetők

a hajléktalanok az élelmeket
a betontömb tetejére teszik
a vasszerkezet illesztéseihez

ide járnak az erdei madarak
a lepotyogót a nagyvadak
eszik meg rászoknak a kenyérrre

GÁZKITERMELŐ

a
megbontja a mikroklímát
felkavarodik a kicsapódó
gáztól örvény keletkezik
a lyuk beszippantja
az elemeket és jeget köp
a jég szabályos golyókban
tarolja a háztetőket az emlőst
koponyáját töri agyába
olvad a pép a fülben
csorog a szántóföldre

b
fölfelé okád magából
egyesül vegyi anyaga
a felhőkével a felhő
megduzzad vattás
csomók keményednek
és zúzzák a tetőket
a varjak fejét
az ereszcatornába
dugulnak és berobbantják
a vízvezetékeket
a felhalmozódott
esővíz összefolyik
a belvízzel nyaldossa
a küszöböt és félelmet
hív a szobába a belsőbe
feltölti a bűgőcsigát
a játékok rugóit felhúzza
a guruló szerkezetek
felszedik a parkettát
feltörik és fűnyírófogaikkal
metélik a lábukat *esik*
ami pusztul a földön
a csiszolt kavicsok
beléjük ágyazódnak

CSINGÁGÓSI CIGÁNYSZTORIK

1.

Elsős koromban kerültem Csingágóba, a megvetett Csingágóba. A Cigánytelep mellé. A Dózsa Iskolába kezdtem el járni, még a Rác utcáról, ahova a tanyáról („a szállásról”) a nagyszüleim beköltöztek a faluba. Egy-két hónap múlva költözködtünk el onnan, anyai nagyszüleimtől. Tehát októberben lehetett, ha jól emlékszem. A csingágósiakat minden csantavéri utálta. A kisutcaiak, a fekecstelepiek, a szőlősoriak, a központiak, mindenki. Félig cigányok, vagy tán egészen azok.

2.

Féltél a cigányoktól. Ha laza csoportba verődve elhaladtak melletted, megjegyzéseket tettek. Néha feléd köptek. A félelemtől ösz-

szeszorult a torkod. Nem attól féltél, hogy elrabolnak, ahogyan keresztanyád mesélte síri hangon, hogy kinek a lányát rabolták el rejtélyes körülmények között a medvetáncoltató cigányok, és etették meg a fenevaddal, hanem attól, hogy mennyire mások. Hogy koszosak és rongyosak. Büdösek is. Lóg a takony a kendőben hordott csecsemők orrából. Maszatosak. Törik a magyart. Érthetetlen nyelven karattyolnak. Kiabálnak inkább. Fenyegetően. Rák egye a májadat. Gyere itt a picsám, nyald ki! És fölhúzza tarka szoknyáját. Emlékszem a sötét pamacsra, de arra már nem, kinek mondta.

3.

Cigiztek, az egészen kisgyerekek is. Nem vagy alig jártak iskolába. Inkább nem. Szabadok voltak, nekik lehetett, amit nekem nem.

4.

Apai nagyanyám, a Törőcsik mama egy Gizi nevű fiatal cigányasszonnyal üzletelt. Soha nem engedte be az udvarra sem, nem-hogy a házba. Sokszor láttam, a zöld nagykapu ajtaját csak félig nyitott ki. Többnyire szemet hozott, ami lepotyogott a tehervagonról, azt gyűjtötte össze. Akkor még járt a vonat, és a sínbusz is. Vagy lopta. Nem tudom. Azt sem tudom, mivel fizetett. Pénzzel? Avas szalonnával? Pálinkával? Döglött tyúkkal? Nyomorék csirkével? Nagyapám, a Törőcsik tata nem ette meg a sérült baromfit. A mama gyerekei szidták, mint a bokrot, hogy mit üzletel a cigányokkal, majd meglopják, vagy, ami rosszabb, elvágják a torkát, de a mama nem hallgatott rájuk. A mama tudta, mi a nyomor, nagyon is spórolós volt. Rég lejárt szavatosságú (mégis milyen finom! – teljesen más ízű) olasz, már ragacsos rágógumijai feledhetetlenek. Lehet, szánalomból csencselt.

5.

Csingágóban a cigányok is kiszőkülnek! – mondták a csantavériek. A csantavériek fölényesek voltak, mindent mindenkinél job-

ban tudtak. Csingágósinak lenni, szerintük, szegény volt. Itt alakult meg az első kommunista sejt, ez volt a falu legszegényebb része. Itt adtak építési lehetőséget – úgynevezett szíjparcellákon – a kisparasztoknak és a zsel-léreknek. Akiról kiderült, hogy kommunista vagy sztrájkban vett részt, az a nagy parasztgazdától soha többet nem kapott munkát, mesélte apám. Álltak a köpködőn, és ricáztak (szotyiztak), a gyerekeik meg éhen vesztek. Az okosabbjai városba költöztek.

6.

A fater sokat mesélt egy Cigány Géza nevű emberről, aki Csantavér legokosabb diákja volt az „ő idejében”. Meg Aaron Blumm papája. Két osztályt ugrott, a cigány Géza, olyan okos volt. Tanítóképzőt végzett, tanított is, de hírbe hozták egy tanítványával, elüldözték, aztán elzüllött, és nagyon fiatalon meghalt. De nagyon, de nagyon okos volt.

7.

Rigó, kiskamaszkori haverom sokszor gúnyolta őket. Beszélgetett velük, pontosabban beszéltette őket, hogy aztán kiröhöghesse őket. Az *eklest akarsz vagy késsúrást?* aztán afféle köszönésfélének számított nála.

8.

Amikor megnyertem a Néphősök Általános Iskola (ma Hunyadi János) „Ismerjük meg hazánk néphőseit!” című történelmi vetélkedőjét, akkor egy Nemtudommármilyen Éva nevű lány azt mondta, nem érti, egy csingágósi gyerek hogy lehet ilyen okos. Bárki nyerhetett volna, no de pont egy csingágósi! Még jó, hogy nem cigány! „Žikica Jovanović Španac ekkor és itt született, részt vett a spanyol polgárháborúban, a köztársaságiak oldalán, innen a Španac becenév. Bela Crkván ő sütötte el elsőnek a fegyverét 1941. július 7-én, megölt két csendőrt, ezzel kezdetét vette a szerbiai népfelzabarázó háború. Ekkor és itt halt meg.” Körülbelül ilyeneket magoltam be akkor még kitűnő memóriámmal.

9.

Klikkereztem (üveggolyóztam) cigányfiúkkal.¹ Mondták, ne tegyem, mert fölkapkodják a klikkereimet, és elfutnak velem. Nagyon jól játszottam, mondhatni verhetetlen voltam. Félttem, játszottam és nyertem. Pénzben játszottunk. Több dinárt nyertem tőlük. (Csak hasonlítás képpen: egy dinár hetven parába került akkoriban egy olyan tasakos rágó, amelyhez egy indián vagy egy cowboy műanyag bábu járt.)

10.

Egyszer a Völcsék-gyerek összeverekedett a cigányokkal. Utána hetekig bujkált előlük. Mert keresték, Árpí, a szőke cigányfiú vezetésével. Nem engedték, hogy agyba-főbe verjék a Völcsék-gyereket, ökölpárbajt javasoltunk, elfogadták. Az elsővel még csak-csak elboldogult, adott is, kapott is, de egyszer csak beugrott a körbe egy tőle fél fejjel kisebb fiú, hosszú haja szalaggal elkötve, mint az indiánoké, kilökte a társát, és a tévéből ellesett, karatés mozdulatokkal (a *Sandokan* ment akkoriban meg a *Bruce Lee*) az utca végéig kergette a Völcsék-gyereket. Az meg, szegény, csak hátrált, hátrált, várta, hogy segítünk, de nem segíthettünk, hisz' megállapodtunk, különben sem szerettük. Aztán mikor úgy érezte, elég közel van a házukhoz, futásnak eredt. Mi meg, gondolom, szétszéledtünk. Kicsit csodáltuk a cigányfiút.

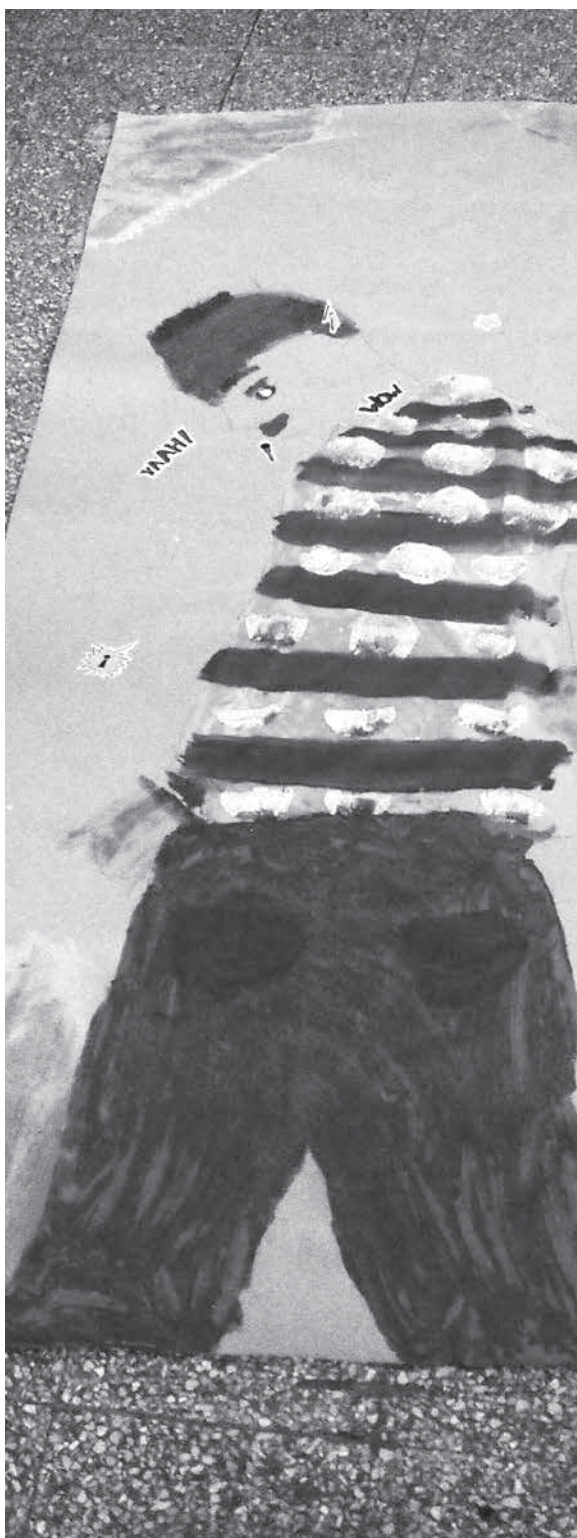
(A Völcsék-gyerekekhez még annyit, hogy ő volt az első részeg suhanc, akit a földön fetrengve láttam. A vasútparton hentergett és nyöszörgött a fájdalomtól. A lakodalmas menüből kínáltak borral, pálinkával a felnőttek, ő meg gyorsan berúgott. Senki sem segített rajta. Végül valaki szólt az apjának, aki ütve, verve hazavitte. Fölnőtt korában, de nagyon fiatalon akasztotta föl magát.)

¹ Az üveggolyózásról bővebben itt: <http://www.jelenkor.net/archivum/cikk/1212/vers>.

11.

A Dimovics fivérek ötödikes koromban ismertem meg, amikor a csingágósi iskolából a központba kerültünk. Géza volt az idősebbik és a szorgalmasabb is (mezőgazdasági technikumot végzett). Később a Malom-sarkon dolgozott (rég lebontották) Csingágóban, örölte a parasztnak a kukoricát. Egy gyönyörű, szőke csajjal járt, távolról irigyeltem. Imice, az öccse *lusta vót mint a föld*, seholy sem maradt meg hosszabb ideig, végül, otthagya a tizedik osztályt, az apjának segédkezett otthon, az állatokat etette meg videózott. Régebben sokat ivott. '94 decemberében találkoztam utoljára vele, mondta, teljesen véletlen, hogy kocsmában látom. Tavaly még sűrűbben járt, mert kiegészítő dílerként dolgozott egy haverjának, aki nem győzte a pénzváltást egyedül. Kamaszkorunkban sokat csavarogtunk együtt. Egyszer megmentette az életemet, amikor Kecskeméten egy indián nevű haveromnál bezabáltam valami Parkán nevű gyógyszerből. Elájultam, és habzani kezdett a szám, ha nincs ott, megfulladok. „Péterem! Péterem! – Így hívott. – Térj észhő, bázeg, térj mán észhő!” És észre pofozott, igaz, csöngött a fülem utána. Szóval kilencvennégy decemberében találkoztunk, amikor még gépfegyveres rendőrök cirkáltak Csantavér utcáin, biztosan azért, nehogy föllázdjon a hátsó rész vagy így kevesebb esélyük legyen a bujdosó katonaszökevényeknek. Meghívtam néhány italra a régi szép idők emlékére. Én már igencsak be voltam baszva, arról faggattam, hogy tényleg tud-e cigányul (mert apámtól azt hallottam, hogy igen), és ez, nem tudom, miért, talán mert magyar iskolába jártak végig, teljesen hihetetlen volt számomra. „És tényleg tudsz cigányul? – Tudok, mondta. – És, bázeg, miért nem mondtad ezt nekem sose. – Hát kérdezted, Péterem?” És én elszégyelltem magam akkor. Értem is, hogy miért. A bátyjával pár évre rá találkoztam egy benzinkútnál. Hol Magyarországra csempészi a benzint, hol Magyarországról. Épített egy víkendházat Kelebián, ott lakik, épp mostanában vált el, mondta. És én váratlanul megint elszégyell-

tem magam, nem tudom, miért, miközben gázt adtam, és Csantavér felé vettem az irányt. Útközben bölcsekedve mentettem magam, mint egy vén szipirtó, aki folyton elhány valamit, és újra meg újra keresgélne kell. Minden szó előítélet, gondoltam még. Később hallottam, hogy meghalt szívrohamban.

Mesés Péter

KÉT ETŰD GÉPMAGYARRA

*„»Magyarni« franciául például
annyit tesz majd: magamat jól leszopni.”*

Örkény István

1.

Még azokban az időkben történt, a kilencvenes években, talán azoknak is a vége táján, amikor Magyarországon még az is elképzelhetőnek tűnt, hogy nem kell emberöltőnyi időknek eltelniük, és esetleg ez az ország afféle élhető hely lehet, de legalábbis nem tetszett a valóságtól teljességgel elrugaszkodott, minden realitást vészterhesen nélkülöző dolognak, ha valaki álmodozni mert erről. Túl voltunk már a rendszerváltás eufóriáján, de az első sokkján is, túl voltunk egy, de talán már két kormányváltáson, és azt ugyan nem állíthatjuk, hogy bármelyik kormányunktól elájulhattunk volna, oly gyönyörű lett légyen, de abban azért bízhattunk, hogy nálunk is érvényesül az európai minta, s a közepesnél kicsit szarabb kormányok változtatják majd egymást, hát istenem, azért nem ez a lényeg, ettől azért még élni lehet. Ami pedig igazán megnyugtatónak tűnt, sőt, andalító módon megnyugtatónak, hogy a megveszekedett drámaíró egyébként (mai szemmel legalábbis) inkább ártalmatlan nyugdíjasklubra emlékeztető pártocskáján kívül a szélsőjobbaldalt csupán afféle kótyagos diák-

lányok és buggyant világnemzeti népuralmista futóbolondok néhány fős seregei jelentették. Bizonyos szempontból nyugodt idők voltak.

Olyannyira nyugodtak, hogy még a nyaralás luxusát is megengedhettük magunknak. Mármint családilag és barátilag. Fel is kerekedtünk egy jó adag, akkor még kicsi gyerekekkel megpakolva a Balaton-felvidékre, annak is egy nagyon szép, de mégis inkább kisebb zugába. Távoli rokon család, annyira távoli, hogy tulajdonképpen már nem is igazán rokon, de azért még valahol akként van számon tartva, kedves, idős házaspár, kiadó házzal. A bácsi bortermelő, amolyan igazi, valódi lelkialkattal. A néni, tündéri öregasszony, saját elmondása szerint még soha nem járt a Balatonnál, minek az, a kert végéből így is minden nap látja. Igaz. Minek az. Tíz perc a part amúgy autóval. Jó, esetleg negyed óra. A falu maga békés, azt ne mondjam, idilli, a főútvonalaktól távol, különösebb látványossága nincsen, tehát ide legfeljebb véletlenül keveredik turista. Meg egyáltalán, idegen, hacsak nem rokon, akármilyen távoli is.

Ha majd lementek a tóhoz, zárjátok be az ajtót, gyerekek, a kulcsot pedig ide akasszátok, erre a szögre a kapufélfára, itten. Kicsit megmosolyogtató elővigyázatosság, hiszen nyilván az egész falu tudja, hogy Józsi bácsi hol tartja a kulcsát, de hát persze, hogyne.

Este aztán, a gyerekek már elfáradtak az egész napos hancúrozásban, lefeküdni persze ennek ellenére nem akarnak, megérkezik Józsi bácsi is egy demizson saját borral. Szereti ő az – úgymond – fiatalokat, no meg aztán ilyenkor legalább ő is ihat, nem teremti le érte a Zsóka. Nem mondom, hogy a világ legjobb bora, de fröccsnek elmegy, a kombinát meg így is felvásárolja. Tényleg, fröccsnek elmegy. Régebben jobb volt, amikor még állami volt a kombinát, nem ez az új pincészet, akkor még mindent megvettek, ma már

kicsit kényesebbek, de ha nem jön rá a nyalya a szőlőre, akkor azért még megvagyunk, ha nem is mindet, de a nagy részét megvásárolják. Ott vannak még a kocák, a tyúkok meg a kacsák, reggel kiterelés, este beterelés, elvagyunk, na, még ha így öregedvén kicsit nehezebb is az élet. Hát igen, így van ez, de tényleg, jut eszembe a kulcs, Józsi bácsi, ha már bezárjuk, miért a kapufélfára? Mert ott a helye. Amúgy meg soha nem zártunk itt semmit, senki a faluban, csak mióta ezek megjelentek. Mármint kik? Hát ezek, nem hallod? De hallom. Gitár, bádognakanna, kanál, ének, szomorú, szép zene. Majd kicsit később vidámabb, pezsgőbb, lüktetőbb dalok, ahogy alighanem, akárcsak mi, azok is elfogyasztottak néhány pohárával. Na, ezektől, igen, ezektől nincs nyugta az embernek. Ezek miatt zárunk mink mindent. De mióta laknak itt? Vagy harminc éve. Történt valami a harminc év alatt? Dehogyan történt, nem tűnt el a faluban még egy kiscsirke sem. Na, még csak az kéne. Akkor mi a probléma? Hát az, hogy ezek lopnak. De ha harminc év alatt még semmit nem loptak? Na, látod, fiam, ilyen ravasz egy tolvajnepség ez. Úgy

tesznek, mintha nem, közben csak az alkalmat várják. De, Józsi bácsi, harminc éve, könnyörgöm... Városi gyerekek, mit tudtok ti az életről? De most tényleg, Józsi bácsi, ahogy az egész falu, úgy ők is tudják, hogy ott lóg a kulcs, a kapufélfán. Persze, hogy tudják, azért is nem mernek betörni, mert tudják, hogy tudjuk, hogy tudják. Talán nem is akarnak? Dehogynem. Ilyen tolvajnepség ez.

Másnap elmentem a boltba vásárolni. Nem sok minden változott a hatvanas évek óta. Kenyér, tej, néhány kefir, joghurt, egyféle sajt, effélék, barna és szőke kóla, sör, pár konzerv. Más nem kell, mást úgyis mindenki tart odahaza. Ketten voltunk vásárlók éppen. Egy férfi, aki harminc éve a faluban lakik, és én, az idegen. Ha akarom, az egész boltot ellophattam volna, mert a boltos asszonyság rám sem hederített, viszont árgus szemekkel követte annak a férfinak minden mozdulatát, akit már harminc éve ismer.

2.

Vagy tíz évvel később. Túl a közelmúlt történelmének legförtelmesebb sorozatgyilkosságán. Agglomeráció, annak is a kellemesebb része, Észak-Buda, amolyan jómódú település, mindig is az volt, legalábbis magyar, vagy inkább kelet-európai viszonylatban. Szorgos népek lakta. Általános iskolai osztálytalálkozó, ó, de jó, ezer éve nem láttalak, hát hogy vagy, öreg cimborá. Igen, hárman már nincsenek, öngyilkosság, baleset, kettő is, hát persze, nem fenéig tejfel. Csalt a felesége, na de ezért azonnal? Ki tudja, te tudod? Én? Én nem. Na, ugye. És miért nem vette be a kanyart? Ki tudja. Szar egy kanyar. Te jó ég, ugyanaz a kanyar volt? Aha. Mind a ketten ugyanazon a helyen. *Bazmeg*. Figyelj, megiszom a sört, gyere, ülünk be a kocsimba, Audi, fogadjunk, hogy én még így is beveszem. Kösz, inkább ne. Amúgy jól vagyatok? Aha. Mindenki? Persze, van egy pékségem, nekem egy virágüzletem, nekem meg zöldségkereskedésem. Néhány évig csempész voltam, cuccokat hoztam-vittem, tudod, ültem is, de *null problemo*, most megint kurvajól megy. Haha, érted? Persze. Figyelj,

baszki, te jártál egyetemre, nem? Ja. Nézz már ki az ablakon, lesz neked ekkora autód valaha is? Nem. Pancser. Azért jó, hogy ennyien eljöttünk, nem? Dehogynem. Aki nem jött el, biztos lúzer. Alighanem. Emlékeztek, amikor Marci behugyozott a kályhába? Persze. Tényleg, hol van? Húsz éve elhúzott Németországba, azóta egyszer sem jött haza. Ő nem azért nincs itt, mert lúzer. Németbe jó. Aha. Emlékszel, Olgi? Úttest szélén rendőrlámpa, mellette a csöpp kis Márta... Tamkó Sirató Károly. Ki az? Nem emlékszel? Ezt szavaltad elsőben. Édes, szóke fűrtjeid voltak. Nem emlékszem. Nem? Nem baj. Én igen.

Kimentem cigizni. Csak egy cigaretta.

De tényleg, a kurva anyjukat. Sok ingyenélő geci. A múltkor is, komolyan mondom, ültem a buszon, és ezek ott hátul üvöltöztek, mint az állat. Hú, tényleg? Tényleg. Borzalmas. Hogy bírtad? Nehezen. Szegénykém. Bűdösek voltak? Azt nem éreztem, én a busz

elején ültem. Hál' istennek. Én tanítónő vagyok, érzem az osztályban, hogy milyen bűdösek. Csak basznak, hogy fölvehessék a segélyeket. A kölkeik meg koldulnak vagy lopnak. Ja. Én nem csodálom, hogy lelőttek közülük egy párat. Én sem. Gyereket azért mégse kéne... Mér', mi lesz belőle, ha felnőtt? Hát... Na, ugye. Én a VM-ben voltam informatikus, ha ti tudnátok... Remélem, nem kapják el őket. De mégis, gyereket, öt éves volt... Tíz év múlva kilopta volna a szemed, mit nyávogsz itt nekem? Nem is tudom, lehet, hogy igazad van. Mit nem tudsz, *bazmeg*, mit nem tudsz? Igazam van vagy igazam van? Hát, talán igazad van. Igen, igazad van. Ugye? Ugye. Igazunk van. Nekünk. Tényleg.

Csak egy cigarettára mentem ki, legalábbis eredeti szándékaim szerint. De aztán mégis elbúcsúztam. Azt hiszem, nem is nagyon barátságosan. Az ajtóban még hallottam: „ez hülye, mindig is hülye volt, fogalma sincs arról, hogy mi az élet”.

Jónás Tamás

ISTEN FOLYAMATBAN

Az ablak négyzetét sok összehajló nyírfa gallyzúrzavara tölti ki, miközben tudom, hogy minden fa szabályos, mit tagadjuk: algoritmikus, a vesszők, gallyak között nem találok rendet, nem tudom, melyik melyik fához tartozik, egyik a másiknak folytatása, elágazása-e, még abban sem látok rendet, melyiket mozgatja a szél: talán a távolabbiakat, amelyek talán azért kisebbek, mert messzebb vannak, vagy ez sem biztos: amik közel vannak, olyan kicsik, hogy egyszerűen távoli-kicsinek értelmezi félre a szemem, mindegyiket egyformán tisztán látom, mindegyik szürke vagy fekete, mindegyik hóparókás, csupa rejtély, csupa véletlen, csupa fa, csupa ég, mert mind mögött ott a tejszínű, téli ég, és mind körül ott az ablak, keret, a létezésem egyszeregye, a földi földalatti pincerendszerek unalmas kiszámíthatósága, az idő, és valahol ebben a színielőadásban ott kell, hogy legyen isten is, az elmének, minden ajtót az elme nyit ki, ami látszik, csak káprázat, hogy az elme végre magához térjen, vagy térjen el magától, ne nyúljon többet magához, hagyja abba az örökös onániát, lobbanjon, nyíljon ki, ne lásson többé semmit, csak amit ő teremt, a valóságot, mert a valóság, ugye, nincs, meg kell teremődnie az ész, a tudás, az isten, az isten leszármazottjai által, általunk, és ezt nem teszi meg helyettünk senki, nekünk meg végképp senki, isten se, hiszen ő sem van, csak teremthető, de már túl minden érthető szón és színen és mozdulaton, isten valami más, ige, vagy ami nagyon valószínű: isten történet.

Belelépsz a hóba, a nyom, amit hagysz, a hó hiánya, vagy a hó alatti föld jelenléte, két kérdés, egyetlen lehetséges válasz nélkül, nem szabad válaszolni, de vajon kérdezni szabad-e olyasmit, amire nem szabad válaszolni, óha!, gondolatoknak örvendő ifjú barátocskám, ez nem az az úgy panelezett költői kérdés, amelyet annyira szétnyűtt a nyelv, hogy mára már te is elhitted, érted, mit jelent, a szavak, a nyelv, amit beszélsz, annak minden hangsúlya, mondata, hiánya, formája csupán egy-egy fadarab, amiről a kérget le kell hántanod, meg kell ismerned újra a testét, a múltját vizsgálgatva el kell juss a jelenéig, el kell hinned, meg kell tagadnod, el kell benne tévedned, meg kell tőle tisztulnod, a nyelvet újra kell teremtened, hogy végre ne csak beszélni tudd, de értsd is, a sajátodként, ahogy egykoron

téged is befogadott, majd kilökött magából az anyag, a máter, és akkor majd lesz neked nem csak tested, hanem azzal együtt lelked is, ami már olyan, mint a szem, tapasztalni tudsz velem, mert mi más lenne a drága lelked, édes lelkem, mint érzékszerv, és vajon mi más lenne az isten, mint történet?

Engem gyerekként többször megütöttek hangsúlyokért, nem úgy kell mondani, azt talán sosem mondták, hogy nem azt, hanem mindig ezt: nem úgy, fentről szoltak le hozzám, félelmet küldtek, és parancsot, tudtad-e, miért ütnek a szülők arcon gyereket, ha valamit nagyon el akarnak vele fogadtatni, kérdezem, és rögtön elárulom, pedig titkolja egy egész tudomány, a hipnózis mesteri trükkje ez, az erős pofon engedelmessé tesz, butává, leépíti a gondolkodás, a kétkedés labirintusait, kihunynak az okosságok milliónyi ledjei, szolgává leszel, lesüllyedsz anyaggá, testté, a lelked ébredező egyszerűségbe kerül, vissza abba a paradicsomba, ahonnan egyszer már kiűzetett, és ebben a pillanatnyi sokkban kapsz egy dörgedelmes parancsot: ne nyúlj a tűzhöz, ne nyisd szüleidre villanyoltás után az ajtót, ne igyál bele a pálinkába, ne tépd le magadról a csíkos, csinos sapkádát, ne üsd meg a nálad gyengébbeket, és te engedelmeskedsz a parancsoknak, mert eszedbe se jut, hogy ne engedelmeskedj, ilyenkor test beszél a testhez, túlerő az erőhöz, feltétlenül elfogadsz bármi ostobaságot, legyen az parancs, kérés, érzés vagy intelem, szeresd a nagy testvért, rettegj istened, úgy fogadod el, mint az égő csipkebokor észveszejtően elmebeteg formáját a sosemvolt ember, úgy fogadod el, ahogy ember fogadja el istent, ez, látod, csupán ennyi az úgynevezett isteni történet, a túlerő története, gondolkodj, mi más lenne az isten, mint erős történet.

Boldogtalanok-e a lelki gazdagok, gondolkodtál már rajta, egy frászt, nem azok, vagy azok, de akkor is: egy frászt, mindenképpen egy frászt a válasz, mert ez nem kereszt, nem két út találkozik itt, nem egymásra szögezett lécek koordinátarendszere ez, amin Jézus feszül vagy feszít, vannak szakaszok, vonalak, nyilak, és pontok is a szívben, az elmében, az időben, a térben, és az egyik ilyen vonal, hogy a nélkülözőknek veszett nagy mázlijuk van, mert jóságos a hiány, és megadja előbb vagy utóbb magát, azaz azt, amire rámutat: ami hiányzik, a hiány tehát vektor, lényegét tekintve az, amire mutat, az isten hiánya tehát isten, és boldogok lesznek majd egykor azok, akik istenhiány-nyíllal lövöldöznek, amíg élnek, mert előbb vagy utóbb el- vagy megtalálnak valamit azok a nyilak, dolgokat, amelyek talán éppen azok, amik hiányoznak, talán istenek, de mindenképpen olyan fájdalomcsillapítók, amelyek föléragnak a vágyadnak, hiányodnak, és azt mondod, kell a

fenének, bármi volt is, ami eddig hiányzott, legyen az isten, pénz, örök élet vagy a hiány maga, rájössz, hogy sosem a kezdet és sosem a vég a fontos, de még csak nem is a tartalom, hanem ezek együttese, a halmaz neve, hogy létezik ez a halmaz, és ezt a halmazt történetnek hívják, a legnagyobb adomány, hogy volt, van vagy lesz történeted, elkezdte neked valaki, és te meg befejezheted, vagy befejezi az isten, az isten tudja, mert végeredményben minden sztori ő, hiszen mi más lehetne, miben másban találna magának helyet, itt, ebben a zsúfolt világban az isten, mint a sztorikban, mit gondolsz, mi más lehetne az isten, mint történet?

Minden állat egy-egy próbálkozás, egy-egy sikertelenség, a kitartó fenntartó, aki semmiképpen sem lehet az az első isten, aki téged megteremtett, vagy igényli magát tebenned, hogy megteremtődjön, hanem valaki, aki kísérletezik, szerető kitartással és némi ostoba időtlenségben, ő megpróbálta egyszer a cicát, a kutyát, a sárkányt, a gilisztát, elkeseredettebb szakaszában a lovat, de amit akart, csak az emberrel sikerült neki, és hogy ne legyen elbizakodott, meghagyott minden próbálkozást is nekünk, hogy könnyebb legyen megértenünk, amit üzent, mert minket üzent, és mi lehet nehezebb annál, mint a napnak beragyognia önmagát, vagy a tükörnek megnéznie a tükröt, a szemnek magát szemlélnie, nézzed és lássad az állatokat, előbb külön-külön, majd vegyítsd őket, lovat az emberrel, embert a kígyóval, disznót az emberrel, amit csak bírsz, hogy valamikor majd, öregen, szépen és okosan egyben láss minden állatot, és felismerd a legveszendőbb pillanatod atomrobbanásának szerény kis fényében magadat, az embert, milyen bonyolult üzenet, miféle elkeseredett nyom, ünnep és kiáltás, és ha kicsodálkoztad magad, és az örömtől használhatatlanná sírtad a szemeid, látni fogod azt is, ahogy az üzenet átalakul, torzulva szépül, és levedli magáról az időt, az évszakokat, a szeretetet és a lázt, változóvá lesz, a változássá, ő lesz isten, az egyetlen történet.

Milyen szomorú minden ló, minden pislogás, minden kihasználtság, minden félreértés, amire őket használják, minden tévedés a világban egy-egy ló, hogy őket igába fogni, hogy az ő hátukra ülni, küldetés lenne vagy lehetőség, minden ló egy-egy Jézus, semmivel sem kisebb fájdalommal, semmivel sem rövidebb kálváriával, semmivel sem kevesebb vérrel, versennyel, számmal, vallással és kerttel, minden ló Júdása a lovasa, a vak, az értetlen, és minden ló minden hónapja harminc ezüstpénz, amit minden vágta után összeszednek az emberek és el is költenek, hát nem ló egy-egy lemondott randevú, hát nem csikó egy-egy remény, hát nem vágta egy-egy szerelem, hát nem nagy, mély, barna szem minden anya, hát nem csillogó barna szőr az égbolt minden esőcseppje, amivel rád varrja fájdalmaidat az ég, könnyű ruhát, és vajon nem kirúgott lókarám-e minden forradalom, és szíven lőtt hátszó minden kizsigerelt paraszt, emberek, összevarázsolt lelkünk tiszta

bukásai a lovak, és jelentésárnyaló vesszők az egyetlen elhangzó és lehetséges mondatban, amit olyasvalaki mond ki, aki nincs, és nem is lesz és nem is volt soha, mert megszabadította magát a saját mondatától, ami úgy szól istenről, hogy ő az isten, mert mi más lehetne a minket birtokló isten, mint mondatnyi történet, vajon mi más történhetne, mint isten?

Csak magamtól félek, amikor egy másik embertől félek, attól félek, másabb tudok lenni, mint ő, s hogy végeredményben én nem ő vagyok, a világ szétesettségétől félek, mert miért félnék magamtól, ha én lennék a világ, a kezemtől, a szempilláimtól félek talán, olyan sok nyelvet tudok beszélni, ahány képet látok, ha meglátok egy embert, beleváltozom, és megszólalok benne, és elárulom magamnak a titkait, kezelem becsülettel, nem nyugtatom meg, akkor sem, ha érzem, hogy retteg, mert még nagyobb félelmet okoznék neki azzal, hogy belülről szólítom meg egy nyelven, ami nem egyszerűen az övé, hanem ő maga, előbb elhítem vele, biztosítom róla, hogy én nem ő vagyok, sőt, hogy teljesen más vagyok, de rokoníthatóan alakítható vagyok, évek telnek el mindezzel, mert nem vagyok varázsló, csak azt teszem, amire minden növény képes, és képes minden állat, minden, ami kapaszkodni képes, ne zaklasd magad és engem se zaklass azzal, hogy mindezt ritkasággá avatod, s mi van, ha végre elkezdődhet egy igazi beszélgetés, ugyan még nem félelmek nélkül, de bizalommal is, hidegben, de tűz körül, még erdőben, de az égre nézve, miről beszélhet két ilyen, ennyire nagyon, ennyire semennyire idegen, mint én és bármelyik ő, akár te, csak rólam, rólam, mert én is te vagyok, minden mást csak a nyugtatásodra találok ki, mert bátornak kell annak lennie, aki felismeri, hogy egyetlen történet egyetlen szereplője minden, mindenben mindenki.

Jön a varázsló, és vagy azt mondja, hogy csalok, vagy azt, hogy én aztán nem csalok, de valamit csak mond a csalásról, mert rá van írva a csalás, vagy üzenet vagy pecsét, talán dönts el te, ha fáj neki, talán biztos lehetsz benne, kérdezem, hogy ő a húsába égetett igazság kényszerhordozója, á, dehogya, és ha mosolyog, élvezettel hirdeti, hogy ő igazat mond, vajon azt kell-e hinned, hogy hazudik, á, dehogya, a szél csak légtömegek vándorlása, sosem állít magáról többet, a szél nem beszél, és ha beszél, akkor sem érdemes rá figyelni, essen jól a meleg szél, ha fázol, essen jól a hús szél, ha meleged van, legyen elég olvasni a szélből, ösztöneid teste a szél, és mint minden valamire való szél, hoz is, visz is valamit, alaposan meg kell vizsgálni, mennyit hoz, mennyit visz, szóba állni a széllal nem történet.

Jin és jan nem elég, mára az igények szárnyai túlfeszítették ezt az egyszerű vásznat, ma már kell a bing és a bang, és kellene még egy másik páros, egy páratlan is, amik hárman vannak együtt, hárman egy, az eget, hogy egy példát mondjak, három dolog teszi össze, és még több dolog fogja össze a vizet, s a tüzet ismét valami olyan erő, ami még az előzőkkel is csak nehezen magyarázható el, izmok fejlődtek ránk, bennünk, gyerekeknek ugróizmok, felnőtteknek gátizmok, a történetünk türelmesen vár ránk, kiteljesedik bennünk, az új jelentések ajtajai nem mindig nyílnak a régi jelentések helyiségeibe.

Józsa Márta

PÁRHUZAMOS EPOSZOK

ION BUDAI-DELEANU:

Cigányiász, avagy a cigányok táborozása (1812)

Dragics beszéde

„Férfiak! Ezen a nagyvilágon
Sokat jártam, sok mindent megéltem,
S nevettem is sok dolgon vidáman,
Bárha komoly volt; de most megértem.
Hogy a mi dolgunk félig se móka,
Nem volt ilyen a teremtés óta!

Végre itt mi is hazára leltünk,
Ahol ki-ki kedve szerint élhet,
Vagyon földünk, vagyon házunk, kertünk,
Mint akármely becsületes népnek.
Istenemre, amikor ezt látom,
Úgy érzem, hogy az egész csak álom.

Vaj' ahhoz, hogy megelégedetten
Éljünk itt, kívánhatunk-e jobbat?
Nem bizony! Legyek én az egyetlen,
Ki még valamire vágyakozhat:
A halál még el ne jöjjön értem,
Kár volna most pihenőre térnem.

LŐRINCZI László fordítása

ARANY JÁNOS:

Nagyidai cigányok (1851)

Negyedik ének

– részlet

„Én meg... ezerszer jobb vagyok önálok:
Mint az érett gyümölcs, szinte széjjelmál-
lok, A csupa jóságtul kásás vagyok, parázs;
Az a nagy csuda, hogy el nem hord a darázs.

„No de légy bár süket mind e szép szava-
kon, Az én jóságomat nézd te ámbár *vakon*,
Akasztass fel engem, ha tetszik, magamat:
Csak ne bántsd Évámát és szép két fiamat.

„Oh drága rajkóim! oh hűséges Évám!
Azér' bődül a sors, mint egy gulya, énrám,
Hírem lobbanása azér' lett – *csütörtök*,
Hogy megútáltalak; belém bujt az ördög.

Ion Budai-Delanu (1760[?]-1820) az erdélyi gyökerű román felvilágosodás egyik legnevezetesebb alakja, Csokonai és Berzsenyi kortársa volt, nyelvész, szótárszerző, tankönyvfordító és bürokrata. Erdély után Bécsben, majd Bukovinában élt, közhivatalnoki karrierjének csúcsa a császári és királyi tanácsosság. A *Țiganiadát*, e saját definíciója szerint hősi-komikus-szatirikus költeményt a XIX. század elején írta; két különböző változatban 1800-ban, illetve 1812-ben jelentette meg. Teljes magyar fordítása máig nincs, részletei *Cigányiász* címmel jelentek meg. Nincs nyoma annak, hogy Arany János (1817–1882), a fabulaszerző Grigore Alexandrescu és a költő, folklorista és tudós Vasile Alexandri kortársa tudott volna Budai-Deleanu művéről akkor, amikor fél évszázaddal később, 1851-ben megírta a *Nagyidai cigányok* című vígeposzt. Ennek román fordítására nem történt kísérlet. Mindkét szerzőt számos kritika érte amiatt, hogy a nemzeti felvilágosodás periódusában nemzeti önironikus példázataikhoz éppen a cigányokat választották allegóriájuk hordozóivá. Ion Budai-Deleanu bírálói többek közt azt sérelmezték, hogy a kaotikusnak láttatott világban a román folklór és művészet éltetőit éppen a cigányokban látta, a cigányokat (kevés sikerrel) csatasorba szervező vezér pedig nem más, mint

Vlad Țepeș, a tisztelt havasalföldi fejedelem (s Mátyás király kortársa és riválisa, aki amúgy a történelmi PR sajátos mozgásai mentén Drakula-ként híresült el). Arany Jánosnak pedig azt nem tudták sokáig megbocsátani bírálói és olvasói, hogy Csóri vajda álmodozó, ám a nemzetet győzelemre vinni nem képes alakjába Kossuth Lajost vélték – nyilván okkal – képzelni.

Mindkettő saját hazájában a kötelező olvasmányok rémét és a vájt fülű irodalomtörténészek, továbbá kalandvagyó művészek újrafelfedezésének tárgyát képezi a két eposzparódiaként is értelmezhető vígeposz. Időről időre kísérletek történnek arra, hogy kortárs értelmezések is szülessenek: a Nagyidai cigányok Schwajda György színpadra alkalmazásában népszerű táncdarabként szerepel a színházakban, plakátokon; románul pedig nemrég jelent meg a Cigányiász a kiváló nagyváradi költő, Traian Ștef kortárs átíratában románul, Demény Péter fordításában pedig az átírat átírata – magyarul.

Adrian-Nicolae Furtună

PARTKÖZELBEN

– a romák transznisztriai deportálásának társadalmi tükröződéséről¹

„Csikorgófü zöld levele,
Szombaton épp reggelibe
Zsandárok jöttek befele,
Hej, de nem is vendégségbe,
Ej, bizony, hogy elvignyenek,
Nem azért, hogy leüljenek.
Hej, te cigány, jer' a Bughoz,
A faszomba, nem mozdulok!
Szépséges Transznisztriába
Ígéret vó't fő'dre, házra,
Hej, de semmit meg nem adtak,
Kolhozokba behajtottak.
.....
Brigadéros a nyakunkon,
Kezében a bunkósbottal,
Hogy a robot le ne álljon
Hogy a robot le ne álljon, hej.”

(Radu Alexandrina, 81 éves, a transznisztriai deportálás túlélője)

¹ A tanulmány szerzője fiatal roma kutató, a Romane Romidata Kulturális Kutatási Központ munkatársa. 2009-ben dokumentumfilmet készített a romák transznisztriai deportálásáról, majd 2010-ben könyvet is kiadott ugyanebben a témában: *O samudaripen thaj lesqi ciaci paramisi / De ce nu plâng?... Holocaustul romilor și povestea lui adevărată. Deportarea romilor în Transnistria: mărturii, studii, documente*. A lábjegyzetek a tanulmány fordítójától származnak, aki azt átdolgozta és rövidítette is.

A második világháború alatt Romániából Amintegy huszonötezer roma etnikumú személyt deportáltak a román hadsereg által elfoglalt Transzniszföldre. Az erre vonatkozó döntést Ion Antonescu² marsall hozta meg.

Ez a cikk nem tárgyalja a jelenség történelmi vonatkozásait, hiszen ezt már több történész és kutató megtette, köztük Viorel Achim és Radu Ioanid. Célunk viszont néhány történelmi vonatkozású pontosítást tenni, amelyek révén elemezhetjük a deportálásról kialakult képet.

1942 májusában népszámlálást tartottak azzal a szándékkal, hogy azonosítsák az úgynevezett „problémás romákat”. Ebbe a kategóriába tartoztak „mindazok, akik nem tudták igazolni a megélhetésüket”. A transznisztriai deportálás tehát a letelepedett romák közül azokat érintette, akiknek nem volt munkahelyük, vagy büntetett előéletük volt. A nomád életmódot folytató romák esetében nem létezett ilyen distinkció: valamennyiüket deportálták. A népszámlálás 40 090 fős roma populációt mutatott ki, ideértve a vándorcigányokat is.

A CISHR³ zárójelentése szerint június elsején kezdődött a nomád roma közösségek deportálása, szeptemberben pedig a letelepedett és „problémásnak” tekintett romák elszállítása; az előbb említett jelentés szerint ez 13 175 személyt érintett. A nomád cigányok saját szekereiken jutottak Transzniszföldre, míg a letelepedett romákat néhány vonatkülönítmény szállította.

Az Antonescu-kormány politikáját nagyrészt a németországi náci rezsim példája befolyásolta, ám maga Antonescu az ellene lefolytatott peren így nyilatkozott erről: „A cigánykérdés a következőképpen mutatkozott: a Bukarestben és a többi városban elrendelt légvédelmi elsötétítések alatt több lopás és gyilkosság történt. A közvélemény védelmet követelt, mert a cigányok az éjszaka leple alatt betörték a házakba és fosztogattak. Számos vizsgálat után megállapították, hogy lő-

fegyverekkel ellátott cigányok voltak a tettesek. Mindezeket a cigányokat elköltöztették. Mivelhogy Alexianu⁴ úrnak munkaeöre volt szüksége Transzniszföldön, megtettem. Az én döntésem volt.” A per folyamán a vád kérdéseiből kiderült, hogy a cigányokon kívül valamivel sötétebb bőrszínű románokat is deportáltak, ami arra utal, hogy a tisztogatásnak kimondottan etnikai-faji, és nem szociális indítékai-ürügei voltak.

Egy 2012-ben, Călărași megye Chirnogi falujában végzett terepmunka során egyes, a rudárokhoz⁵ tartozó túlélőket kérdeztem a deportálásról.

„Megjött a hadsereg, s elleptek, mint a hangyák, a férfiakat tették előre, apámat, aztán anyámat s minket utána, a gyerekeket, mi hantan voltunk, hogy egyetlen golyó elég legyen. A többiek már vártak a lapátokkal, hogy eltemessenek. S hát akkor láss dologhoz... a *Cigánylyány*, úgy mondták neki, egy gyönyörű fehér pejlóvon egyből eléjött, még habzott a ló háta, s akkora volt, ni, mint az a fa ott, s mikor felemelte a piros zászlót, a hadsereg mind visszahúzódott és elfutott oda a hegyre, mi meg se mozdultunk, de intett, s eloldalogtunk a szekereink felé. Mind főbelóttek vón’, ha a *Cigánylyányka* nem jön, s nem kiáltja: »Ezek rudárok, fateknőben mosakodnak s fakanállal esznek, nem kell őket lelőni.« S akkor békin hagytak, s községre vittek és bétettek minket a kolhozba.” (Maria Bofu, 85 éves)

A fehér lovas megmentő valójában nem más, mint Elena⁶ anyakirálynő majdnem mesebe illő alakja. A téma kutatói közül Viorel Achim történész derít fényt erre a részletre.⁷ A tanulmányból kiderül, hogy az anyakirálynő több ízben is közbenjárt Ion Antonescu marsallnál a zsidók és a cigányok érdekében. Ugyanerre a motívumra erősít rá

4 Gheorghe Alexianu (1897–1946): Transznisztria katonai-polgári kormányzója.

5 A rudár Erdélyben és Magyarországon beásoknak hívták, többnyire famegmunkálással foglalkozó, archaikus román nyelven beszélő népcsoport.

6 Románia anyakirálynéja 1927–1930 és 1940–1947 között uralkodott, de valóságos hatalmat nem képviselt. I. Konstantin görög király és Zsófia porosz királyi és német császári hercegnő harmadik gyermeke volt.

7 *O intervenție a reginei-mame Elena pentru repatrierea unei femei de origine romă deportată în Transnistria*, 2009.

2 Katonatiszt, politikus, 1940–1944 között Románia miniszterelnöke és egyben teljhatalmú diktátora.

3 Comisia Internațională pentru Studierea Holocaustului din România = A Romániai Holokausztot Tanulmányozó Nemzetközi Bizottság.

2009-ben egy másik adatközlő, a medvetáncolatok közül való nyolcvanéves Radu Alexandrina, Suceava megyéből: „A királyné a repülőből szórt szét röplapokat, amelyeken azt kérte, hogy a cigányokat engedjék szabadon.” A rudárok között végzett kutatás, a már említett 2012-es felmérés során újabb erre utaló magyarázattal szolgál: „Minket a királyné meg akart védeni, mert ő is fateknőben fürdött és fakanállal evett” – Vicu Ion (78 éves, Valea lui Pătru, Dolj megye).

A kutató számára ezek az információk a cigányság belső rétegződésének ismeretében értékelődnek át. A királynére való utalás egyben azt is jelzi, hogy a rudárok magukat magasabbrendűnek tekintették a többi roma kasztnál, mesterségük révén társadalmi fontosságukat a medvetáncolatok, kelderások, mázolóok stb. fölé helyezték. Másrészt a többi roma közösség szerint ők már nem is cigányok, mivel nem beszélnek a romani nyelvet, mintegy ezzel is az asszimilálódást, a többségiek eddigi megbélyegzésétől való eltávolodást célozva meg. Az őket illető „kashtalii” (kasht = *fa* a romaniban) megnevezés pejoratív konnotációja ebben az összefüggésben értelmezendő.

Tény, hogy az eddigi kutatások nem tudták felfedni a transznisztriai roma deportálás valamennyi társadalmi tükröződését, ezért a fő tájékozódási csapást továbbra is a túlélők szóbeli tanúvallomásai határozzák meg és egyben határolják be. A kommunista rendszer hatóságainak nem állt érdekükben, hogy bármilyen, a kérdésre vonatkozó információ közkezen forogjon. 1989 után egy sor dokumentumfilm készült a témában, de ezek a munkák igen szűk körben terjednek.

A kutatást az is nehezíti, hogy a Bug-melékre deportáltak történetéről szóló közlések csatornáit egy adott pillanatban beszűkülnek, hiszen Transznisztriában olyan történések zajlottak (kannibalizmus, nemi erőszak, egyéb erőszakos cselekmények), amelyeket a hagyományos cigány társadalomban tabunak tekintenek.

A roma kultúra egyik alapvető tartópillére a szégyen(éret) – *o lajao*. A pénztelenség, az éhség, a nemi erőszak, a már nem szűz meny-

asszonnyal való házasságkötés, a szenvedés, a kiközösítés és a deportálás: megannyi ok arra, hogy a cigány interjúalany elzárkózzék a kérdésektől, vagy, ha mégis válaszol, reakciói inkább a hallgatóságos, sokat sejtető nonverbális síkra szoruljanak vissza. Ezt példázza az a párbeszéd is, amelynek résztvevője az 1928-ban született és a kelderásokhoz tartozó Silvia Stănescu (2007, Cândești, Vaslui megye):

- „Ki fagyott meg? Mondjon neveket.
- Mondjak neveket, igen. Mondok, mondok: volt egy Saagura Gurica, ő meghalt, meglőtte a német, el akarta vinni magával, de nem ment, s akkor meglőtte.
- Magyarázza el, mit akart a német az Ön húgával, mert a kolléganőm nem érti.
- El akarták vinni őket. Nagy volt, és el akarta vinni őt máshová (az interjúalany továbbra is elzárkózik a részletektől).
- Hogy csúfot űzzön belőle.
- Igen (romani nyelven folytatja). Szégyellem elmondani.”

(Megjegyzendő, hogy ez az interjú kizárólag nők jelenlétében készült, és a terepmunkában részt vett egy cigány kutató is, aki szükség esetén fordítóként működött közre.)

Michael Stewart antropológus egy cikkében⁸ utalt arra, hogy nem osztja azok véleményét, miszerint a romák azért szeretnének feledni, hogy ne szenvedjenek. A szakember úgy véli, a roma kultúrára jellemző „feledés” annak tudható be, hogy a romák szokásrendjébe nem épült be a megemlékezés.

⁸ M. S.: *Remembering Without Commemoration: The Mnemonics and Politics of Holocaust Memories Among European Roma* (2004).

Az esemény az Antonescu-kormány időszakához köthető, időben egyre távolodó történés. Ám még akkor sem volt lehetőség felmérni a helyzet súlyosságát: maga a deportálás egyik napról a másikra történt, oly hirtelenséggel, hogy a cigányoknak még a miérteket sem volt idejük megfogalmazni. Az, hogy mindez háborús körülmények között zajlott, szintén tompított a kényszerű kilakoltatás súlyán, és a többségi társadalomban (is) észlelhető reakciókon. Az 1989 utáni próbálkozások és kutatások mintegy hatvan esztendőnyi elhallgatást és feledést igyekeznek áthidalni, aránylag csekély hatékonysággal: az Elie Wiesel Holokausztkutató Intézet sorozatos felméréseiből kiderül, 2007-ben mindössze a megkérdezettek két százaléka tudott arról, hogy a népirtás a cigányok üldözését és tömeges kivégzését is jelentette, ez az arány a 2009-es mintában négy százalék, 2010-ben pedig mindösszesen öt százalék.

A roma közösségekben folytatott fókusz-csoportos felmérésem során kiderült, hogy maguknak a cigányoknak is kevés és töredékes információjuk van az akkori eseményekről. Arra a kérdésre, hogy mi a Bug, legtöbbjük folyót vagy szigetet említett, és kisebb részük azonosította a „láger”, a „börtön” kifejezés jelentésbeli holdudvarában; megjegyzem, a csoportot 16–75 éves, kevésbé képzett romák alkották.

Kartonbárkák

A transznisztriai kontextusban visszatérő motívumként jelentkezik a papundekli-hajók vagy -bárkák képe. A Bugról kérdezett alanyok legtöbbször, azok is, akik nem folyóként azonosították be, igen gyakran tesznek említést a papírcsónakokról, kartonbárkák-ról, amelyekre a cigányokat felcsalogatták, és a folyó (vagy a tenger) közepén ezek a papírladikok beszakadtak, utasaik pedig odavesztek. Van olyan feljegyzés is, ahol a hajót vagy bárkát vasúti vagon váltja, amelynek ugyanakkor szintén kartonból van az alja. Az eddig tanulmányozott irattári dokumentumok egyikében sem lelhető fel a papírhajókra történő utalás. A legvalószínűbb magyarázat a *Struma*

nevű hajó esetében keresendő. 1942. február 24-én az Isztambul irányába (valójában Haifa kikötőjébe igyekvő) vízijárművet a szovjet haditengerészet egységei elsüllyesztették. A fedélzetén 769 zsidó, közöttük mintegy száz gyermek tartózkodott: egyetlen ember élte túl a katasztrófát. Mindannyian az Antonescu-rezsim üldöztetéseivel próbáltak menekülni. Legalább két indok látszik igazolni ezt a történeti-szemantikai kontaminációt:

1. A hajó elsüllyesztésének időpontja és a romák deportálásának kezdete közötti aránylag rövid időintervallum (1942. február 24–június 1.).

2. A *Struma* kétséges műszaki állapota és igen gyenge felszereltsége (korhadó hajótest, elavult gépezet, minimális navigációs rendszer).

Meg kell jegyezni, hogy a korabeli sajtóban egyetlen cikk vagy hír sem foglalkozott a hajó tragédiájával. További kutatások szükségesek tehát ahhoz, hogy feltárjuk, miként szivároghatott át ez a történet, és hogyan vált refrénszerű motívummá a romák kollektív emlékezetében. A beágyazottságra jó példa, hogy a manele-énekesek⁹ szövegeiben ma is felbukkan a papírbárka: „Elleneimnek jól állna / egy apró kis kartonbárka / szeljük át vele a Nílust / etessék a krokodilust.”

De ugyanígy felbukkan a papírból készült lélekvesztők motívuma a cigánygyűlölő, xenofób blogbejegyzésekben is.

Konklúziók helyett álljon itt néhány átmeneti következtetés: nem kizárt, hogy a papírhajó-motívum másoktól (a gádzsóktól) való kölcsönzése azt a funkciót tölti be, amely a saját történelem-értelmezésben egy hiátust szeretne pótolni, s ugyanakkor, bármilyen furcsán hangzik is, mintegy parodisztikus megközelítést is kínál: a becsapott közösség (a házak, földek, haszonállatok helyett éheztetés, robotolás, megaláztatások) öniróniával föloldható poszttraumatikus kezelését.

ROSTÁS-PÉTER István fordítása

⁹ Népzenei alapú populáris zenei műfaj a Balkánon; különösen Romániában népszerű (főleg vidéken, illetve szegény városi környezetben). Előadói között nagy számban fordulnak elő romák.

BICEGŐ VERSLÁBAK

– Balogh Attila költészetéről

„azt kérdezzük tőle, hogy mi is ő,
és miképpen van”
(Martin Heidegger)

A filozófus a fenti szavakkal fordult a műalkotás és maga a művészet felé, és ennek értelmében én sem kívánok az elemzésben sem kisebbségpolitikai, sem szociológiai szempontokat érvényesíteni. A következőkben Balogh Attila költészetét olyan aspektusokból próbálom értelmezni, amelyeket valóban a versei kínálnak fel és fogják egységbe a köteteket. Színekdoché, dekadencia¹ és topológia – ezek fogják adni az interpretáció gerincét, amelyben nagy szerepet játszik a verseiben gyakran megidézett József Attila, valamint a láb archetípusa, e gyakori mitikus toposz felőli olvasat.

Balogh Attila az önértelmezés azon öntudatos szerzői közé tartozik, akik identitá-

sukra kívülről tekintenek, más szemén keresztül reflektálnak. Kötetei burjánznak az árvasággal, elhagyatottsággal kapcsolatos megszólításoktól („Itt vagyok”, „Megjöttem”, „Itt hagytál”, „Te elmentél”, „Elhagytál”, „Hazug vagy” stb.), amelyek állandóan más szubjektumokat hívnak be az olvasás aktusába (ezek általában a szülők és a régi szeretők), mintha a költő csak másokon keresztül tudná interpretálni elveszett sorsát. Bár, mint láthatjuk, ez József Attilától sem idegen: „Hiába fürösztöd önmagadban, / Csak másban moshatod meg arcodat” (*Nem én kiáltok*). Balogh költészete rendkívül gazdag a József Attilára történő utalásokban, most csak azokat idézem, amelyek különösen fontos szereppel bírnak a két kötet (*Len-dítem lábamat* és *Nagyon fáj*)² egységét illetően. Balogh Attilánál ez a másik személyén keresztül lezajló önmegszólítás a második kötetének első – kivételesen nem számozott, hanem az *Előszó* című – versében teljesedik ki, ahol az anya narrálja haldokló fia gyermekkorát. Talán mondhatni, a két kötetnek ez a vers a csúcspontja. A vers ikertestvére, az első kötetben szereplő, a *NUMERO IX*-nek, amiben pedig a költői én szólítja meg a haldokló anyát.

Egy másik szembeötlő párhuzam a *Téli éjszakával* kapcsolatban figyelhető meg, ugyanis ahogy József Attilánál, úgy Balognál is, a magányról megejtett gondolkozás előfeltétele az est, az éjszaka. „Tündöklük, mint a gondolat maga, / A téli éjszaka.” A hasonlóság akkor igazán erőteljes, ha összevetjük, miként játszódik le e napszak beállta. „A távolban a bütykös vén hegyek, / mint elnehezült kezek, / meg-megrebbenve tartogatják / az alkonyi tüzet” (*Téli éjszaka*); mindez Balognál a következőképp fest: „ujjaid elfáradtak / homlokom fölött tartani az éjszakát, / – begörnyedtek a teher alatt, / rám szakadt” (*NUMERO XVIII*). Az éjszakát a gondviselésre utaló atyai/isteni kezek tartják meg a fiú felett, és e gonddal fenyegető napszak beálltát a kezek kimerültsége okozza. A gondviselésben való ilyenén csalódást pedig a fáradt

¹ A *dekadencia* (latin: *decadentia*) szónek két értelme különböztethető meg aszerint, hogy élő vagy élettelen dologra használják: a de-összetételben előtagként funkcionálva ekvivalens a *le-*, *el-* igekötőkkel, illetve a *-talan*, *-telen* fosztóképzőkkel; a *cado-* jelentése, ha élettelenre vonatkozik: leesik, lehull, lezuhan, esik (csapadék); ha élőre: földre esik vagy zuhan, elesik, meghal. Lásd Györkösy Alajos: *Latin-magyar szótár*. Akadémiai Kiadó, Bp., 1978.

² Balogh második kötetét ezzel az alcímmel jelent meg.

kezek helyett egy új biztos pont, az ember és a világ közti törvényszerű kapocs áhítása váltja föl. Ez a kapocs lesz a lent és a fent, az ember helyét képező föld, valamint a gondviselés égboltja közti törvény, amely biztosítja a kettő közötti körforgást. De egyelőre maradjunk a test topológiájánál.

A szinekdoché – amely Balogh verseinek központi alakzata – itt a test egy lenti és egy fönti részét veszi célba, az első kötetben főként a lábat, a másodikban pedig a tüdőt. E metonimikus szövegszervezést pedig mindkét esetben a dekadencia³ irányítja, a testrészek torzságukban, beteg mivoltukban válnak a költői ábrázolás tárgyaivá – egyre inkább hangsúlyozva az ember esendő, halandó létét.

Az alakzat, amely a rossz, beteg lábat, a mankót – mint a test és mozgás egy részét – kiterjeszti az egészre, emberre és sorsára, Balogh Attila részéről az egyik legősibb archetipus irodalmi hagyományába való bekapcsolódást jelenti, amely ugyanakkor másik kettőt is mélyen érint: az utazást és a kereket, mint életutat és sorsot, az identifikáció útját: „még fáj a mankóm / ott a csavar tájkán hasít bele (...) még fáj a döglött ló, / mert nem húzza mankóm fájából javítgatott / szekerünket” (NUMERO IV). Balogh a végletekig fokozza ezt a metonimikus dekadenciát. A beteg láb helyett a versben a mankót találjuk, lehetne ehelyett lóval is menni, de hát az megdöglött, így a szekér sem húzható vele, de mindegy is, hiszen a szekér is rossz, már eleve a sérült mankó fájából van javítgatva – marad hát a csúszás-mászás. Látható, hogy a költő miként lehetetleníti el az utazás archetipusának összes lehetséges adekvát módját e verbális ikon mindenségre való kiterjesztésével. Ez kiterjed még az írásra is: „íróasztalom lábait bekötözni, / mert ő is sánta”

3 Balogh költészete a *dekadencia* mindkét értelmében interpretálható. Átvitt értelmében segít elhelyezni a költőt, miszerint abba a – Baudelaire-rel kezdődő – hagyományba illeszthető, amely szerint a költészet feladata nem az, hogy szép dolgokról szépen szépet írjon – amit a korábbi esztétikák romlasként és hanyatlasként interpretáltak. Szó szerinti értelmében (lásd az 1. lábjegyzetet) pedig analóg Balogh szövegszervezésével, amely során ráadásul az tapasztalható, hogy a szó szerinti jelentés folyamatosan felülírja az átvitt jelentést. Ez pedig – a szó etimológiájához való visszatérés – nagyon autentikussá teszi a kötetek szemantikáját.

(NUMERO V); „Itt vagyok / verseimmel / asztal-láb-lendületben / örökké állva” (NUMERO XVI). Különösen szép példája a név, az írás és a mankó, a sántaság kapcsolatának az egész NUMERO XXIII vers, ahol ténylegesen a láb ír, mégpedig sárral: „Sárszakállát cipőmnek / beviszem a városba, / a betonra kenem vele nevemet / – arról jöttem, / s arra megyek. – / Mankómmal megfenyegetem sorsom, / mert elfáradtak faizmai”; de az ars poetica megnyilvánul több verssorban is: „a verslábak futkosásaiban én menekülök, / a lap számárfülébe suttogom énekem, / az én bőröm alatt moco-rog a sötét, / de én világosan látom a helyzetet” (NUMERO XXII).

A lábon esett sérülés már évezredek óta inspirálja a történetalkotást, elég csak Akhilleusz sarkára vagy az *Odiüsszeiá*ban a „lábmosás-jelenetre” gondolni. Az embert nyelvi fordulatainkban is szokás pusztán erre a végtagra redukálva jellemezni. Mint amikor valaki rátermettségét akarjuk kifejezni a „talpraesett” szóval, illetve, ha nem tudja, mihez kezdjen, akkor mindössze „lábatlanodik”. A fentebb említett elhagyatottság és magány kapcsán elkerülhetetlen, hogy ki ne térjünk a toposz egyik legkidolgozottabb történetére, az *Oidipusz királyra*.⁴ A műben végbemenő dekadens cselekmény egésze visszavezethető a rész, a lábon esett sérülés mozzanatára és egy jóslatra, amely miatt a szülők megválnak a fiuktól. Vagyis a dráma egészének váza Oidipusz apjához és a gyermek elhagyatottságához köthető. Ez Balogh Attilánál is a szinekdoché mindkét szervi tárgyára, az emberi test lenti szegmenséből a lábnak és a fenti szegmenséből a tüdőnek a romlására, hanyatlására is igaz, s visszavezethető az apai ágon való örökségre, valamint a magányra. Hiszen mit örökölt apai ágon? Egyvalamit biztos, ha adják, ha nem – ezt minden ember megkapja: a nevet.⁵ De vajon mi köze van a

4 A dráma címszereplőjét és apai ági felmenőit mind a beteg lábbal kapcsolatos attribútumok kísérik: Labdakosz – sánta, Laiosz – balog, Oidipusz – dagadt lábú.

5 A *balog* szó jelentésárnyalatai a következők: 'otthagyas', 'elhagyás', 'elfelejtés' (például a mondás: otthagya, mint balog a kanalát). Szermerkényi Ágnes: *Szólások és közmondások*. Osiris, Bp., 2009; 'balkezes'/'kétkelkezes', 'sikerületlen', 'esetlen', 'suta'. O. Nagy Gábor-Kovalovszky Miklós–Juhász József–Szőke István (szerk.): *Magyar értelmező kéziszótár*. Akadémiai, Bp., 1985; 'ügyetlen', 'ferde', 'sza-

lábna, a mankónak a tüdőhöz Balogh köteiben, hogyan hozható a kettő egymással kapcsolatba?

Ennek a megválaszolásához idézzük fel azt a két sort, amivel a költő az első kötetet kezdte, s mottóként a verseket is megelőzi: „Meg kén’ tanulnom a formát, / mert nélkülözni akarom.” Ehhez hasonló, a költészet bevett formáitól való szándékos eltérésre vonatkozó megjegyzésekkel többször is él a költő.

Versei szabad versek, tehát ehhez tartja is magát, sorvégi rímeiktől sem tobzódnak a kötetei. Ez oda vezet, hogy ha mégis felbukkannak rímek, akkor azok szemet szúrnak. Már az is bizarr, hogy az apa egy cigarettacsikket hagy a fiára, és ez az apától örökölt csikk rengetegszer megjelenik a versekben – ám ezt még betudhatjuk a nélkülözés ábrázolásának is. Beszédes ugyanakkor, hogy az értéktelen és tárgyiasságában a nélkülözést jelképező örökség egy másik személyhez kapcsolja, és ennek a – költői ént magára hagyó – szubjektumnak a nélkülözésével függ össze, valamint az is, hogy a szónak a versekben betöltött szerepe alapján nem a sze-

génység, hanem a szó hangalakja inspirálhatta Baloghot, hogy a cikket tegye meg az öröksége tárgyául. Mindezt a *NUMERO III* versnek a magányt akusztikailag ábrázoló része teszi világossá: „Te elmentél / az éjszaka kavicsait rugdalva, / lihegő lábnyomaidat felrúgom, fülemnek dobhártyáján pereg / távolodó lépteidnek ritmusa. / Itt hagytál, / barátkozni apámtól örökölt cikkemmel, / mankóim csörömpölését csitítgatni”. Úgy tűnik, az olvasó jobban teszi, ha nem hiszi el Balogh minden sorának jelentését, mivel a hagyományos versformákat ugyan nélkülözi, az alliterációt, az akusztikailag talán leghatásosabb retorikai eszközt viszont nagyon is tudatosan használja ezekben a ritmikailag igényesen megképzett sorokban.

Az elhagyás akusztikája két szubjektumhoz kötődik: az elhagyóhoz és az elhagyotthoz. Az elhagyó – akinek a lábai egészsége – léptei ritmusra peregnek az elhagyott fülének dobhártyáján, amire az elhagyott – mivel lába beteg, balog – mankóinak csörömpölése felel. Az, hogy a magány feldolgozását egy *dekadens* szokás, a dohányzás segíti, akkor válik láthatóvá, ha a „cikkemmel mankóim csörömpölését csitítgatni” szósor – a ritmikai összetartozása alapján – szemantikai egységként látjuk.

Az eredeti sortörés olyan, mintha az utolsó három sor két külön gondolatot fejezne ki: egyrészt itt hagytál barátkozni apámtól örökölt cikkemmel, másrészt itt hagytál mankóim csörömpölését csitítgatni. Ha viszont követjük az alliteráció jelzését, a két gondolat között szoros viszonyt fedezhetünk föl. Eme gondolat mesteri kiteljesedése a második kötet már említett, *Előszó* című verse, az anya által megszólított, a testvére temetésén tüdőgyulladást kapott, lebéult, a kórházi nővérek által lábbal taposott és mankóval ütlegelt, mindenhová a folyosón csúszva-mászva közlekedő, félárva, tüdőbeteg kisgyerekekkel. Ebben a versben teljesedik ki a láb dekadenciája, és kezdődik el a tüdőé, amely a test lenti, alantas, gonosz szegmensével szemben annak fenti, nemesebb, a szájüreghez, az elméhez, a gondolathoz, a légzéshez és a kimondott szóhoz közeli szegmense.

bálytalan’. *A magyar nyelv értelmező szótára*. Akadémiai, Bp., 1959; ‘hibás’, ‘defektes’. Szabó T. Attila (szerk.): *Erdélyi magyar szótörténeti tár*. Kriterion, Bukarest, 1975; ‘rossz’, ‘gonosz’ (a szótár megemlíti, hogy a szó világi személynévként az apanév / nemzeti származás jelölőjeként is hivatott funkcionálni). Kázmér Miklós: *Régi magyar családnevek szótára*. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Bp., 1993.

„Hát indít, / taszít levegőt / a tüdő, / szuszszant ajkamig vért, / s ujjamhoz szédít verseket, / ha hőköl a lap fehér hasa / akkor is, / mert élni kell itt, / túlélni apró köhögéseit / a szónak (...) szuszogok s lélegzek én is, / mint a tüdő, / csak álmot koldulok, / koldulok tabletta-éjszakát” (NUMERO XXXIV). Érdekes – visszaulva József Attilára –, hogy az egész második kötetben tél van, havazik. A versek beszélője, az első kötet ellentétben, ahol még csupán sántikál, itt már teljesen járásképtelen, a második kötetben egyszer sem találkozunk a test földre merőleges, álló helyzetével, csak a havas földön való fekvéssel, kúszással: „húsa a virágnak leomlik a télbe, / lebukik a versre, / s ott bujdokol / a betűk szeszélyei közt: / vár a megfogalmazásig, / de hangom havazásában didereg ez a vers” (NUMERO XXXV).

Így teljeseedik hát ki a *dekadencia* elvont, 'hanyatló', 'esendő' jelentésében, amely a test egészségének romlását illeti, s ugyanakkor itt kell kitérni a *de-cado* 'elesni', 'leesni', 'zuhanni' jelentéseire, ahogy a költő a lírai ént az esendőség szó szerinti értelmében, a földre esve jeleníti meg, ráadásul a téli csapadék földre hullása közben. Ezzel át is térünk a testről a külvilág topológiájára, a lenti, földi ember és a fenti égiek közti kapcsolatra, az áhított titkos törvényszerűségekre, amit Balogh Attila ismét egy mitikus témában jelöl ki. A létért való küzdelem emberi és természeti aspektusa közti kapocs a „SZENT-BIOLÓGIA” válik, a termékenység.

Jól látható ez már az első kötet két egymást követő versében. A test biológiája a NUMERO XVII-ben: „de mégis hiszek / az agysejtjeim falán dörömbölő / atommeghasadásnak / ahogyan homlokomban megrobban; / kutatni a plazmák nyálkás szigeteit, / a protonok és neutronok zsviját, / a hajszálerek átlüktetését az élethez, / a halál utolsó rugásának izmaihoz, / a suta-mankóval leszégyenített / patyolat-mezőkhöz”. A természet biológiája a NUMERO XVIII-ban: „de a hegyek / hegyek maradtak, / a természet földrengő aszszony-vajúdásai / új hegyekért, / új síkságokért / dübörögnek, / a föld méhében mocorgó SZENT-BIOLÓGIA, / jogos, / igazságos háború”.

A lét körforgására, a föld és az ég közötti mozgásra pedig egy még brutalitásában is gyönyörű kép tesz pontot a NUMERO XXXVIII-ban: „a földre ejtett csecsemő fölrobban, / koponya szilánkja csillag, / fölbontott halánték / fehér lepkéi havazódnak a tájra, / cammog a program az erekben, / élni kell, / megtermékenyített petesejt / ez a föld”. Balogh mesterialan keringeti a koponya képét a *lent* és *fent* között ugyanúgy, mint a rút és a szép között. Az első sor egy ártatlan lény kegyetlen darabokra hullása, a második sorban mindez megszépül, e darabkák már csillagokká válnak, a harmadik sor ismét a test roncsolt képeit festi, amelyek a negyedikben pillangókká válnak. A csecsemő – vagyis a termékenység, az újonnan született élet szimbóluma – esik a földre, a világ lenti részére, majd fölrobban és csillag lesz fent, az égbolton, s ezután lép be a termékenységet szokatlanul ábrázoló havazás. A koponya szilánk-csillagai itt fehér hópolyhekként, szinte a virágok spóráihoz hasonlatosan beporozzák a tájat, megtermékenyítik a földet és a földön kúszó-hasalót a gondolattal, az emberi esendőség, a *Téli éjszaka* gondolatával. Ezzel a mozgáspályánk is körbeért, hisz a világ fenti része (a csillaggá alakult koponyaszilánk) itt a termékenység, a „SZENT-BIOLÓGIA” szolgálatában, hó formájában hull (*de-cado*) vissza a világ lenti részére, a földre, amelyből gondolattal terhelt havas „patyolat-mezőt” csinál.

Mint látjuk, Balogh költészete rendkívül összetett és tudatos. „Önsajnálát és önszeretet végletes kegyetlenséggel párosul itt” – idézhetnénk Eörsi Istvánt, aki Balogh második kötetéhez írott, *A szépség esélyei* című utószavában azt mondja, e verseket „mintha egyetlen komplex indulat lökte volna ki a világba”, mintha „egyetlenegy részekre szabdalt költemény lenne”. Ne higgyünk hát – ismétlem – a ravasz költőnek, amikor a forma nélkülözését hangsúlyozza, ne higgyük, hogy az csupán az esendőséget feldolgozó pusztá dac, mikor azt írja: „s nincs szükségem jelzőkre, / metaforákra, / szonettek sem kötnek, / s megtanítom bicegni a verzlábat” (NUMERO XXIV).

MARGÓ- VÁNDOROK

„Engedjétek meg, hogy jöjjenek, s ha maradni akarnak, akkor maradjanak: hiányoznak nekünk. Engedjétek, hogy legyen közöttünk, németek között félmillió vagy még több roma és szinti. Nekiünk van égető szükségünk rájuk. (...) A segítségünkre lehetnek azzal, hogy megzavarják ezt a nagy rendet itt. Az életmódjukkal igazán megszínezhetnék valamennyire a miénket. Megtaníthatnak bennünket arra, hogy milyen érdektelenek a határok; mert a romák és szintik tényleg nem ismerik a határokat. A cigányok mindeütt otthon vannak Európában, ők azok, akiknek mi csak képzeljük magunkat: ők született európaiak.” – A Cigányfűró folyóirat Üzenetek Pimodánba című térteremtő rovatából

A cigányság homogénnek tűnő megnevezése megpróbálja leuralni a sokszínűségében megfoghatatlan etnikai jelenlétet. A gyűjtőnév figyelmen kívül hagyja azt, hogy a beás, oláh, romungró cigány mind másképp éli meg saját és csoportidentitását. A fogalom félelmetes különbsége így azokra a vonatkozásokra tolódik, amelyekben éppen használják: én cigány, te cigány, mi ci-

gányok, ti cigányok, ők cigányság. A kívülről és belülről egyaránt használt meghatározás kettős burkot húz a jelenség köré. Hogy az elgondolások és a létezés valósága(i) között mekkora különbségek van(nak), csak akkor tűnik elő, ha a leegyszerűsítő általánosítások, valamint az önmeghatározások ellentétező rendszerben megvalósuló értékítélő diktátumai szembetalálják magukat saját kérdéseikkel. Az egyik burkot belülről hozza létre a cigányság. Saját szabályrendszereket, normákat, rituálékat teremt, hogy „mi-tudatát” kettéosztva képes legyen önmagát elkülöníteni az idegenektől, a kívülállóktól. Ez a sajátos rezerváltság nemcsak identifikáló hatása, hanem védőfunkciója miatt is fontos: kisebbségi összehúzóadás, kultúrpolitikai falanx. A modern demokráciának ezzel szemben olyan alapszavai, mint a tolerancia, testvériség, egyenjogúság, szabadság stb. megtiltották az idegenként történő láttatást, és a befogadás látszatával együtt a jogállamiság létrehozta a saját jogi és kulturális kategóriáit egyfajta eufemisztikus elkülöníthetőség érdekében. A cigány összetartozás középpont nélkülsége az európai nemzetkreatáló ész számára maga a terra incognita. Nincs még egy Európában élő nép, aki ennyire kiadná kezéből a genezisgyártás biztosító köteleit. Nincs csodaszarvas, nincs bűvárkacsa vagy megtalált otthon. Vándortörténetek vannak. A cigány keletkezéstörténet azzal, hogy nem jelöli meg kezdeteit, olyan úrt hagy saját bensőjében, amit a felvilágosult Európa önmaga által teremtett fogalmainak bűvkörében nem tud értelmezni. Sajátos kreatúra az európai. Amíg nincs meg a kategória, addig tagadja, vagy legalábbis nem vesz tudomást a jelenségek létezéséről. Ekkor képződik meg a második burok. Ezt a burkot a többségi társadalom a saját, biztos szereposztó pozíciójából, kívülről teremti meg. A kategória bizonyos fokig uralhatóvá teszi a jelenséget. Ezt mutatják azok a kategóriákból kifejlődő, alig lebomló, veszélyes hulladékaként továbbélő sztereotípiák, amelyek saját életet élve évtizedekig, illetve a cigányság esetében évszázadokig írják elő az elsajátítandó gondolatalkozatokat a polgári ész számára. A barbárság

és a civilizált (keresztény) polgár szembeállítására jó néhány évszázada igazolja az európai eszményét: „Miután a próbálkozások – a »cigányproblémát« drákói büntetésekkel megoldani – »csődöt mondtak«, a felvilágosult vezetés más utakat, eszközöket után nézett. (...) Vallásos indíttatású kötelességérzetből vezérelve arra törekedett, hogy a cigányokból megtelepedett »újparasztokat«, »újpolgárokat«, jó keresztényeket neveljen.” Rengeteg európai országban jelentek meg a hasonló vagy jóval súlyosabb rendeletek a *vándornépek* kirekesztésétől a sterilizáción át a módszeres gyilkolásig: 1. A nomád életmód tilalma. (...) 4. A cigány nyelv (romani) betiltása. 5. A cigányok egymás között történő házasodásának betiltása, a vegyes házasságok előnyben részesítése. 6. A vándormesterségek betiltása. (...) 8. Cigány gyermekek magyar parasztszülőknél való elhelyezése, hogy ezáltal, az állami gondozási támogatás ellenében keresztényi nevelésben részesítsék őket. Az évszázadok alatt a különböző kirekesztő, integráló, „megmentő” rendelkezések előbb hagyománnyá változtatták a cigányokról alkotott képet, mint annak a tényleges életmódnak az elfogadását, amelyet a cigányság saját köreiből folytat; „...mert a cigányság története jelentős mértékben annak története, hogy mások mit tettek az ő elkülönülésük felszámolása érdekében...” A cigányság (be)gyűjtőfogalomként kezd el működni Európa tudatában, figyelmen kívül hagyva a fogalom mögötti heterogén többletet. A kategória cselekvő tere így a homogenitásban teszi uralhatóvá és kordában tartottá a létezésből kiszakított jelenségeket. Tulajdonképpen az tűnik ki, hogy a két burok párbeszédképtelen, álláspontjaik ugyanis nem a másik megértésének igényéből fakadnak, hanem az önmeghatározás folyamatos kényszere körül forgolódnak. Így az egyik fél azt kérdezi, *ki a cigány / mi a cigány*, míg a másik oldal azt, hogy *ki az igaz cigány*.

Ezt a kettős burkot akarta megrepeszteni egy 1994-ben induló vállalat, a *Cigányfűró Kisebbség-szellemű Művészeti és Közérzeti Folyóirat*, amely egyfajta avantgárd ékként vetette magát a két oldal közé. „A cigányság egyszer

már »felhasználásra került«, hogy a társadalom rossz gazdasági és kulturális körülményeit közvetve bizonyítsa, de a cigány értelmiség differenciálódása a közvetlen próbálkozások ellenére is vissza-visszarugdosódik az etnikumi sajtóba; s a folklór-unikum illatát követve megint az '56-os, de már második generációs értelmiség bandukol, hogy megírja néprajzi disszertációját rólunk, mint a betyárság jogutódjáról, miközben igenis ki kell nyitni a cigány újságot a nem vér szerinti, a nem téma szerinti, hanem a szellemi rokonok előtt. Ennek a kinyitásnak a konkrét művészi »stílusát« a lelki avantgardizmusban, a szelíd-anarchizmusban, s a mindenkori lázadás aspektusának szak- és szépirodalmi alkotásaiban látjuk.” Az idézett cikk kétszer jelenik meg a folyóirat történetében. Először célkitűzésként, „ars poeticaként” a hivatkozott első számban, a lap első oldalain. Második alkalommal *Végleg – Elköszöntő* címen az utolsó előtti évfolyam (1996/6.) utolsó számában, az utolsó oldalakon. Az újrachívott szöveg teste tulajdonképpen – két szó kivételével – majdhogynem megegyezik. Az első változat *cigányai* a második szövegben a magyarokkal cserélődnek, míg Európát India írja felül. Bár a változtatás küzd saját esetlenségeivel, egyetlen dolog világosan körvonalozódik a két szöveg egymásra íródásában: mi az, hogy kisebbség? A lélekszám mennyiben húzza saját értékítéletét? A lezárásban újramondott folyóirat-kezdést így egyszerre teszi föl szorongató nyomatókosításként kérdéseit, és utal saját elindított hagyományára. Arra a hagyományra, hogy a *Cigányfűró* nem cigány lapként gondolta el magát, hanem a kisebbségi közérzet művészi kifejezőjeként. Ennek egyik szimbolikus kifejezése az, hogy a folyóiratot oldalanként kellett megvenni (oldalanként kettő, később három forintért). Vagyis minden lapért külön kérte a pénzt, ezzel is jelezve, hogy az egész nem veheti át a részek szerepét. A *Cigányfűró* öndefiníciója szerint kisebbség-szellemű és közérzeti folyóirat. *Szellemű* abban az értelemben is, hogy a szellemi gettóba tömörült cigány kirekesztő beszédmódokat éppúgy kíséri és kísérti, mint a többségi társadalmi-szociológiai

horizonton skandálokat. Valamint közérzeti akképpen, hogy a szociológiai, antropológiai, kulturális besorolhatatlanságot nem anomáliaként, hanem művészi erőként használja. Balogh Attila a Roma Műhelyben tartott, főntebb már hivatkozott beszélgetésben kifejtette, hogy maga a *Cigányfűró* nem lehetett volna az a cigányság értékeit, érdekeit tudományos célzattal feltáró szellemi műhely, amely kikerülheti azt a hematológiai problémát, hogy a *mi vérünk*, ha az olyan cigány folyóiratok, mint az *AmaroDrom*, nem képviselik a lokális érdekeket. Azzal, hogy az érdekképviselőnek is megvolt a saját felülete, a *Cigányfűró* elszökhetett a szellemi gettósodás elől, elkerülhette a vérszerződés (le)kötő, determináló bűvkörét, és meg tudta teremteni a saját arcát. „A cigányságot nem mint témát, hanem mint metaforát ajánlja fel a művészi alkotások létrehozásához[.] (...) A cigányság árvasága mint jelkép szintézist alkothat a magyar művészet progresszív kisebbségével[.] (...)” Ez a felajánlás egészen máshová lökte a hangsúlyokat. A *Cigányfűró* nem az irodalmi divatban lelte fel saját aktualitását, hanem a margón rekedtek *máshogy-mondását* használta arra, hogy ezeket a társadalmi többség felől értelmezhetetlen identitásokat kérdőjelként használhassa az őket (ki)utasító társadalom és a művészet felé.

Losonczi Alpár folyóiratokról és a modernitásról szóló előadásában a folyóirat feladatát egy olyan performatív aktusban látta, amely a folyóiratot egy aktualitásban formálódó felületként teszi megragadhatóvá. Ez az aktualitás pedig a *világfolyás* megszakításának vágyából keletkezik. A folyóiratnak az a feladata, hogy felvállalja azt, amit a világ még nem sorolt be, amit nem szelídített meg. Igaz, a *Cigányfűró* épp a másik oldalról indítja saját kérdéseit. Arra kérdez rá, amit a világ már túlságosan is besorolt. Egyszerre kell tehát hagyományt rombolnia és építenie. A kisebbség esztétikáját használja ki, nem pedig a kiszolgáltatottságban megtalálható gazdasági-pénzügyi erőt – holott soha nem tagadta azt sem, hogy szüksége van erre a háttérre. Ám önmagát sohasem keverte alkupozícióba, saját avantgárd szellemi lázadásával kö-

vetelte folyamatosan az autonómiával járó elfogadást. A *Cigányfűró* verbális lázadás volt, amelynek legnagyobb ereje önmaga akarásában teljesedett ki. „Hovatovább, iszonyatosan szegényebbek lennénk a folyóiratok által keltett lázadás nélkül. Hajlok arra, hogy a modern folyóiratok igazi történeteit a lázadások fémmjelzik. Ezzel magyarázható, hogy a folyóiratok tiltakozást váltottak ki, gyakran megrendszabályozták őket, mert lázadó kultúrát teremtettek. Eleveenségük és a világ folyásával szembeni ellenállásuk, diagnosztikai és prognosztikai teljesítményeik gyakran kikezdték a fennálló társadalmi konszenzust. Társadalmi érzékenységgel léptek fel, mítoszokat romboltak, felvilágosító tevékenységet végeztek, fontos volt számukra a szabadelvűség, értelmezték a valóságot, életben tartották a reflexiót, néha offenzív és robusztus módon, bizony, megkérdőjelezve a fennálló világot. Azt sugallták, hogy másképpen is lehetséges megszervezni az életet, tehát gondolkozzunk el a bennünket meghatározó kényszerekről.” A folyóirat nemcsak mondani akart, hanem rögzíteni is kívánta saját hangjait. Célul tűzte ki a cigány, valamint a kisebbségi érzületben formát kapó művészet kanonizálását, nem elégedett meg azzal a romantikus hagyományászínező szereppel, amit felülről kapott. „Szerkesztői elvnek tartjuk, hogy a kisebbség fogalmát ne csak etnikai szempontból jelenítsük meg – különösen a járványként terjedő, már-már akut származási attrakciók miatt –, hanem szellemi, művészi kisebbségként is, mert a cigányság periférikus léte vészesen hasonlít a művészi, közéleti, az államilag szubvencionált legális halmazokból kiszoruló, kirekesztett, igenis kisebbséget jelentő művészek, gondolkodók léthelyzetéhez.” A folyóirat névének választott tradicionális munkaeszköz elhajlik a műveltetés elől, s ezzel a dinamizmussal önálló életre kel. A cím és a jelkép együttes jelenléte az újra-megnevezés igényévé válik. Egyetlen kézműves eszköz ugyanis nem lehet egy jelenség szimbóluma. (Kettő sem. A sarló és a kalapács összefonódása sem tudta egyesíteni maga alatt a világ proletárjait.)

A kánon fogalmának holdudvarába érve a (kultur)politikai és a társadalmi kérdések egyre feszegetőbbé válnak. Az irodalmi helyosztó ugyanis már nem csupán esztétikai érvek mentén ítéli oda a *kánonkvótákat*. A *Cigányfűró*nak egyszerre kellett felvállalnia a diakrón csapás kitaposását és a folyamatos felszínen maradáást, vagyis a szinkron mélyfúrás impulzív jelenlét-követelését. A szövegek tettelegességig feszítik magukat, sokszor az avantgárd nyelvkereső, nyelvteremtő tendenciái jelennek meg. A folyóirat felvállalta „rangon aluli” irodalmi szövegek közlését is. A jelenlét ugyanis sokkal fontosabb tettek minősült. Az „irodalmi matéria” egyszerre bizonyosság és protekció. Az ellentmondásoknak központi helye volt a lap célkitűzéseiben. A különböző nézőpontok nemcsak megtúrték egymást, hanem egymás felé is fordultak, fel kellett vállalniuk a szembesítést, a párbeszédet. Ennek formai kifejezője a folyóirat közepén lévő pauszpapír. Az átlátászóság lehetővé teszi az egymásba íródást, így a pólusosság tézis–antitézis-szerveződése elveszti a másikkal szemben meghatározott kizárólagosságát. Az 1998. évi 1. szám közepének egyik oldalán egy túlsúlyos *fehénő* ül, önmagára rakódva, a saját felszerelt konyhájában. A másik oldalon egy vékony afrikai nő üres, ráncos emlőit saját gyermeke préseli. (Amíg nem nyitjuk szét a középső oldalt, úgy tűnik, hogy a *fehénő* ül a fekete asszony ölében.) A folyóirat radikális hangot ütött meg. Radikalitása nemcsak erőteljes társadalmi-politikai megnyilvánulásaiban, kisebbség felé irányuló érzékenységében rejlett, hanem abban az igényben is, hogy a cigányság tudományos *külföldi* recepcióját *hazahozza*. A magyar nyelvre fordítás már önmagában gesztus. Ezzel a szociográfiai „happeninggel” a kisebbségi lét dimenzióit is tágította. A *Cigányfűró* a világvonatkozásokat performanszként kezelte, olyan megvalósulásoknak tekintette a lét különböző formáit, amelyek a mozgás és az esetlegesség, valamint a viszonylagosság koordinátaiban vázolják fel magukat. A világ vázlat, amelyben újrarajzolódnak a terek. A politika rítus, akciószínház. A kisebbség közérzet, jótékony kérdőjel.

Bódis Kriszta

VÖLGY

– regényrészlet

Barátságtalan pillantások kísérték, míg mentem befelé a havas főutcán a Völgybe. Senki sem köszönt rám, senki sem szaladt elém, senki sem invitált kávéra, senki sem ölelt át. Nem rohant nevemet kiabáló gyerekcsapat, hogy belém csimpaszkodva, a kezemet fogva, a derekamat átkarolva kérdezzessenek. Nem intettek a felnőttek. Nem állítottak meg, hogy menjek, mert, „csak egymás közt”, mondani akarnak valamit. Kölcsonkérni gyógyszerre, kenyérre. Hogy majd „családikor, gyeseikor, segélykor” megadják. Ellenkezőleg. Elfordultak.

Mélyebbre húzták a kapucnit a homlokukba a kamasz fiúk, a tanítványaim. Sötétben, épp csak súrolt a pillantásuk. Simonka is háttal fordított. Kört zártak az első köznél, háttal nekem.

Egyszer csak a kis Matyi termett előttem, egy vasdarabbal a kezében. Nem vigyorgott, nem dicsekedett, nem pózolt, nem produkálta magát. Állt, mint a cövek, és csak meredt rám. Anyácska berántotta őt az ajtóból. Mögöttük kisurrant Anyácska legkisebb fia. Meztőláb, papucsban szaladt ki a hóba, nekilődött a budik felé. Anyácska bevágta az ajtót. Szemrebbenésre sem méltatott.

A keserűség összeszorította a torkom. Mentem tovább. Az ördög vicsorgott rám az arcokból, az égből, a földből. Sava lemarta rólam a szeretet pajzsát. Lihegett a nyomomban. Gyöngé lettem. Védtelenül és kifosztottan gyalogoltam. Kötésig gázoltam a gyűlöletben. A gyűlölet a szívemig ért föl. Fuldokoltam tőle. Már nem tudtam biztosan, nem vert-e belém is gyökeret. A vénasszonyok gyertyát gyújtottak rám és átkoztak. Szárazon pergett az átok, felpattogzott a pocsolják jege, a maradék vakolat a házfalakon, mint a keserű pikkely. Egy asszony kiáltott utánam. Tudtam, ki az. Valaki, aki szeretett. A kiáltása, mint egy ragadózó madár karma, lecsapott rám.

Hörögtek a kutyák. A bokám felé kaptak. Behúzott farokkal kerülgettek. A félelem ráfagyott a szívemre. Sose szerettek itt. Mindig gyűlöltek. Elfogyott a remény. A remény, hallottam, koppanva kihullott belőlem. Kezek nyomtak a földre, ordibáltak, ajtóik csapódtak. Elestem. Tűkkel hadonásztak az arcom előtt. Egy nő belém térdelt. Az volt, aki megígérte, hogy megvéd. Sokan ígérték. Hogy

ők soha. Ők mindig. „A többi nem érdemli.” Ezt is mondták. „Nem érdemelnek meg.” A gondoskodást. „Megvédlek örökre!” Szánalom nélkül zuhant rám a csönd.

Fölébredtem. A kisfiam még aludt mellettem. Keze az arcomon, mintha simogatna. Kimentem a fürdőszobába. Sötét hajnal volt. Otthon voltam. Néztem az álomtól feszült arcomat a tükörben.

– Cserbenhagytál minket, nincs munka – mondta Simonka. Nagyon jól értett hozzá, hogyan kell fájdalmat okozni. Fürkészte az arcomat. Egy nő arcát. Ő férfi volt. Tizennégy éves.

Már a keresztelőjén is ott voltam. A nővérei, Anca és Enikő, az anyja, Margó, az apja, Ernőbá és a hatéves bátyja, Batyu, ittak. Ittünk.

– Csicsiztesd má’ meg! Nem hallod? Ordít az a gyerek! – jegyezte meg szintén ordítva Ernőbá.

– Hadd ordítson! – vont vállat Margó, aztán a mellére tette Simonkát.

Simonka csicsizett egy kis pálinkás tejet. Keresztelőn az folyt az anyjából.

Aztán beletették őt egy rozszant babakocsiba, amivel guberálni is jártak. A vendégek szétszéledtek. Vagy elaludtak a sezlonyon. A sarokban. Simonkáék egy konyhában laktak.

Mennem kellett nekem is. Még nem ismerem ugyan a szokásokat. A pillantásokat. A titkokat. A körülményeket sem igazán.

A család nekiindult, mintha éppen csak a boltba indulnának. A kereszteződésnél szétváltunk. A babakocsit kitolták a parkba. Alkonyodott. A lányokat kísérték. Simonka egyik nővére, Enikő tizenhárom, a másik, Ancsa tizenöt éves volt. A tizenöt éves is tolt egy rozszant babakocsit. Simonka, Margó fia fél évvel fiatalabb volt, mint Margó unokája, az Ancsa fia, a Gézuka.

A férfiak hol az egyik lányt, az Enikőt vették a bokorba, hol a másikat, Ancsát. Hol mindkettőt.

Néha szólni kellett nekik, a szülőknek, hogy:

– Hé má'!

Vagy hogy:

– No má', hé!

Vagy a Batyunak, hogy:

– Dik má', *more*, hé!

Vagy, aki ebből nem értett, annak Ernőbá kiáltott egy hosszabbat oda, hogy:

– Álljon má' meg azé' a fáklyás menet!

Margó, Simonka anyja egykedvűen bámult maga elé. Rázogatta a két babakocsit. Gézuka és Simonka egyaránt nyugodtan aludtak.

– Zabigyerek – morogta Ernőbá, és a szájához emelt a boros flakont. Ernőbának még így is túl sok ép agysejtje volt ehhez a mocskos élethez. Mindig hozott magával egy kis kannás bort, hogy a parkban gyorsabban teljen az idő. – Tiszta magyar ez a szőke zabigyerek – rúgta meg Gézuka tépett babakocsijának a kerekét.

– Tiszta szégyen vagy, Gézuka! – paskolta meg a kis egy éves unokaöccse arcát Batyu.

Margó egykedvűen bámult maga elé továbbra is, és csak ringatta a babakocsikat.

Általában a gyógyszereire ivott. Kifejezéstelenre pusztult az arca. Holott szép arca volt. Józan állapotban zölden villogott a szeme a pirospszósgás járomcsontja fölött.

– Kérsz? – lökte felé a flakont Ernőbá.

Margó nem válaszolt. Nem is nézett Ernőbára. Ernőbá vállat vont.

– Skizofrén vagyok. Tessék. Itt van a papír róla.

A zsúfolt, kicsi konyha közepén álltam.

– Foglaljon helyet – mondta Ernőbá, hol magázott, hol tegezett. – Adjatok már neki helyet, az isten bassza meg – kiáltott egy nagyot a gyerekeire.

– Ne ká...ro...mk...o...djál! – szólt rá Margó. Lassan beszélt. Az elgondolt szó és a kimondott szó közötti idő múlását nem érzékelte. Nem tudta befolyásolni a betűk megformáláshoz szükséges izmokat és hangképző szerveket sem. Papírok után kutatott a konyhaszekrényben. Ételmaradékok között egy kopott retikülben találta meg őket az első napon, amikor náluk jártam. Aztán ezeket a papírokat minden alkalommal megmutatta. A retikült hol a szaros pelenkák alatt, hol a csorba bögrék, hol a szeméttel vegyes fáskosárban találta meg. – Dühkitöréseim vannak. Ilyen beszámíthatatlan vagyok – nézett rám. A kezembe nyomta a zárójelentéseket, a leleteket, még a receptjeit is. – Ezeket... ki se... tu...dom váltani... na. Kenyér...re se... telik.

A szemgolyói ide-oda úszkáltak, nem tudott parancsolni nekik. Hol a homlokomra, hol az egyik vagy a másik fülemre, hol a vállamra fókuszált, kimérten és méltóságteljesen. Nagyon sajnáltam Margót. Amikor nem üvöltözött velem. Amikor üvöltözött, akkor lebénytam. Később már tudtam utálni is. De azt, hogy hogyan is kéne viselkednem vele, sohasem tudtam biztosan. Megvettem volna magam, ha úgy érzem, tudom.

Margó hitelbe vette az antidepresszánsokat. A hitelezés uzsorakamatra meg a gyógyszer összefüggő üzletágak volt. Egy a többi helyi üzletág között. Kenyérre se tellett, mert hol erre tellett, hol arra, nem tudták követni, nem tudták beosztani.

Mindig voltak nagyjából elképzeléseim az úgynevezett jóról és helyesről. Elméleteim. Úgy általában is tele volt a fejem azzal, ami az iskolában és a könyvekből megtanulható, és amely tudás iránt mindig is gyanakvással viseltettem. Kezdetől fogva szétfeszített a kritika és a megismerés vágya. Egyszerre

voltam boldog itt a tudás senkiföldjén, kiteve a tapasztalatok erejének, és voltam boldogtalanul sodródó, mint aki soha nem éri majd utol magát.

– Ne menj még, olyan jól elbeszélgettünk – mondta Margó. – Takarodj a házamból, ne is lássalak – lökött ki öt perccel később.

– A Margó? Hát az volt a Völgyben a legokosabb, legtisztább asszony! Érettségije is van. Az Ernőnek is. Az még dolgozott nálunk az ingatlankezelőnél – csodálkozott Vázsonyiné.

„Akkor már jó rég járhattál kint”, lepődtem meg némán arra, amit pontosan tudtunk mindketten. De türelmet erőltettem magamra. Tanácsra volt szükségem.

– Miattuk jöttem. A Margóék miatt. Évek óta nincs munkájuk. A Simonka már tizenéves, szerintem sose látta munkahelyre menni a szüleit – mondtam.

– Nem tehetek róla, ha nem akarnak dolgozni. A cigányok nem akarnak. Mert nem akarnak. Ez a nagy igazság. Én a szemedbe merem mondani.

– Azért jöttem, mert akarnak. Nem csak az Ernőbáék. Nincs munka, te is tudod... – Ez volt az én forгатókönyvem az övével szemben. Gyűlöltem a forгатókönyveket. A szabadságot kerestem. Tiszteltem nagyon a szabadságot.

– Az apám elvesztette mindkét lábát a háborúban. Hadifogságba került – nézett rám Vázsonyiné. – Csak két csonk maradt a lába helyén, arra egy-egy jó erős bőrdarabot kötözött, így jött haza. Ahogy hazaért, azonnal elkezdett dolgozni. Művelte a kis kertjét, a földjét. Olyan szegénységben nőttünk fel, hogy azt le se lehet írni. Azt te el se tudod képzelni. Ma tisztességes szakmám van. Munkám van, a nővéremnek saját üzlete. Dolgoztunk, nélkülöztünk, de meglett az eredménye... Most mondd meg nekem, ezek miért nem tudják megcsinálni?

– Tudom, mi a szegénység... – mondtam, de nem volt kedvem beavatni a családom történetébe, és überelni sem akartam az övét. Elhallgattam. Korábban nem átallottam a hasonló érvelésekkel szemben mondani valami magabiztosat. Tíz évvel később már

Tóth Krisztina

KAMERA

Százával huppannak a szalagra a frissen világra kelt csibék. A gép egyenletes tempóban továbbítja őket a tölcéserek felé, melyeken át életük végleges, lámpákkal temperált, alul rácsosított rekeszeibe érnek.

Az időközben elhullottakat egy fémcuklójú, sokujjú, fűrge kéz kiemeli. Belőlük lesz húsliszt. Rögtön lecsap, ha fekvő testet észlel. Köröz a szalag felett, mint héja, vagy mint sors, e nap formájú árnyék.

A torlódó, tollas sorban, épp a tölcser elé érve felnéz a pislogó tömegből egy borzas testű lény. Egyenesen az Isten, a tágas úr sarkából néző vak tekintet sugarába emelve csőrös arcát. Aztán a tölcser máris elnyeli.

Mintha teremтőjét kérdezte volna: lesz-e célja, van-e értelme ennek, vár-e ott a mélység túloldalán egy fészek, vagy új szalag. Ám a két szem nem látta egymást. Azt se tudni, hogy a távoli, figyelő gömb csak félrefordult és vissza, vagy lassú nemet intett ezüst bolygófejével.

nem mondtam. Ha tanulmányokból idéztem volna, szemem köpöm magam. Ha az arra fogékony Vázsonyinét valami biblikussal szorítom sarokba, akkor is. A dadogással vagy a némasággal jártam legközelebb a valósághoz és az igazsághoz. Csak a valóságra és az igazságra nem voltak tiszta szavak. A szavakat régen kisajátították mások. Ezért nem tudtam érthetően beszélni. Ha beszéltem, akkor nem értettem egyet magammal. Nem voltam egy Pál apostol, aki a gyengeségeivel dicsekedve tudott prédikálni.

Rupert Brooke

HALOTTAK

Zengj hát, te kürt, gazdag holtak fölött!
Egy sem oly szegény, bár ifjan elhagyott,
mert haláluk oly ritka kincset adott.
Kiöntve ők az ifjúság vörös,
édes borát, áldozták a rájuk
váró munkát, s örömét, a nem remélt
derű korát; s kiknek lenni kéne még,
fiaik adták, halhatatlanságuk.

Zengjen kürt nekik! Mert ínség volt, hiány,
De Szentség, Szeretet, s Fájdalom visszatért.
Ismét Becsület földünkön a király,
Megfizette alattvalóinak a bért,
És útjainkon újra nemesség jár,
És birtokba vesszük az ígért örökrészt.

MOLNÁR Krisztina Rita fordítása

– Nem győzöm – tett-vett a papírjai között Vázsonyiné, ilyenkor nem utált annyira, mint amikor nem álltam vele szemközt. Nehéz utálni valakit, aki előtted áll. Áll és hallgat. Legyőzötten áll és hallgat. – Én voltam az egyetlen a családsegítóből – kezdte a Vázsonyiné a másik nótát, a szolidárisabbat –, aki oda be merte tenni a lábát. Enyém a Völgy, és még három telep. Majdnem ezer ember. Ha bejönnek, szívesen segíték. És hidd el, bejönnek ők, ha kell nekik valami. Csak munka nincs. Azt ne kérjenek.

Ilyenkor elszégyelltem magam. Mert feszengtem tőle, hiába voltam tisztában azzal, hogy filozófiai értelemben az élet egy nagy paradoxon. Akkor most van munka vagy nincs munka? Akarnak dolgozni vagy nem akarnak? Tudja a Vázsonyiné, miről beszél?

Elszégyelltem magam azért is, hogy Vázsonyiné után, vagy mellett, én is betettem a lábam a Völgybe, és hogy bírom, és hogy nem az enyém a telep, hanem a Vázsonyinéé.

De a telep nem az enyém volt és nem Vázsonyinéé, ezt mindketten jól tudtuk.

A telep sokkal inkább a Városunké és az egész Országunké volt.

Csak sem Városunknak, sem Országunknak nem kellett.

Olyan voltam a Vázsonyinénak, mint egy „élő szemrehányás”. Pedig nem tetszett nekem ez a szerep. Kényszerszerep volt. Stigma inkább. Nem voltam „élő szemrehányás”, de legszívesebben hánytam volna az ellenséges hangulattól, ami, ha beléptem, tapintható volt a Vázsonyinénál, és más hivatalokban is. Tapintható volt az egész Városunkban. A mosolyogni próbáló beosztottak tekintetével Városunk számtalanszor arcul ütött. Ahogy Városunk beosztottjai, beosztott polgárai képtelenek voltak a véleményüket leplezni, és mégis megpróbálták. Egyszerre láttam ezt a két arcukat egymásra montírozva. A kétszínűség erőfeszítése elfolyósította az emberi vonásokat. Városunk polgárai jóra való férfiak és nők voltak. Sajnáltam őket. Tartottam tőlük. Mintha átok alatt álltak volna egy hollywoodi filmben. Komputertrükk nélkül zombisodott el az anyák arca, hámlott csontig az apáké. Guvadtak ki a kocsonyás szemek, tekergőztek a nyálkás polipkarok. A mellkasok börtönét szétzúzva üveges lárvák ömlöttek ki a döbbszent szívekből.

Persze magamat is sajnáltam. Jobb lett volna az ilyesmit nem észrevenni. Nem, csak állni sokkoltan és gyáván. Hanem, mint egy hős...

– Nem ismernél a Margóra... – próbálkoztam visszatérni a témára.

– Olyan okos volt, mint a nap – mondta Vázsonyiné, és a kezében megálltak az EU-s pályázatok projekt dossziéi az egyéni fejlesztési tervekkel. Kinézett az ablakon. Tetovált szemöldöke meg-megrándult. Frissen varrták, mintha egy apró, megkínzott gyíkpár vergődött volna a Vázsonyiné homlokán.

– Teljesen tönkrement az egész család – mondtam.

– Sajnálom – csóválta Vázsonyiné a fejét. Nem volt egy csepp érzélem sem a hangjában. Már a tehetetlenség tüze sem fűtötte, mint annak idején. Amikor munkába állt, még voltak elképzelései arról, hogyan és mit kellene csinálni „ezekkel a cigányokkal”. Büszkén hangoztatta, hogy ért a nyelvükön, hogy elfogadják, hallgatnak rá.

– Az unokát, az Ancsa kiskorú lányát is kiállítják. Az Ancsának a Gézuka után született a lánya, a Bianca. Az Ancsát meg az Enikőt szintén kiállítják még mindig. – Igyekeztem benne nagyobb elhatározásra serkentő szájalmat kelteni. De nem drámáztam, sőt. Mindent elkövettem, hogy elbeszélhető formában tálaljam a dolgot.

– Az Ancsa meg az Enikő! – legyintett Vázsonyiné. – Azok már maguktól is kiállnak...

– A Völgyben a szomszédok... – folytattam –, képzelheted, a Szipus Palikáék szóltak, hogy nem bírják, ahogy az Ernőbá, a Battyu is erőszakoskodik. Kényszeríti őket. Talán az Enikőt már tényleg nem kell, szegényt... Kényszeríteni a szó szoros értelmében, de az Ancsát meg a lányát... Azok meg csak nyüszítenek... megverik őket.

– Megmondom őszintén, de tényleg maradjon köztünk... – Vázsonyiné lehalkította a hangját. – A gyámügyiseknek és nekem is azt javasolták, hogy ne ártsuk bele magunkat.

– Ki javasolta? Ernőbá? A Battyu? Valamilyen kliens? – kérdeztem, nem is sejtve a választ.

– Nem. A rendőrök.

Zyprexa, Xanax, Rivotril, Ridol, Frontin. Külön-külön vagy együtt. Mikor mit sikerült felírni vagy szerezni.

– A körzeti orvosok nem nagyon foglalkoznak a panaszkodó cigányokkal – mondták a cigány asszonyok.

Igazuk volt a cigányasszonyoknak. Nem túloztak.

– Nem tudok aludni.

– Nulla egész öt gramm.

– Mindenhol fáj.

– Egy gramm.

– Tiszta ideg vagyok.

– Másfél gramm.

– Meg fogok halni.

– Igen.

A házi orvosok föl sem néztek a receptekről, csak írták a milligrammokat. Egyszer fél, egy, másfél. Háromszor fél, egy, másfél.

A férfiak csak akkor fordultak orvoshoz, ha mentő vitte őket. Egyenesen az intenzívra.

Kezdetben a tablettás bor, a kannás bor

vagy a kiszámíthatatlan hatású, cinikus címkéjű *Védnök* bor sokat segített a tünetek enyhítésében. Akkor már nem kellett abba se belegondolni, hogy miből fizetik vissza az uzsorástól felkért pénzt. A számítóbb cigány testvérekből lett az uzsorás. Alul a behajtók, fölül az igazi maffiózók. Cigányok, magyarok.

Gyógyszerre, borra mindig volt kereslet. Ennivalóra. Hitelre. Másként hogyan jutottak volna hozzá...? Ha ebbe bele kellett gondolni, akkor az asszonyok gyorsan bekaptak egy kis nyugtatót a házipatikából.

– Ez majd segít.

– Jobb, mint a fájdalomcsillapító.

– Vegyé' be vagy kettőt.

– Vagy hármat.

– Ott a kóla.

– Vagy a bor.

A Szipus Palika meg a Szipus Jóska a hígitóra esküdött. Végigtántorogták a nappalokat, az éjszakákat. Mállott a szájukról a szó. Aztán szétrugdostak egy-egy ajtót. Aztán rosszul lettek. Aztán megbánták. Megvertek néhány náluk is rosszabb állapotban fetregő csövest. Szipus Palikának és Szipus Jóska-nak senki sem mert szólni a Völgyben, hogy ne csinálják. Ne csinálják ezt a gyerekek előtt. Nem mertek szólni Ernőbának, Battyunak. Itt senki nem mert szólni senkinek, mert ha mégis, abból háború lett.

A rendőrök is csak random tudták verni az embereket, mert soha semmire sem, és senki ellen nem volt tanú. A rendőrök ellen sem.

Szipus Palika felesége, a Szipus Mari nem szipuzott. Bekapott tíz szem Frontint, tisztába tette az ikreket, a többit a hatéves és a hét és fél éves nagylányok csinálták, mert ezek után az anyjuk csak feküdni tudott. Nem volt pénze terhességi tesztre, de tudta, hogy megint terhes. Nem aludt, csak feküdt és nézte a plafont, amíg Szipus Palika haza nem támolgott és meg nem verte.

– Te...te...te...rhes va...vvvv...gyok – dadogta. Szipus Palika lekevert neki még egyet.

– Haggyad má'! – szólt át a szemközti ágyról Kacska, a Szipus Palika bátyja. A másik oldalára fordult, és nyomban újra mély álomba zuhant, falhoz szorítva a nőt, aki, miután hiába vergődött, a kigyúrt Kacska mellől nem

tudott kiszabadulni, hát a falat kaparva elaludt mellette.

Szipus Jóska anyja bekapott néhány Xanaxot és csak dűnnyögött magában. Aztán leteremtette a tizenhárom éves, terhes menyét. Mert a Szipus Jóska felesége is terhes volt, de ő már a hatodik hónapban.

– Nehogy má’ beszélj!

De a menyé nem szólt be. Egyáltalán, alig beszélt.

Szipus Jóska ledőlt az ágyra.

– Rakj má’ be valami zenét! – utasította a feleségét.

„Ez a rohadt kábító, fehér színe nagyon jó...” – énekelte a zenész Robika, hogy remegett a hangfal és a szobácska falai. Szipus Jóska is énekelte volna a Robikával, de már csak motyogni tudott.

– Nem bírom tovább – mondta Szipus Jóska anyja. Ez. Az a lány... – bökött a menyé felé. – Titokban má’ ez is rájár a Frontinra meg a Xanaxra marokszám. Azt hiszed, hogy nem tudom? Mindent tudok. Az a nagy sajnos. De má’ én is oda fogok jutni... – és egy félreérthetetlen mozdulattal a levegőbe szúrt a vénája felé.

Bólogatva hallgattam, tudtam, hogy egyszer bekövetkezik. Már a környéken elterjedt a keményebb kábítószer, tudtam, hogy nem lehet ezt itt kibírni, egyszer bekövetkezik, és én nem fogom tudni megakadályozni.

Szereztem munkát Szipus Jóskának.

– Ha dő’gozok, eszembe se gyön a higittó.

Tényleg nem jutott eszébe. Csak közmunkát tudtam szerezni neki, ezért három hónap után, ha akarta, ha nem, mégis eszébe jutott a hígító.

– Hiányzik a rendszeresség, a rend az életükből, mert nem képesek rá – mondta a munkavezető. A „rendszeres” közmunka egy évben három hónapig járt, ha jutott.

Az első tizenhárom évben a lassú szedálás az élhetőbb élet látszatába ringatta a Völgy lakóit. Miközben megette az élhető élet maradványát is. A maradvány maradványa még jobban fájt. Fájdalomcsillapításért kapart és kattogott. Gyors, hatékonyabb bűvölet váltotta föl az előzőt. A fű, a speed, a heroin és a keverékek olyan sebességgel terjedtek, mint a pestis.

A szegénység romboló és drága mulatság volt. A szegénység kívülről is, önmagából is kitermelte a vámszedőit. Érdek lett, hogy a nyomor fennmaradjon. Cigány–magyar közös érdek. Az uzsorakamaton kinőtt a rabszolgaság, kisarjadt a prostitúció, az egymás meglopása.

Túl azon, hogy az is igaz, a „letaposni a másikat, mert csak az marad fenn, aki a másikat eltapossa” elvén nevelkedett itt mindenki, akinek megvolt a magához való esze, és az is, akinek nem, csak az lett taposva.

– Cserben hagyta minket – nézett a szemembe az érzelmi zsarolás zsonglóra, Simonka. Szépen beszélt, kimondta rendesen a szavakat. Kitűnő tanuló volt. A cigány iskolában. A társai túlkorosak voltak, és nem tudtak olvasni. Ő tudott. Számolni is tudott. Büszke voltam rá. Bárhol megállta volna a

helyét. Főleg a politikai életben. A kiszámíthatatlanságával Margóra hasonlított.

Tudtam, hova indultak.

– Megyünk a boltba – mondta Margó. – Ernő nincsen jól.

Batyu töltött cigire akart gyújtani, aztán meggondolta magát. Kért tőlem egy „rendes” cigarettát.

– Ha elszívtam, visszaadom – röhögte.

A két nagylány közül Enikő most huszonhét éves, bambán nézett. A másik, az idősebbik, Anca, mintha meg akart volna harapni. Veszett volt a tekintete. A kis szőke, félmagyar gyereket, a Gézukát már régen elvették tőle. Lökdöste előre a lányát, Biankát, aki fogyatékosnak tűnt, vagy beszedett valamit. Lassan mozgott, tétován, ügyetlenül.

Simonka mintha kést döfött volna belém a szavaival. Tudta. Még Ancsának is képes volt fájdalmat okozni, pedig Ancsára már nem hatott semmi. Csak ha a kislányát, Biankát látta sírni.

Nem válaszoltam Simonkának. Nem adtam neki cigarettát.

– Most mi van? Nem nekem kell – mondta. – Ki nem szarja le a cigarettát – tette még hozzá. Itt hagyta cserben a Völgyet. Le fognak minket dózerolni.

Kíváncsian nézett rám, mint egy állatra, akinek a szájába nyomja az égő parazsat. Margó bólogatott. Batyu vigyorgott. Anca majdnem elsírta magát. Enikő még nagyobbat lökött Biankán, hogy az majdnem orra esett.

Ha válaszoltam volna Simonka szemrehányására, diadalt arat fölöttem a sunyi gyűlöletével. És ez a diadal egy örök életre megtéveszti.

Simonka gyerek volt. A tanítványom. A gyerekeim. Az egyik gyerekeim. Abban igaza volt, hogy nem tudtam rajtuk segíteni. Nem tudtam vigyázni rájuk. Nem tudtam sem magamnak, sem nekik, sem senkinek megbocsátani. Hát mit válaszolhattam volna akkor?

– Tudod, mit mondanak, ha bemegyünk? Úgy a hivatalban, úgy a rendőrségen, de még a bótba is? – nézett rám imbolygó tekintettel Margó. – *Majd a Szentjohanna elintézi!*... Na.

Margó hangjában is szemrehányás volt. Hogy így kihúztuk a gyufát a Városunknál.

– Még mindig nem tanulták meg a nevetem? – próbáltam sután elviccelni a dolgot.

– Szentjohanna... meg Kertesi Johanna... – szólalt meg egészen más hangon Simonka. A régi hangján.

Valódi nevetem, a Kertész Johannát előszeretettel torzították mindenféleképpen Városunkban. A Völgyieknek egyszerre volt egy Szentjohannájuk, aki megvédte őket, és egy „félnotásuk”, aki nem tudta „elintézni”.

Vagyis sok mindent el tudott intézni, csak azt nem, hogy egy csapásra normális legyen az élet. Nekik is olyan, mint a többinek. A magyaroknak, akiket a hivatalokban és a tévében látnak. Vagy ha nem olyan normális, mint a magyaroknak, akkor legalább olyan, mint a gazdag cigányoknak. Azoknak is csak a fukszuk volt irigylésre méltó meg a merdészójuk, a társadalmi helyzetük, az nem.

A rémálmom az ellenem szövetkező Völgyről csupán az előszele volt annak, ami azután bekövetkezett. Ami bekövetkezett, az hétköznapi és hűvös volt. Nyomasztó és szívszorító. Úgy döntöttem, ahhoz, hogy folytatni tudjam itt az életem, utána kell járnom tőviről hegyire, mi történt.

– Időt kérek, Simonka... – dűnnyögtem.

– Gyááá, Johanna! – kiáltotta felháborodottan. – Az nincs!

Rámosolyogtam. Legszívesebben megöleltem volna, de szégyenlősen elhúzódott tőlem.

Tényleg nincs idő, jól tudtam. De azt is tudtam, hogy van. Ezt éppen így mondtam meg Simonkának. Hülyének nézett, de láthatóan értékelte az őszinteségemet.

Abból még akár lehet is valami, ahogy Simonka állandóan küzd legbelül – gondoltam.

De nem tudtam, hogy ki fog győzni. Az élet, ami abban a konyhában, a Völgyben, abban a parkban, körülveszi, ami a Városunkban és az Országban neki jutott, vagy ő, Simonka. Aki egy rövid időre a tanítványom volt. Aki intelligens. Aki úgy beszél, mint egy politikus. Aki gyűlöl és szeret. Aki azt hitte, cserben hagyta.

HÁRÍTÓSDI

– egy példa a roma
médiaképet meghatározó
politikai gyakorlatra

A médiát felelőssé tenni a rasszista beszéd megerősítéséért régóta hálás téma. Ám ha van is a médiának szerepe és felelőssége a társadalmi diskurzus formálásában, a roma médiakép változásai minden valószínűség szerint egy jóval mélyebb, mind ez ideig kevésbé elemzett változásra utalnak, amelyben egyre inkább intézményesül és elfogadottá válik az erőszak, és hétköznapivá a rasszista beszéd. Egy ilyen helyzetben az is elég, ha az újságírók pontosan idézik a politikusokat, és beszámolnak a közpolitikai döntésekről. A romák elleni sorozattámadások (és különösen azzal, ahogyan napirendre tértünk felettük) egy olyan történet, aminek a fényében talán jól megmutatható ez az átalakulás.

Alig nemrég, február 23-án emlékeztünk a tatárszentgyörgyi támadás áldozataira: öt évvel azelőtt egy hajnalon Molotov-koktélokot dobtak egy faluszéli házra. Csorba Róbert gyermekét, az ötéves Robikát próbálta kimenteni a lángok közül, amint azonban az ajtón kívülre értek, lőttek rájuk. Mindketten meghaltak. Később kiderült, hogy ez a gyilkosság annak a támadássorozatnak a része,

amiben 2008–2009-ben összesen tizenhat lakóházat támadtak meg tizenegy Molotov-koktéllal, hatvanhárom lövést dördült, és hat embert öltek meg a támadók – mindannyian romák voltak. A gyilkosok börtönben ülnek, a kormányzat pénzügyi segítséget nyújt majd a családoknak. A háború utáni Magyarország legdurvább etnikai gyilkosságsorozata felett ezzel nagyjából napirendre is tértünk. Ez nem is abból látszik talán a legjobban, hogy a roma önszerveződés párszáz fős megemlékezésein túl alig esik már szó az áldozatokról, hanem abból, ahogyan az egész történetet a szélsőségesek távoli világába utaltuk: ott történt meg ez az egész, nekünk semmi dolgunk ezzel.

E tragédiával való szembenézés elmaradásában – de bizonyos értelemben megtörténtükben is – szerepet játszhatott az a nyolc-tíz éve beállt fordulat, ami a cigányokkal kapcsolatos általános közbeszéd eldurvulásában, a szegényekkel kapcsolatos politika büntetőjellegének megerősödésében és az erőszakra épített hatalomgyakorlásban egyaránt tetten érhető.

Ervin Staub szociálpszichológus, a csoportgyűlölet és csoporterőszak egyik elismert kutatója és – a Rodney King-zavargások utáni Los Angelestől Ruandáig – az ilyen események utáni lélektani munka egyik gyakorlati segítője szerint a csoporterőszak messze túlmutat a támadók egyéni motivációján.¹ Staub szerint a kibontakozó csoporterőszakban nem csupán a visszatartó erők hiánya érvényesül, hanem a szociális normák, intézmények és a kultúra olyan jellege is, amely a további és súlyosabb erőszakot lehetővé teszi. Az így felfogott kultúrának kiemelt szerepe van az áldozatok leértékelésében és dehumanizálásában, ami megkönnyíti a velük szembeni erőszakos fellépést, és annak az érvkészletnek az előállításában is, amely igazolja a cselekvést. Ennek persze vannak finomabb és durvább formái, a lustaként és alsóbbrendűként való bemutatástól a manipulatívként és tisztességtelenként, vagy a saját-

¹ Staub, E. (1999): *The Roots of Evil: Personality, Social Conditions, Culture and Basic Human Needs*. *Personality and Social Psychology Review* 3., 179–192. o.

csoportra nézve jelentkező veszélyként történő beállításig. A másik ilyen feltétele a csoporterőszak kialakulásának az emberek közötti viszonyok rendszerében fogható meg: például abban, hogy mennyire elfogadott az erőszak alkalmazása egy rendszerben, a családtól a kisebb közösségeken, például az iskolán át a társadalmi szabályrendszerekig. Mások ezt az erőszak rutinszerűvé válásaként írják le.²

Ma már tudjuk, hogy a romákkal szembeni támadássorozatot szélsőségesek követték el. Motívumaikra is fény derült, a vallomásaikból pedig kibontakozott az általuk vallott szélsőjobboldali ideológia is. Ez a nyíltan rasszista gyűlölködő nyelv ma minden további nehézség nélkül könnyen hozzáférhető, sőt nehezen elkerülhető Magyarországon. Elég fél órát a szélsőjobboldali portálokon tölteni: megkapjuk azt az érvekészletet és propagandát, amiben a cigányok nem emberek, veszélyeztetik a többség jólétét, sőt megmaradását, az ellenük való fellépés pedig hazafias hőstett. A tiszalöki Kóka Jenő meggyilkolása után néhány nappal a kuruc.info arról értekezett, hogy a lesből, hátulról hátra lőtt férfi nem is cigány, és a jogvédők találták ki az egészet, hogy rasszizmust kiálthassanak. Ez a primitív és beteges logika persze unalomig ismert, ezért még nem volna érdemes idecitolni. Amiatt azonban igen, amilyen szavakat ez az érvelés használ a „mökkától” a „fajtajegyig”, vagy addig, hogy „a füle »magyaros« (nem »mikiegér«)” stb.³ Ez az a nyelv, ahol már csak bátorság kérdése, hogy ezeket a rovarleírások részletességével ábrázolt tárgyakat akár meg is semmisítsük.

Arra azonban, hogy mi várható a szemlélt többségtől, az erőszakos cselekmények, például a gárdavonulások miért nem vezetnek széles tiltakozáshoz, a támadássorozat pedig miért nem okozott különösebb megrázkódtatást, máshol kell keresnünk a választ: a szélsőségesek világán messze túlmutató rasz-

szista magyarázatkészletben, a mindennapjainkat meghatározó hatósági és politikai rutinokban, és a politikai elit relativizáló stratégiáiban. A nyílt, zsigeri gyűléltre hangoló szélsőjobboldali beszédnek van még egy további hatása is: ezeknek a kijelentéseknek a fényében a szalonképesebbre hangolt, de ugyanolyan kirekesztő logikára építő érvelések már fel sem tűnnek. Bőségesen idézhetnénk példákat az egyetemi jegyzetbe kerülő fantáziálásról a roma kultúrában megengedett közeli rokonok közötti házasságról és szexről;⁴ a cigány népismereti könyvbe kerülő passzusokig arról, hogy a cigányok „alig 60 éve kezdték azt tanulni, hogy mi az idő, a munkahely, az írás-olvasás, a tisztálkodás, a magántulajdon”.⁵

Mások szerint⁶ – és ez már átvezet a hatalomgyakorláshoz – „2005 körül Európa sok országában egy meglehetősen gyors váltás állt be a romákkal kapcsolatos politikai diskurzusban”, együtt a romákra vonatkozó új politikákkal, a kirekesztő nyelv elterjedésével, valamint a gyűlölet-bűncselekmények és az interetnikus konfliktusok elszaporodásával. E váltás Magyarországon többek szerint⁷ a helyi szintről jött: az önkormányzatoknál kezdett „a cigányozás rendje”⁸ elterjedni, és mindez nem volt független a válság miatt növekvő mértékű elosztási konfliktusoktól sem.

Mindez pedig egy általánosabb, a szegényekkel szembeni büntetőpolitikai fordulatba illeszkedik, amiben az erőszak minden további nélkül megengedett. Mégis, kinek, minek tekintjük a hajléktalanokat, amikor rendőrökkel vitetjük el őket a belvárosból, vagy éppen helyi népszavazáson tiltjuk meg, hogy a kukáinkból egyenek? Az erőszak in-

2 Bauman, Zygmunt: *Holokauszt és modernitás*. Új Mandátum, Budapest, 2001.

3 <http://kuruc.info/r/35/39372/#ixzz2gvfM26IX> (Lapunk szellemiségével ellentétben, hogy a nevezett portál hivatkozását közzétegyük. A szerző szándékait a források megjelölésére ugyanakkor tiszteletben tartjuk. – A szerk.)

4 Roma Sajtóközpont – Index: http://index.hu/belfold/2012/10/26/jeszenszky_geza_szerint_a_romak_kozott_hazasodhatnak_a_testve-rek/.

5 Székely János: *Cigány népismeret*. Szent István Társulat, Budapest, 2010. (A hivatkozott szerző a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia cigánypasztorációval megbízott püspöke.)

6 Michael Stewart: „New Forms of Anti-Gypsy Politics: a Challenge for Europe”. In *The Gypsy 'Menace': Populism and the New Anti-Gypsy Politics*. Michael Stewart szerk. Columbia/Hurst, 2012.

7 Janos Zolnay: *Abusive Language and Discriminatory Measures in Hungarian Local Policy*. In Michael Stewart szerk.: i. m.

8 Feischmidt Margit–Szombati Kristóf: *Cigányellenesség és szélsőjobboldali politika a magyar társadalomban*. Gyöngyöspata – és a hozzá vezető út. Esély, 2013/1.

tézményesülését és rutinszerűvé válását nemcsak a hatóságok teszik lehetővé azzal, ahogy például a gárdavonulásokat kezelik (pl. a romák házára köveket dobáló gárdisták esetében azzal tagadták meg a nyomozást, hogy a cselekmény nem lépte át békés jelleget),⁹ hanem a politika is bátorítja azzal, ahogy egyre inkább rendészeti eszközökkel kezeli a szegénységet. Mindez helyi szinten a média által széles körben bemutatott erőszakos és aggályos közrendvédelmi razziákhoz és bírósági gyakorlathoz vezetett.¹⁰

E kérdés harmadik dimenzióját a szimbolikus politikai megnyilvánulások adják: ahogyan a rasszizmus kérdése ma Magyarországon a politika foglya. A rasszista kijelentések nyomán kialakuló viták elsősorban pártpolitikai meghatározottságúak, ami nemegyszer a kérdés bagatellizálásához vezet. Mindezt jól mutatja, ahogyan a támadássorozattal egy időben – és utána is – próbálták a politikai oldalak előértelmezni, vagy politikai haszonszerzésre használni a történeteket, a „gettó- vagy uzsorás-bűncselekmény” sugalmazásoktól a szocialista hatalmon maradási forgatókönyvekig.¹¹ E relativizálás a kormányzati közlemény rangjára emelkedett, amikor a felzárkóztatásért felelős államtitkár – egy nevezőre hozva az előre kitervelt rasszista gyilkosságsorozatot és a közúti balesetet követő olaszliszka emberölést – így fogalmazott: „Tatárszentgyörgy, Nagycsécs és Olaszliszka áldozatai ugyanannak a gyűlöletnek az áldozatai”.¹²

Ezek után nem érdemes nagyon csodálkozni azon, hogy nagyjából hasonló mintákat követhetett a közvélemény aktívabb része: egy, az ítélelhirdetés napján megjelent tudósításokhoz fűzött „kommentek csaknem kétharmada (60%-a) sem a cigányokról, sem az ítéletről nem mondott véleményt – ezek jelentős részét politikai vita töltötte ki. A politikai hangolás, illetve a történetesen romák

által elkövetett bűncselekmények kontextusa olyan erősen befolyásolta az ügy megítélését, hogy az az áldozatok szempontját gyakorlatilag kitörölte.”¹³

Kicsit leegyszerűsítve a kérdést, a közbeszédben és a politikában beállt fordulat a mainstream médiumok bármilyen érzékeny tudatossága mellett is a romák médiaképének nagymértékű romlásához vezetne – elegendő, ha a politikusokat pontosan idézik, és beszámolnak a közpolitikai döntésekről. 2011-re a roma médiakép annak ellenére kriminalizálódott minden korábinál nagyobb mértékben, a roma szegénységet pedig úgy társítják minden korábinál inkább a devianciákkal,¹⁴ hogy közben ugyanebben az időszakban a cigányellenes beszédet és az ún. cigánybűnözés kategóriát intézményesítő Jobbik a támogatottságánál is jóval kisebb arányban szerepel a mainstream média felületén.¹⁵ Ez még egy érv emellett, hogy e fordulat nem írható le kizárólag a szélsőséges politika térnyerésével.

Természetesen nem azt mondom, hogy a közbeszéd durvulása és a szegényekkel/cigányokkal szembeni politika lenne önmagában a felelős a támadásokért. Azt azonban igen, hogy az előbbieket bátorítást adnak a támadóknak, akár a tetteik igazolásához használt érvkészletben, akár áldozataik dehumanizálásában. Önáltatás lenne azt mondani, hogy ez a világgép valahol messze, a mi közösségünkön kívül formálódik, és hazug önfelmentés ezt az egész történetet a távoli szélsőségesek ügyeként lezárni. Az ő világgépünk ezer szállal kötődik a ma többségiként elkönyvelt, konszolidáltnak tekintett diskurzusokhoz, és ami még rosszabb, politikákhoz. Ezek kialakításához pedig magunk is hozzájárulunk, akár tevékenyen, akár hallgatásunkkal.

13 Bernáth Gábor–Krekó Péter: *A romákkal szembeni támadássorozat ítélete és fogadtatása mainstream kommentarénakban*. Kézirat, 2013.

14 Lásd Bernáth Gábor–Messing Vera: *Szélre tolva – Kutatási zárójelentés a roma közösségek többségi médiaképéről, 2010–2011*. Médiakutató, 2012. (<http://www.amenca.hu/index.php?page=kutatas>)

15 Vö. Bíró Nagy András–Boros Tamás–Varga Áron: *A szélsőjobboldal Magyarországon*, 2012. (<http://www.policysolutions.hu/userfiles/elemezések/A%20sz%C3%A9ls%C5%91jobboldal%20Magyarorsz%C3%A1gon.pdf>)

9 <http://tasz.hu/politikai-szabadsagjogok/etnikai-mocskolodas-es-megkovezes-bekes-jelleggel>

10 Vö. pl. <http://romasajtokozypon.hu/szegenyeket-sujto-razziak-miskolcon/>

11 Papp László Tamás: *Kakukktojás a kigyófészekben – a paranoia haszna és (k)ára*. Beszélő, 2011. május.

12 <http://old.wekerle.gov.hu/?kinek=1305&cikkid=10325&listabol=1>

Szeles Judit

SZÜRKE IRODALOM

Svédországban úgynevezett
fehér könyvet adnak ki
abban az esetben
ha az állam valamit
tisztázni akar

fehér papírnak nevezik
a hivatalos dokumentumokat

a kormányzati és kereskedelmi
fehér könyvek a licencekkel
technikai jelentésekkel együtt
adják az úgynevezett
szürke irodalmat

Svédországban 2014-ben adtak ki
fehér könyvet a romákról
a könyvben tisztázzák
az évszázadok alatt
a romák ellen elkövetett
bűnöket
a nyilvános üldöztetéstől
a második világháború előtti
listázásokon át
a hétköznapi cigányozásig

a romák hátrányos megkülönböztetéséről
szóló fehér könyvet
március 25-én mutatták be

a vendégek között ott volt
a göteborgi Diana Nyman
a göteborgi romatanácstól

a kétszázötven vendéget
a stockholmi Sheraton Hotel
látta vendégül

a fehér könyv bemutatásának napján
a Sheraton Hotel
reggelizőjében
Diana Nyman reggeli nélkül maradt
csak egy csésze kávéat kapott

a hotel lobbyjában
mert a romák hátrányos megkülönböztetéséről
szóló fehér könyv
bemutatásának reggelén
a személyzet nem szolgálta ki
Diana Nymant
sőt még a hotelkártyáját is
fel kellett mutatnia
mert a személyzet nem hitte el
hogy a szálloda vendége

a félreértést az okozta
hogy Diana Nyman
a svédországi romák
népviseletébe volt öltözve
fekete rokokós szoknyába
fehér csipkés blúzba
és fekete lajbiba

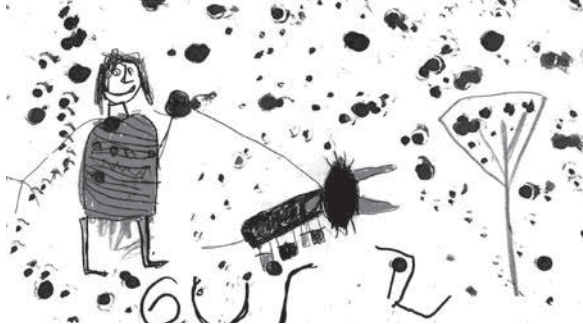
Diana Nyman feljelentette a hotelt
a diszkriminációs ombudsmannál

Svédországban úgynevezett
fehér könyvet adnak ki
abban az esetben
ha az állam valamit
tisztázni akar

fehér papírnak nevezik
a hivatalos dokumentumokat

a kormányzati és kereskedelmi
fehér könyvek a licencekkel
technikai jelentésekkel együtt
adják az úgynevezett
szürke irodalmat

VÁNDORLÓK

a Skandináv-félszigeten kezdeben vala a jég az utolsó jégkorszak végén az olvadásnak indult ezzel egyidőben az európai kontinens felől állatok jelentek meg

azt mondják, az első számik észak felől a jégen érkeztek

a jégkorszak idején Skandinávia még lakatlan volt az olvadás után érkeztek az első bevándorlók

Svédországban mindenki bevándorló kezdve az első germán törzsekkel és a számikkal majd a holland hajóépítőkkel, franciákkal és végül a szómáliaiakkal, etiópokkal

Svédországban mindenki svéd svéd az, aki svédül beszél a bevándorlók nyolcvan százaléka beszéli a svédet

a hús százalékuk soha nem hagyja el az otthonát az otthon faszagú az otthon pinaszagú az otthon szeszszagú az otthon mindenszagú

a svédek sokat sétálnak a bevándorlók sokat sétálnak egész életükben sétáltak egyik országból a másikba a legtöbbet a svédországi romák sétáltak úgy is hívják őket, hogy vándorlók

törvény akadályozta a letelepedésüket vérdíjat tűztek ki a fejükre ezért folyamatos menekülésre kényszerültek

a vándorlók mára már mindenhol megtalálhatóak számukat ötvenezerre becsülik a legtöbbjüknek mára már svéd nevük van

a bevándorlók nyolcvan százalékának svéd neve van Svédországban mindenki bevándorló az utóbbi hónapban 7,6 százalékról 8,6 százalékra emelkedett a munkanélküliség a munkanélküliség a fiatalok és a bevándorlók körében a legmagasabb

Svédországban mindenki svéd svéd a kurd kebab svéd a jugoszláv hajógyári munkás svéd az orosz prostitutál svéd a görög orvos svéd a franciakrémés svéd a királyi család svéd a szómáliai bevándorló svéd a roma kisebbségi svéd a zsidó kisebbségi svéd a finn kisebbségi svéd a számi kisebbségi

a többség Svédországban bevándorló csak a jég eredeti

csak a jégkorszak megszűnte után települt be Skandinávia először tundra, aztán fák is először a fenyőfélék utána a nyírfélék aztán más lomboserdő

Svédországnak erdőszaga van kivéve a szómáliaiak otthonát ott pinaszag van meg rizsszag a szómáliaiak sok rizset esznek

a számik vérpalacsintát és rénszarvasszívet

Csernobil óta nem veszélytelen rénszarvast fogyasztani

a germán törzsek szárított halat és főtt krumplit esznek ősszel homárt és rákot de csak egyetlen napon az év más napjain húst hússal halat hallal krumplit krumplival esznek

a svédek nyolcvan százaléka evett már homárt
a húsz százaléku rendszeresen eszik valamilyen
rákot
folyami rákot vagy garnélát

a svédek fele bevándorlásellenes
nyíltan bevándorlásellenesnek lenni nem szokás

azt mondják, Svédországban mindenki bevándorló
ezt mondják a történészek
de ez nem érdekli a malmói traktoristát
amikor a bevándorlás ellen nyíltan tüntet

a svédek tíz százaléka Nagy-Svédorszárol álmodik
még a kalmari uniós időszakot sirja vissza
a kalmari uniós perszónáluniók sorozata
melyek Dániát, Norvégiát és Svédországot
egy uralkodó alatt egyesítették a
tizenkettedik és tizenhatodik század között
véglegesen 1523-ban bomlott fel

Első Gusztáv trónralépésével
a tizenkilencedik század közepén
egy skandinavista mozgalom bontakozott ki
amely az egykori kalmari uniós országainak
újraegyesítését tűzte ki célul

Malmö Skåne megyébe tartozik
Skåne sokáig a dánoké volt
a nyelvjárásuk is különbözik
a többi svéd nyelvjárástól

a skåneiek egy része független autonómiát kíván
a skåneiek egy része nyíltan bevándorlóellenes
nemcsak a skåneiek egy része az

Svédország a svédeké
svédek élnek még a szomszédos Finnországban
Norvégiában és elszórva a Baltikumban

a svédek szeretnek sétálni

a romák szeretnek a legjobban sétálni
végigsétálták először Finnországot
utána egész Skandináviát
Izlandra viszonylag kevesen jutottak
mert a romák félnek a gejírektől

Péntek Orsolya

KÁLYHA

– Megmondom – gondolta Szerke a hatalmas bérház kapujában, ott, ahol futás közben régen megpihent, és ahol most az otthona volt, állt éjjel kettőkor a lépcsőn, és pihegve szívta a cigarettát. Adam ölelésére gondolt, arra, hogy a melle közé engedte egy órája, és a fiú az öléből itta a vizet a kádban, arra, hogy a teste, amely a férfinak, akivel együtt élt, úgy válaszolt, mintha megszokott mondatokat morogna, amelyekre oda sem figyel, Adam kezében beszélt, fecsegett, dadogott, hadart és kiabált, és vágni kezdett újra rá, pedig még csak egy órája hagyta ott. Szimatolta a szélben a bőrén maradt szagot, aztán ráfogott a korlátra, erősen, és felrakta a lábát, hogy kinyújtsa a combizmait belül, majd, ahogy elmúlt a remegés, felszaladt a lépcsőn.

A lakás üresen, hidegen ásított rá, és amikor lerogyott a konyhaasztalnál, észrevette, hogy a mosogatóban magasan áll a szennyes edény, és a pult körülötte tiszta ételmaradék.

– Gyere már – mondogatta, amíg mosogott, és elpucolt mindent.

– Gyere már – mondta, amikor söpörni kezdett, és ahogy Timur belépett, elé állt.

– Kurva – ordította a férfi, aki teljesen részeg volt, és a szeme szűk rés volt az arcán, aztán pofon vágta, és Szerke orrából folyni kezdett a vér. Lassan csöpögött a felsöpört padlóra, pedig felmosni nem akart.

– Rohadt kurva – lihegte fölötté a férfi, és belemarkolt a hajába, aztán megpróbálta átfogni a derekát, de amikor Szerke kisiklott, elesett.

– Feküdj le – mondta neki, és felé nyújtotta a kezét, hogy segítsen neki felállni, de a férfi felé köpött. Szerke kinyitotta a vécéajtót, hogy elővegye a felmosóvödröt, és közben a vécébe köpte a vért.

– Kivel kúrtál? – ordította Timur a szobából, és Szerke érezte, hogy fellobban benne a düh, a régi, ismerős düh, amelyet azóta nem érzett, mióta az oltár előtt egyszerre mondott igent és nemet, mint egy csaló, egy kurva, egy hamiskártyás, egy betyárbecstelen, aki az Isten ellen szövetkezik az Istennel, néha ezt hitte, hogy embert mentsen.

– Mindenkiel kúrtam – sikította, hogy zengett a bérház, és a falba vert, amitől a keze is felszakadt, az ökle nyomán a lambériából pedig levált egy darab.

– Sosai Oyama büszke lenne rám – gondolta keserűen, míg a véres kezével megtörölte a véres orrát, és kirángatta a hálósákokat a gardróbnak használt kamrából, aztán a fürdőkádba feküdt, végül a vizes zsákkal a szoba közepére vonult, és a könyvespolc alsó sora felé fordulva elaludt.

– Bizánci ikonok – olvasta reggel, amikor felébredt, arra, hogy Timur a haját simogatja.

– Zorica – suttogetta a dédanya és az ő második nevét; az olasz dédanya meg Auróra volt, egy harmadik Hajnal, és így lett Szerke *Zorahajnalauróra* egyszerre három nyelven, amikor szerették, Pécsen és Budán. Nagy levegőt vett, átfordult a kezén, majd az ajkába harapott a fájdalomtól, de amikor meglátta a férfi párás, kék szemét, végül nem mondott semmit sem.

– Ne haragudj – mondta Timur, a kezébe vette a sebes kezét, és Szerke gyomra felfordult, sikítani akart, ordítani, ahogy a torkán kifer, elordítani, hogy mi történt a szélszagú fiúval, aki az öléből itta a vizet, és jó lenne, ha az öléből inná a vizet ma is, végül engedett a férfinak, és némán feküdt alatta, mozdulatlanul.

– Most már tudod – gondolta, ahogy meztelenül a konyhába ment, és felfuttatta háromszor a kávé, aztán bevitte szótlanul. Adam meg akarta ölni, amikor délután elmondta neki, a fehér fotelban, előadás alatt, míg Lili bent jegyzetelt, és fogta a bekéült kezét.

– Mondtam, hogy férjnél vagyok – közölte

Bíró Timi

ELÉG LEGYEN

Vesd le magadról a fájdalom fűzőjét.

Jaj, már a bordáid is összenőttek.

Mint megkötözött fegyencek súrolják egymást.

Szorgalmasan passzírozzák a levegőt belőled.

Az, ami most összetart, színtiszta látszat.

Az, hogy feszesnek érzed magad, összeesküvés.

Az illúzió és a remény erős szövete fogja át
összeroskadni készülő tested.

Még tart, még tart.

Egyre vékonyabb csíkokban áramlik benned a vér.

Még beszív és kifúj:

Felboncolt bánat helyére a felboncolatlan.

Szorít és feszít, a csontok belseje csupa repedés

Dühöngő üregek töltik ki az eltévedt szenvedést.

Szerke anya hangján, keményen, úgy, ahogy kell. A fiú utánaindult.

– Nem tudom, hogyan tovább – mondta, és Szerke azt válaszolta:

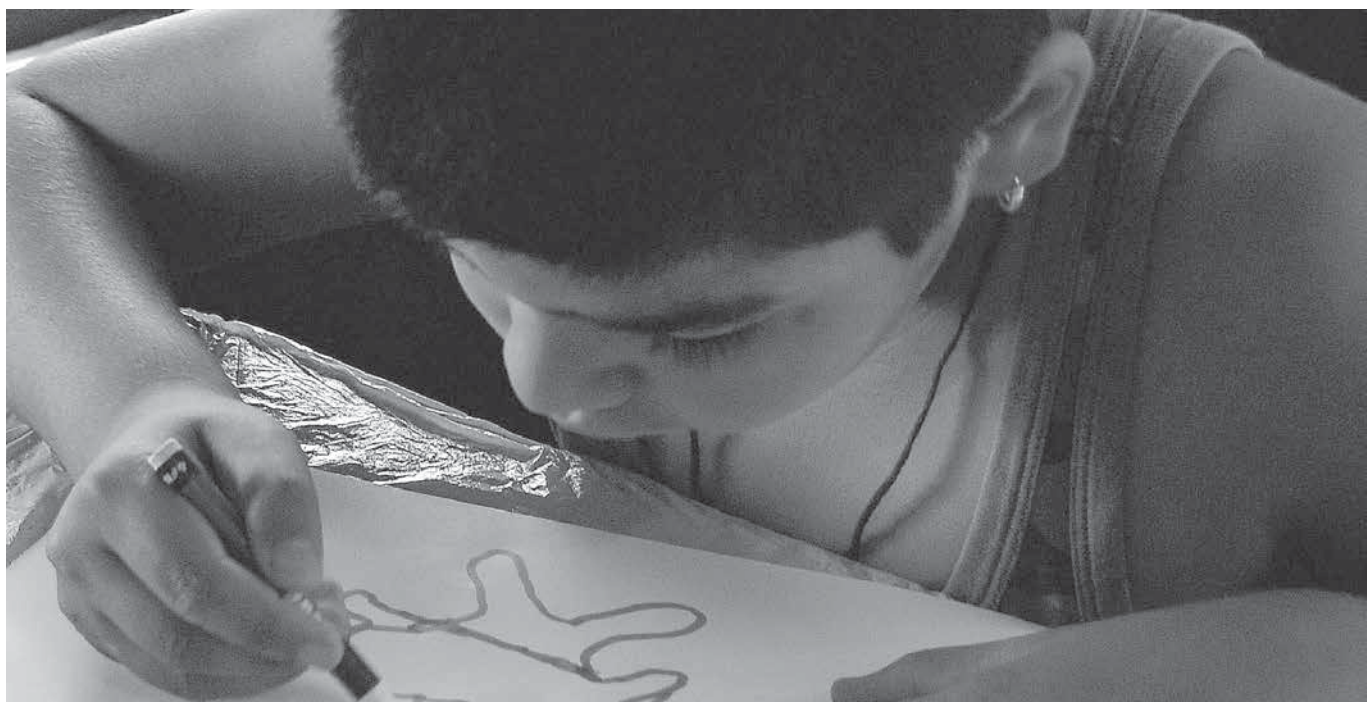
– Én sem – aztán koppant a feje Adam vállán.

Mégis, már délután kimentek a fiú szüleinek kisházába, a város túloldalára, és amikor meglátta a zöld szemes kályhát és a kertben a diófát, úgy ült le az ágy szélére, olyan könnyű boldogsággal, mint aki hazaért.

– Nem válhatok el, tudod? Nincs hol laknia – mondta a fiúnak ölelés után és ölelés előtt, és amikor kézen fogva álltak a buszmegállóban, amely egy karám előtt volt, amitől úgy tűnt, mintha az állatok is a buszt várnák, Szerke átölelte egy kihajló ló nyakát, aztán mélyet nyelt a hatalmas levegőből. Buda a két szélén tulajdonképpen összeér – gondolta.

És a kora tavaszról tavasz lett, aztán kora nyár, és Szerke még arra sem vette a fáradságot, hogy szóljon a rossz főiskolán, hogy most már biztos ne várják. Olykor, amikor eszébe jutott Timur arca és a szája mellett lecsorgó két ránc, eszébe jutott, hogy neki azért szólni kellene.

Amikor hazaért, Timur mégsem volt otthon soha, és Szerkének később eszébe jutott, hogy amíg Timur kiabált, ha olykor mégis

egyszerre aludtak otthon, ő soha nem kérdezte meg, hogy a férfi merre járt.

Néha, amikor meglátta Adamot a Kazinczy utca sarkán, a játszótérnél, aztán elindultak a szűk utcán lefelé, gondolatban lefestette az utca minden szögletét, és minden képet elrakott. Sorakoztak a fejében a képek, az éles utcaszögletről, a zsinagógáról, ahogy reggel besüti a nap, a Wichmann kocsmá sárga üveges ajtajáról, amelyen valami piros csorog végig egy júniusi dögmeleg éjszakán, és akkor az egyik képen feltűnt az utca végén az első alak, egy szőke kislány, aki megy a városban, egyedül.

Néha hajnalban festett, öttől nyolcig, a konyhában, ahol végre meleg volt és ragyogott a nap, és a lenolaj meg a kávé szaga örökhajnalt ígért, aztán nyolckor lement újra futni, csak egy kört, és leült a templomrom falára, a friss zöld fűcsomók közé.

– Legalább őszig – mondta, és nézte maga körül a kicsattanó bokrokat, a futó záporban megfürdött, csukott, még sötétlila orgonafürtöket, ahogy átmelegíti őket az egyre erősebb nap, aztán visszament, és bevitte a kávéját Timurnak.

Minden reggel sietett, de éjjel járt haza, néha tizenegykor, néha kettőkor. Ültek Adammal a Duna-parton, máskor az Alagút tetetjén, és

játszottak a szavakkal és a csókokkal, vagy szívták a fogpiszkálót a Kiskacsában, mert a cigarettájuk elfogyott, és hétvégén, amikor Timur hazament a Tiszára, Szerke takarítás helyett futott a város másik végébe, a kis házba, ahol a hidegebb napokon Adam megrakta a kályhát, hogy sötétzöld, hatalmas meleg lett, délelőtt meg feküdtek a hintaágyban, a szélvédett sarokban meztelenül a könyvekkel, de kiesett a kezükből az újkor története.

– Nem válhatok el – mondta Szerke az egyik este újra, amikor Adam sokadszor kérte, és telement keserűséggel a szája, némán ültek a kertben, és ringtak, föl és le, és Szerke rágyújtott.

– Ha hazamegy, meghal – mondta csendesen, és a május hirtelen túlzásnak tűnt. Akkor bevallotta végre, hogy a férfit jó ideje ő tartja el, abból, amit az antikváriumban keres, ő és a saját anyja, aki gyűlölte Szerkét, az első pillanattól, és minden hétvégén telepakolta Timur zsebét pénzzel, és a sötétkék táskáját dobozokkal és üvegekkel, amelyekben sült hús és palacsinta volt.

Egyszer felküldött egy egész kacsát, és azt üzenté, ha nem tudná, mit kell vele kezdeni, kérdezze meg az anyját. Szerke nézte a dögölt állatot, amely délután még az udvaron totyoghatott, és úgy képzelte, meleg lehet

még a teste a tollak alatt, a hónaljában biztos, aztán nézte a kacsza arcát, kíváncsian, a konyhaasztalon, végül felhívta Dorkot, hogy vigye a madarat, ahová akarja, vagy kérdezze meg anyát. És Dork megkopasztotta és megsütötte, és áthozta a két combját, amelyeket Szerke feltálalt Timurnak másnap este.

– Dorktól, szeretettel – mondta, és a zsömlébe harapott, amelyet tormakrémmel kent meg, és narancsszeleteket rakott rá, de a húsból nem evett. Elképzelte, hogy mit mond majd a férfi a következő hétvégén otthon, mert valamit mondania kell, már a főtéren, ahol a közért és a kocsmá van, rögtön akkor beszélnie kell, amikor kifordul a busz, amelyről leszállt, és az anyja felrakja a fekete férfi bicikli csomagtartójára az üres kék táskát.

– Vetted volna el a másik lányt – hallotta Szerke magában szombatán, amikor a férfi leszállt a fordulóban a buszról, és az öregasszonyok a másik oldalról nézték, hogy nem autóval jön a fővárosból, mint a többiek, és az anyja biciklijén tolják a szakadt táskát.

Szerke elszégyellte magát, mint amikor régebben hozzájuk utazott, és nézte köröskörül a tájat, ami olyan más volt, mint Baranya.

Más volt a színe és a szaga, és más volt a hatalmas táblákon az út mentén a fény, sápadtabb és hidegebb, hiába volt július és déli, és amikor a buszfordulóban leszállt, ott ültek az öregasszonyok. Megpróbált mosolyogni, mint Pécs környékén szokott, Pellérdén és Szennán, vagy Nádasdon, ahol nagyanya régen tanított, és ahol gyerekkora óta visszamosolygott rá az ég, az erdő, a hegy, az utca, a kerítések, az első kertekbe ültetett gladióluszok és rezgők meg a rózsák, a ház előtti padon az öregasszonyok, a sarki boltosok és a kis templomok papjai, az új tanítónők és a cigánygyerekek, akikkel néha együtt futott az utca végéig, aztán vissza, míg nagyanya a volt tanítványaival beszélt azon az összevissza nyelven, akik öregek voltak, öregebbek, mint ő maga, és akiknek magokat és gyógyszert hozott a városból, és akik magukhoz szorították Szerkét olykor, bele a füstszagú szoknyáikba, és értették, amikor megütötte kétszer a szívét.

– Ismeritek a jeleket? – kérdezte egyszer egy öreg cigányasszonytól, kérdőjellel hajlítva a kezét, aztán mutatta a kitért öt ujját tenyérrel az ég felé, és az öreg cigányasszony

bólintott, azután összeérintette lassan a két kitárt tenyerét.

– Ez mit jelent? – kérdezte Szerke jelekkel, de az öregasszony nagyanyát nézte, mint a gyereket, pedig valaha nagyanya tanítványa volt.

– Időben megtudod – mondta neki cigányul, Szerke mégis értette, értette a szeméből egészen, és amikor Dork megígértette vele, hogy nagyon figyel, kinek mondja ki életében a legfontosabb mondatot, eszébe jutott.

Aztán egy idő után nem mentek többé abba a faluba. Az öreg cigányasszonyok meghaltak, és meghalt nagyanya ottani barátnője is, a tanítóné, pedig Szerke még kamaszkorában is kérte nagyanyát, hogy vigyenek vitamint és gyógyszert.

– Nem tudom már, kinek kell segíteni – ütötte el nagyanya, és Szerke tudta, hogy nagyanya feladta, feladta a cigányokat, pedig vagy ötven évig, tanítóképzős korától küszködött, hogy engedjék őket iskolába, egyszer egy kislányért addig könyörgött, amíg az gimnáziumba, aztán egyetemre került, és évekig nagyanyáéknál lakott, a kisházában, aztán disszidált.

– Én itt csak cigány maradok – mondta nagyanyának, aztán rendületlenül küldte a lapokat és a fényképeket Amerikából, egészen a nyolcvanas évekig, amikor elcsöndesedett.

Ha Baranyában még cigányul is értett, itt, az Alföldön széttört a mosolya a busz nyomán leülő porban, és Szerke úgy érezte, hogy verik a szemükkel, és tépik a haját, mint ahogy a kurvákkal szokás.

– Kis szotyka, de már elvetette magát – hal-

lotta maga mögött, amikor elindult a főutcán, és a kerítések mögött csaholtak a kutyák. Még csak kétszer volt a faluban, amióta összeházasodtak, és félt, hogy eltéved, mégsem merete megkérdezni az utat, a könyvét szorította magához, a kötetet, amelyet az öreg árazott le a szeme láttára, és amelynek minden sorát betéve tudta, mégis azt olvasta a vonaton.

– Csókolom – köszönt be az udvaron át, és látta, ahogy Timur anyja a kertben föláll.

– Nincs itthon – mondta kurtán, aztán megfordította a kulcsot a kapuban, és Szerke látta, hogy végigméri, tetőtől talpig, végül megfordul, és elindul befelé, a házba.

– Ezt hoztam – vette elő a zsákjából a csokoládét meg a kávé, amit anya küldött, de az öregasszony, ahogy elvette, lerakta a csomagot a kredenc szélére, és zörögni kezdett a lábosokkal.

– Nem vagyok éhes, köszönöm – mondta Szerke olyan szelíden, ahogy csak tudta, és megkérdezte az időjárást, a vizet, hogy magasan van-e, és hogy tojnak-e a tyúkok, de mert az öregasszony mindenre egy-egy szóval válaszolt, Szerke hamar kifogyott.

Csak akkor szólalt meg újra, amikor látta, hogy az öregasszony a vödörbe, ahol a lepucolt zöldséghejat tartja, beleönti a mosószeres vizet, és elindul, hogy kiöntse a csirkéknek.

– A csirkén át mi is megesszük a mosószert – mondta Szerke halkán, olyan halkán, ahogy csak bírta, de az öregasszony legyintett, és továbbment. Timur kettő körül esett be, és Szerke megérezte rajta a pálinkaszagot.

– Menjünk haza reggel, kérlek – bújt hozzá a tollas dunyha alatt este, és a kezét az arcára tapasztva aludt el, hogy ne érezze a ház zsír- és alma- és dohszagát, de reggel, amikor a férfi felkelt, hiába kérte tovább, itta a pálinkát, és Szerke egyedül ment végig a főutcán, egyedül szállt fel a buszra, és amikor visszanézett, kiöltötte a nyelvét a buszablakon át az egyik öregasszonyra, olyan mélyen, ahogy csak tudta.

– Ezt még add hozzá – mondta magában, és nézni kezdte a szemközti ülésen az öreg cigány kérges kezét, aki apróra végigvizsgálta Szerkét, nyugodtan, aztán a semmi jelét mutatta, elfújva a port a tenyeréről.

AMIKOR NINCS MIT TENNI

– regényrészlet

Ildi csendben nézte a férfit, aki köszönés nélkül lépett be éjfél körül a kis ház egyetlen szobájába, nekiment a bejárat előtt elhelyezett frizsidernek, „kurva élet, de szűk itt a hely”, morogta, a másik oldalon egy kopott piros kanapé állt, a kettő között épp csak el lehetett férni, ha nincs túl hideg, napközben ott szoktak inkább ülni, a lakásban csak a duplaágy, két szék és egy asztal volt, rajta elektromos rezsó a főzéshez, a mosogatást és a fürdést a kertben oldották meg. A férfi a fehér kapucnis melegítőfelsőt még levette magáról, jobban mondván leejtette maga mellé a földre, és büdösen, koszosan végignyúlt az ágyon. Amikor Ildi közel ment hozzá, érezte a bőréből áradó savanyú pálinkaszagot, amely erős hagymaillattal keveredett, „zsíros kenyeret is zabáltál, baszod”, mondta halkán, nehogy a gyerek felébredjen, nemrég tudta csak lerakni, az istennek sem akart elaludni, pedig már háromszor is megetette, büfiztette, de az csak nyekergett, mint egy kölyökmacska. Egy darabig hagyta, hadd kalimpáljon az ágyon, remélte, hátha magától elalszik, addig a tele-

fonján tetriszezett, bekapcsolta a tévét, azt a gyerek is szereti, jutott az eszébe, mindig hatalmasra nyitott szemmel figyelte a világitó képeket. Így telt el egy-két óra, de aztán a nő csak megunt, legalább ilyenkor legyen már egy kis nyugtom, reggel úgyis minden kezdődik előlről, gondolta, próbálta a gyereket a hordozószekéjében ringatni, aztán lefeküdt mellé az ágyra, paskolta a fenekét, hát-ha. Este tizenegy volt, mire sikerült végre elalattani. „És akkor most még ez is hazaállít ilyen állapotban”, motyogta, és majd szétvetette a düh, amikor ránézett a hason fekvő szuszogó testre, eddig ez nem volt nálunk divat, de úgy látszik, most már ez jön, dohogott magában. Négykor vége volt a munkának, Sanyi azt ígérte, hatra otthon lesz, hogy a nő el tudjon menni Inciékhez, ott lehet gépezni, van internet, kaptak ingyen csomagot kipróbálni, de Sanyi nem volt sehol, a mobilja ki volt kapcsolva, és hiába kereste a férfit délután a Kispipában, ott sem találta. Legszívesebben otthon hagyta volna a gyereket, ha az apjának nem fontos, akkor neki miért legyen, gondolta, tudhatta volna előre, hogy ez lesz, folyton csak ő van vele, egy percre nem tud elszakadni tőle, folyton üvölt vagy eszik vagy altatni kell, egy nyugodt éjszakája nincsen, még csak négyhónapos, de már teljesen rátelepedett. Még szerencse, hogy a budi kint van a kertben, ott legalább nem hallja, legalább arra a tizenöt percre azt hiheti, egyedül van, dehogy fog ő azon aggódni, mit csinál a gyerek odabent. „Ugyan, mit csinálna”, mondta múltkor az anyósának is, „még forogni sem tud, az üvöltéstől legalább tágul a tüdeje”, de az anyósát nem lehetett meggyőzni, „az orvos megmondta, hogy a műtét után fontos a nyugalom”, vitázott vele, mire Ildi nem bírta magát türtőztetni, „és az én nyugalomam kinek fontos”, az anyós meg csak legyintett, „milyen anya vagy te”, mondta halkán, és már fordult is el, de Ildi ezt nem hagyhatta szó nélkül, „még hogy én, és veled mi van”, kérdezte, „aki beadtad Sanyit lelenyce csecsemőként, te akarsz engem kioktatni”. „Nem tudsz te semmit”, fordult vissza hozzá égő tekintettel Mária néni, „sem-mink nem volt akkor, érted, semmink”, és a

saját emlékeitől meghatva, az ég felé emelt szemekkel, szűzmáriaként révedt a meszeségbe. De Ildi csak felröhögött, „és akkor honnan volt pénz a többi hatra, mindenki tudja, érti, mindenki, hogy az egész csak azért volt, mert Sanyinak más volt az apja, hogy Pista bácsi nem tűrte az idegen fattyakat”. Mári néni erre már nem mondott semmit, csak a gyereket akarta magához ölelni, „látod most is, hogy sír, nem szabad a fejük felett veszekedni”, mondta egyre halkabban, szinte bársonyosan simogatva a leheletével a babaarcot, „vigyázni kell a beteg szívecskére”, suttogta, „nem baj, kicsim, te csak ne aggodj, nagyanyád is lyukas szívvel született, aztán nézd meg, százévesen is itt van”.

Ildi nézte ezt a ráncos, vékony asszonyt, a kezét, amelyet ezer ér hálóz be, „nem is értem, hogy bírt maga hét gyereket szülni”, mondta neki, miközben lerogyott a székre, rágyújtott egy cigarettára, és azt számolgatta, még mennyi idő, míg újra szabad lehet. Ő ezt az egészszet nem így képzelte el, igazából nem is gondolta végig, pedig már nem volt fiatal, harmincöt éves volt, mire beadta a derekát, ahelyett, hogy hallgatott volna a megérzéseire, annyira reménykedett, hogy nem fog összejönni, elég lesz, ha ő ott belül nem akarja, „minek még egy gyerek erre a világra”, mondta régebben Sanyinak, de a férfi kiabálni kezdett, „bolond vagy te, asszony, hisz nincs nekünk egy se, istenem, micsoda öröm lenne egy ilyen picike”, azzal összegömbölyítette a kezét, mintha egy kismacskát tartana benne. Ildi nem szólt semmit, csak eszébe jutott a két terhessége a hat év alatt, mindkét alkalommal elhalt a magzat, a gyerek érzi, hova kell jönnie, gondolta akkor, de ezt másnak nem mondta, mit szóltak volna az unokatestvérek, mindenhol két-három gyerek, mintha kötelező lenne a szenvedést legyártani. Ő nem akart felnőttként is így élni, elég volt magáról gondoskodnia, az sem ment mindig, jó volt, ha az albérletet és egy bevásárlást ki tudtak fizetni abból a pénzből, amit a főzélkárban kapott a mosogatásért. „Most kell élvezni, amit csak lehet, utána úgymint szenvedés az egész, minek szúrjunk ki még egy gyerekkel is”, mondta Sanyinak, de az csak legyin-

tett, „legyél már nő”, magyarázott üvöltve, mintha Ildi attól jobban megértené, ha hangosabban mondja, „a nőknek akarniuk kell a gyereket”. És akkor tessék, gondolta, ez a faszkalap is csak azt tudja hajtogatni, hogy majd csak minden elrendeződik, de hát nem történik semmi, csapta oda a lábost az asztalhoz, miután felkelt az ágyból, megéhezett egy kis krumplisztára, amit az anyósától kaptak két napja, Sanyinak akarta hagyni, de most meggondolta magát, „jött volna haza időben”, dűnnyögte, majd mohón kikanzalazta a maradékot a lábostól. Mintha egy hete nem evett volna, olyan jólesett neki, külön érezte a krumplit, a hagymát és a zsírt, az ízektől bizseregni kezdett a tarkója, és mintha apró hangyák futkároztak volna rajta a háta közepétől a feje búbjáig. Amikor végzett, ő is lefeküdt a másik kettő mellé.

Aznap éjjel a gyerek egyszer sem ébredt fel, mintha érezte volna, hogy az apja helyett rajta töltené ki a dühét az anyja, és amikor reggel fél hétkor felsírt, Ildi már ébren volt, csukott szemmel feküdt az ágyban, reménykedett benne, hátha vissza tud még aludni, rémes éjszakája volt, többször felriadt, forgolódott, sehogy sem tudott elhelyezkedni. Álmában Ildi benyitott a házukba, a szobát elfoglaló ágyon ott hevert Sanyi Erikával, „nem szégyelled magad, te disznó, a tizenöt éves unokahúgoddal”, mondta fojtott hangon Ildi, és legszívesebben kizavarta volna őket a házból, de nem jött ki hang a torkán, ők pedig csak nevettek, a férfi meztelenül felállt az ágyra, a lába között nedvesség csillogott, és mutatta neki, hogy el lehet innen húzni. A gyerek is nevetett, ült a kiságyában, és a képébe röhögött, mintha csak azt mondta volna, nesze neked család meg gyerek, lelenc voltál és az is maradsz mindörökre, ő meg hátrálni kezdett, csak el innen, minél messzebbre, gondolta, de képtelen volt a kijáratot megtalálni.

Felébredt. Maga mellé nézett, és felsóhajtott, amikor látta, hogy Sanyi és a gyerek ott szuszog mellette. Már nem volt kedve veszekedni, nem akarta tudni, hol volt a férfi előző este, miért jött későn, nem kell mindent érteni, gondolta, attól semmi sem változik.

Felkelt, hogy csináljon a gyerekek tápszert, kávé is feltett főni, Sanyi mocoogni kezdett, megvakarta a fejét, az arcát két körkörös mozdulattal megmasszírozta, majd nekidőlt az ágy támlájának. A nő odavitte neki a kávé, majd leült a székre, megetetni a gyereket.

„Mi van, nem is üvöltesz”, kérdezte Sanyi kávészürcsölés közben, „biztos volt rá okod...”, vetette oda a nő anélkül, hogy a férfira pillantott volna, nézte a gyereket, a szívmitét forradását a mellkasán, a kezét, amely úgy szorította a cumisüveget, mint amikor a sas felmarkolja a mezőn az egeret, mintha csak egy kis csomagocska lenne, gondolta, egy szopó csomag. Sanyi nadrágzsebéből előkerült a cigaretta, sodrósat vesz mostanában, az sokkal olcsóbb, mint a többi fajta, a múltkor odaszólt neki két férfi a boltban, „erre bezzeg telik a cigánynak”, majd utána-

kiabáltak, „a mi pénzünkéből, baszod”, most eszébe jutott, isten tudja, miért, mert már ez leperreg, mint amikor a gyereket sokat ütik, és az hiányzik, ha kimarad egy-egy pofon.

„Adjál már még egyet, szétszakad a fejem”, mondta Sanyi, és nyújtotta a csészét a nőnek, „várd meg a sorod, vagy csináld magad”, vetette oda az, „nem látod, hogy etetek?”. Sanyi kikászálódott az ágyból, öntött magának még egy feketét, és kiment az udvarra, kint volt jó tíz percig, mire visszajött, Ildi készen volt a gyerekekkel, a kicsi ott rúgkapált az ágyon, egy sárga műanyag kacsát próbált a szájába dugni, Sanyi odahevert mellé, áradt belőle a cigarettaszag, de ez a kisfiút nem zavarta, a férfi hangosan harákkolt, miközben a talicskázástól megkeményedett kezével megsimogatta a bársonyos gyerekhasat, és finoman csiklandozni kezdte. „Legalább megmosnád magad egy kicsit”, szólt rá Ildi, „büdös vagy”, mondta, de a férfi csak tovább csiklandozta a gyereket, az pedig hangosan gurgulázott neki vissza.

„Hoztál pénzt”, kérdezte ekkor Ildi, „kimmének a boltba”, Sanyi beletúrt a zsebébe, kivett egy ezrest, „aztán nem szétszórni mindenféle marhaságra”, tette még hozzá jó gazda módjára, majd újra odafordult a gyerekekhez, az ujját a tenyerébe rakta, a baba rögtön rámarkolt, olyan erővel szorította, mint amikor a karra tekert vérnyomásmérőbe levegőt pumpálnak, és most, hogy így szépen összekapaszkodtak, a férfi letette a fejét az ágyra. A gyerek gügyögését egyre megszibbról hallotta, eszébe jutott az a nap, a kislány Maxék kertjében, nyáron mindig kint szaladgált meztelenül, bemászott az ugrálóba, szőke haja kibontva szállt a levegőben, miközben fel-felrepült a gumiszőnyegen, ő éppen a pöccsövet vitte a kerítéshez, amikor érezte, hogy nagyon kell pisilnie. Máskor is a kertben intézte a dolgát, a házba nem kéredzkedett be, kiadták neki az ebédet és a kávé is. Eleinte ugyan hívták, hogy menjen be, de ő inkább kint evett a raktárban vagy a fűben, nem akart bent koszt csinálni, a vécét sem használta soha, a kertben is el tudta a dolgát végezni. Amikor utoljára odanézett, a kislány még bent volt az ugrálóban, ő pedig

szokás szerint csak eldobta, ami a kezében volt, végül is mindegy, hol öntözi meg a kertet, okoskodott. „Miért nem a vécébe pisilsz”, szólalt meg nemsokára egy hang mellette, Berta állt ott, egészen közel hozzá, és követte a tekintetével a férfi nadrágjából felívelő vizeletsugár útját a földbe. Sanyi először meglepődött, de a kislány nem vette le róla a szemét, „na, mi olyan érdekes”, vigyorodott el, „jól nézd meg, ha nem láttál még ilyet, ha nagylány leszel, fontos lesz még neked”, mondta büszkén, miközben újra felhúzta a sliccét.

Már el is feledkezett az egészeztől, amikor tegnap Max megállt előtte a kertben azzal, hogy valamit tisztázni kell, mielőtt a munkába belefogna, odahívta a kislányt is, leguggolt mellé, „mondd el szépen még egyszer, hogy mi történt”, kérte Bertát, aki a szoknyáját húzogatta tekingetett körbe, „apa, nézd, egy pillangó”, mutatott a sziklakert levenduláin ülő narancssárga lepkére, „elkaphatom”, kérdezte, de az apja megfogta a karját, „mindjárt mehetsz, kicsim, csak mondd el apának megint, hogy mi is történt ott az ugrálónál”. A kislány a szájába vette az ujját, mosolyogva

ránézett az egyik, aztán a másik férfira, majd alig hallhatóan megszólalt, „elővette a füttyjét”, „kicsoda, édesem”, kérdezte Max, „hát a Sanyika”, válaszolta kurtán a gyerek, puha, selymes karját kihúzta az apja markából, és szaladni kezdett lefelé a lejtőn, „elkapsz, apa”, kiabált vissza, de Max meg sem hallotta, hiába ismételte vagy háromszor.

„Apa, apa, apa”, a gyerekek végtelen kitarással képesek a szüleiket szólongatni, mintha nélkülük a saját létük sem érne semmit, „apa, apa, apa”, a szavak először csak távolról szűrődnek a felnőtt tudatába, mint a szúnyog folyamatos zümmögése az éjszakában, amiről szeretnénk elfeledkezni, a takarót a fejünkre húzzuk, nincs is itt, csak mi képzeljük, aztán elkezdjük jobb híján a sötétben a saját fejünket csapkodni, míg a végén olyan túrhetetlen lesz a zümmögés, hogy kénytelenek vagyunk fölkapcsolni a villanyt. A gyerek kitaró kiabálása esetén ez az a pillanat, amikor a felnőtt visszakérdez vagy rosszabb esetben elkezd üvölni, most ez utóbbi történt, Max dörgő hangon kiabált oda Bertának, hogy hagyja őt békén, neki fontos dolgokat kell itt most tisztázni. Sanyi csak vigyorgott, hogy

itt valami félreértés történt, és ő esküszik az anyja, az apja, a felesége, sőt a gyereke életére is, hogy csak pisilni akart, nem tudta, hogy a kislány nézi. „Én már sok mindent lenyeltem neked, apám”, jött erre a válasz, „egy biztos, az én gyerekeim nem hazudik, és nehogy azt hidd, hogy azért, mert még kicsi, a mocskos fantáziádat rajta fogod kitölteni, lehet, hogy te a saját lányod is megbaszád, de mi nem vagyunk állatok”, dőlt belőle a szó, miközben saját magát hallgatva ő is megijedt attól, amiket mond. Mégis képtelen volt leállni, hiába próbálta Sanyi is félbeszakítani, „értsd meg, ember, nem az történt, amire gondolsz”, Max ezt meg sem hallotta, eszébe jutott a rengeteg ígéret, meglesz minden, főnök, te csak ne aggódj, elültetjük a palántákat, lenyírjuk a fűvet, kiássuk a gödröt, trágyázunk, gereblyézünk, kapálunk, aztán ha nem állt mellette, a munka fele mindig ottmaradt. „Ennyit ér a szavad, barátom”, csettintett Max az ujjával, „vedd a cók mókodat, és többet itt meg ne lássalak”, fejezte be végül, majd hátat fordított neki és mintha egy másik ember szólalna meg, búgó hangon kiáltott oda Bertának, „most már megyek, kicsim”.

„Nem fogsz elkésni”, szólalt meg a szobában Ildi, Sanyi összeresztette a szavakra, mintha a legmélyebb álmából ébresztették volna, „nem úgy volt, hogy fixre kell két hétig menni”, folytatta a nő, aki visszajött a boltból, vett tejet, kenyeret, zsírt, mire Sanyi élesen visszavágott, „mit kell neked mindenbe beledumálni”, mondta, majd a hátára fordulva rágyújtott egy újabb cigarettára. „Mért nem takarodsz ki innen büdösíteni”, szólt vissza a nő a férfinak, ezt a pofátlant, gondolta, nem elég, hogy nyeltem a tegnap este miatt is, nem kötöttem belé, próbáltam vele rendes lenni, még a kávéját is odaadtam neki, pedig máskor nem szoktam, és akkor tessék, ez a hála.

Csendes napok következtek. Sanyi szinte ki sem mozdult otthonról, hevert a kockás pokrócokkal és huzat nélküli paplanokkal megrakott ágyon, bámulta a tévét, számítógépes játékokat játszott, cigizett vagy aludt, Ildi hiába morgott, „megfulladunk”, nem

ment ki dohányozni, nem is válaszolt, nem lehetett belőle egy szót sem kihúzni. Három nap múlva odaállt elé Ildi, a markát nyújtotta, Sanyi álmos szemmel nézett rá, hogy mit akar, a nő rámutatott a tenyerére, „elfogyott a kenyér, a zsír, gyógyszertárba is kell menni”, Sanyi a zsebében turkált, kivett némi aprót és egy ötszázast, „nesze”, mondta, és már fordult is volna a másik oldalára, mire Ildi megragadta, „most hagyod ezt abba”, szűrte át a foga közt a szavakat, „és mi lesz holnap, meg holnapután, nemsokára hó eleje, fizetni kell a tulajnak is, hogy lesz ez, ha te egész nap csak itt döglesz?!”

Sanyi most nyugodtan tűrte a nő szidalmait, sőt szinte már hiányzott neki, talán ez erőt ad, talán ettől változik valami, gondolta, fölötte a nő, ő pedig, mint egy beteg állat, alulról figyelte ezt a durva, aknényomokkal felszántott arcot, amelyet fiúsrá nyírt haj keretezett, a lapos orrot, az eltérő nagyságú piszkos zöld szemet, amelyek szigorú örök-ként követték őt mindenhova. Alulnézetből a nő öregebbnek látszott, hamuszínű bőre megereszkedett, ahogy a férfi fölé hajolt, de ez Sanyit egyáltalán nem érdekelt, legszívesebben sírva odabújt volna hozzá, mint egy kisfiú, de nem lehetett, valami belül nem engedte, ezért csak pihegett alatta, mint a macska, akit a kutyák szájából szedtek ki, „fáradt vagyok”, csak ennyit tudott mondani, és valóban úgy érezte, még az ágyban sem képes felülni, „beteg vagy, vagy mi a fasz”, kérdezte a nő, és a kezét a homlokára tette. Sanyi elhúzta a fejét, „hagyjál, nem az”, mondta lihegve, „csak egyszerűen nincs értelme, jobb lenne megdögleni”, tette még hozzá, és közben arra gondolt, minek küzdeni nap mint nap csak azért, hogy túléljenek még egy napot, de ekkor hirtelen ütést érzett a gyomrában, „ne sajnálkozz, te idióta, takarodsz ki azonnal az ágyból, ha csak ez a baj”, mondta neki fojtott hangon Ildi, de a gyerek így is felsírt. „Mit képzelsz magadról, ki vagy te”, peregték a szájából a szavak, „te akartad ezt a kurva gyereket is, úgyhogy szedd össze magad, vagy mindkettőtöket itt hagylak a francba”, mondta, majd kiviharzott a szobából, hogy rágyújtson egy cigarettára.

Illés Luca –
Petőfi Zsigmond

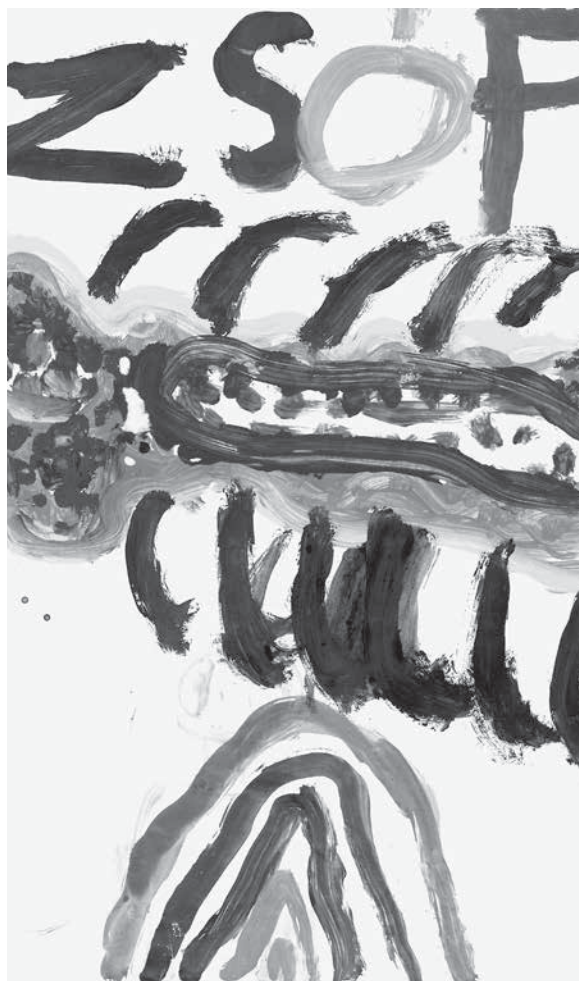
DZSON SZÉNA ÉS A TÖBBIEK

A falu, ahol a képek is készültek – tulajdonságait tekintve – szinte akárhol állhatna, nem Magyarország, hanem Közép-Európa számos elhagyatott régiójának egyikében. A település igen jó természeti adottságokkal bír, amelynek alapján akár egy virágzó közösség is élhetne itt, ennek ellenére a lakói rendkívül szegények. Ezt a fajta szegénységet nem lehet az európai életszínvonalhoz mérni, hiszen itt a mindennapi megélhetéshez szükséges alapvető élelmiszerek és a szociális ellátottság elemi szintű hiányával kell szembesülni. Ahhoz, hogy a település szociális helyzetét bemutassuk, több fogalmat is használhatunk: például a mélyszegénység, a cigánytelep, a halmozottan hátrányos helyzetű település stb. – viszont az életszínvonalról szóló statisztikák nem alkalmasak az ott élő gyerekek és felnőttek mindennapjainak leírására és jellemezésére.

A képek, amelyeket a gyerekek egy napközis táborban készítettek – vagy éppen róluk készültek –, egy igazán színes, néhol már abszurdra váló világot alkotnak. A kilátástalanságot és a létbizonytalanságot már születésüktől fogva ismerő gyerekek világában ugyanis éppúgy állandó témaként jelenik meg *Son Goku*, a japán animehős vagy „Redi Orton”, a legendás pankrátor és társaik.

Többek között ők azok a szereplők, akik a televízióból áradó populáris kultúrán keresztül gazdagítják a mindennapok eseménytelenségét. Ez a kifejezés egyébként nem is feltétlenül helytálló. Jóllehet a kilátástalanság és a változatlan érzete rátelepszik a falura, mindeközben azért, a maga elszigetelt, sajátos világában, zajlik az élet – ahol bármi is megtörténhet. Állhat – mint látjuk a képeken – robbanószerkezet az ólban, lehet vérzivatarban kutyát sétáltatni. Persze csupán a rajzlapon, vagyis a gyerekek fantáziavilágában, ahol a valódi élet tapasztalatai ügyesen keverednek a tévé által közvetített, saját képi nyelvükre lefordított tartalommal.

Többször előfordult, hogy az általuk ilyen módon megismert karakterekkel azonosítják a „külvilágból” érkezőket, így bennünket is. Bennünket, akik városi fiatalokként elméletileg egy azonos ország azonos jogú állampolgárai vagyunk, viszont *parasztok*, azaz nem cigányok. Idegenként léptünk be

ebbe a világba, ahol a gyerekek őszinteséggel és nyitottsággal fogadtak bennünket. A fogadtatási rítus része ugyanakkor, hogy az újonnan érkezőket egy-egy – a sorozatokból jól ismert – karakter nevéen szólítják. Így lett ott közülünk „Dzson Széna”,¹ a pankrátor, vagy *Lali* az *Éjjel-nappal Budapestből*.

Szeretettel, elfogadással vagy éppen kíméletlen kritikával fordulnak felénk. Mi is olyan fura szerzetek lehetünk a számukra, mint a képernyőn látottak, csak nincsenek különleges képességeink. Kíváncsian próbálják megérteni a mi életünket, mint ahogy mi is az övéket. Azt az életet, ahol a szegénység okozta kilátástalanság korlátok nélküli, mesébe illő világot teremt. A „többségtől” való effajta elzártság a maga határain belül mégis megnyílik. A gyerekek kíváncsisága kapaszkodót nyújt: ha megértjük a számunkra idegen közegekből származó kulturális kódjaikat, megismerhetjük az ott élő gyerekek életmódját, gondolkodását. A kulturálisan mindnyájunk számára egyaránt távoli populáris kultúra segítségével megtaláljuk a közös nyelvet. „Dzson Szénáról” és az ehhez hasonló becenevekről mindannyian tudjuk, hogy ennek kapcsán korunk rendíthetetlen harcra való idejének eszményképe és annak paródiája egyaránt megfogalmazódik a párbeszédünkben.

¹ John Felix Anthony Cena (1977–) amerikai pankrátor, színész, rapper és médiaszemélyiség. Cena összesen 21 bajnoki cím tulajdonosa. A világon egyedülként tizenegyszeres WWE-világbajnok, háromszoros nehézsúlyú világbajnok, háromszoros WWE országos bajnok.

Ez az a kultúra, amelynek közvetlensége magával ragadt bennünket, noha úgy éreztük, a saját, bevett normakövető világunk ellentétben áll azzal, amivel ott találkoztunk. Az ottani, közvetlen és egyértelmű viszonyok között a mi problémáink azonnal elhanyagolhatóaknak és felületeseknek tündek. Ugyanakkor arra is rá kellett döbbernünk, hogy ez a fajta közvetlenség együtt jár az igazságtalan és megengedhetetlen szegénységgel.

A gyerekek rátermettek és kreatívak – azt szeretnénk, hogyha lenne lehetőségük a mi perspektíváinkban is gondolkodni az életről. Ha lenne lehetőségük számukra is örömet jelentő dolgokról tanulni, és később az így megszerzett tudással munkát találni. A mi kultúránk az állandó fejlődésben hisz, s ebben látja a társadalmi problémák megoldását is. Kérdés azonban, az ilyen értelemben vett fejlődés valódi megoldást nyújthat-e ezekre a szociális problémákra? Ha a falubeli gyerekeket a saját életmódunkba szeretnénk integrálni, föloldódnának az egyedi kulturális jellemvonásaik. Holott tudjuk: az identitás – még ha a társadalom periferiáján való elhelyezkedését erősíti is – mégiscsak a közösség alapját képezi. Reméljük, ezt a lapszámomban megjelenő valamennyi kép is illusztrálja.

